

કદીમ ધરાનની મોહોટાધ.

કર્તા—

કેશુભાઈ રાવલ,

જો તમોને કોઈપણ જાતનું ડોકોરેશન કરાવવું હોય, યા તો કોઈ
પણ જાતનો શુભ અવસરનો સામાન ભાડેથી
જોઈતો હોય તો—

ફરામરોઝ હોરમસજી પાવરી ઍન્ટ સન્સ

—ને કનસલ્ટ કરજો— ઘણાંજ વાજવી દામમાં તમારાં મન-
પસંદનું કામ મેળવશો.

ઠેકાણું—“પાવરી હાઉસ” બુંબાખાનાંની પાસે,
૧૨૬, ગનખાવ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

ટેલીફોન નં. { ગોશીસનું—૨૦૦૩૬.
ધરનું—૨૬૬૧૨.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૯૫૪૮૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ હુદીમ હિસાબની મોચોટાઈ

વિષય રૂ ૩ : ૩ :: ૪૫, ૬

કદીમ ઇરાનની મોહોટાઈ.

લખનાર—

એરચ રસ્તમજ ગોળવાલા,

પ્રીનસીપલ તથા માલેક, “ગોળવાલા ક્લાસો;” સ્થાપક અને
ઑ. સેક્રેટરી, “માઝદયસ્તી મંડળ;” ઇન્ડીયન એજ્યુકેશન
સોસાયટીના ફેલો; ઝરથુસ્ત્રનાં ગાથા ગુજરાતી બેતમાં,
માઝદયસ્તી મોતેબરી, Typical Errors in
English Corrected, જરથોસ્તીઓની
ફરબ્યાત બદંગી ગુજરાતી બેતમાં, પારસી લગ્ન-
તેની બુલંદી અને તેના આશીર્વાદ, The
Perfect English Teacher,
વગેરે, પુસ્તકોનાં
—કર્તા.—
❀

[સર્વે હક કર્તાને સ્વાધીન છે.]

ઇ. સ. ૧૯૩૦.

કિંમત રૂ. દોઢ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૧૪૮૩

આ પુસ્તક મી. એચ રસ્તમજી ગોળવાલાએ કોટ, મુબમમાં "ગોળવાલા
કલાસો" માંથી પ્રગટ કર્યું છે,

અને

મી. મેરવાનજી મનચેરજી દુબાશે કોટ, મુબમમાં "ધી સ્વેન પ્રીન્ટીંગ
પ્રેસ" માં છાપ્યું છે.

સાં ક ઉચું .

પાનું.

પ્રસ્તાવના	...	...	...	...	...	૬
અર્પણ પત્રીકા	...	...	...	...	...	૬
૧. ઇરાનનો મહાન પયગમ્બર ઝરથુસ્ત્ર અને તેનો મઝદ્દય	...	...	...	...	...	૧
૨. ઇરાનનો મહાન પાદશાહ જમશેદ	...	...	...	...	...	૧૪
૩. અરદેશર બાબેગાન---સામાન્યન શેહે શાહતનો રથાપક	...	...	...	...	...	૨૭
૪. ઇરાની જશનોની મહત્વના	...	...	...	...	...	૩૧
૫. અસલના જમાનાની ઇરાની બાનુઓ	...	...	...	...	...	૪૦
૬. અસલ ઇરાનમાં તબીબી વંધો	...	...	...	...	...	૫૦
૭. શરીરની કસરત અને અસલ ઇરાનીઓ	...	...	...	...	...	૫૪
૮. અસલ ઇરાનમાં રિસ્તાખીઝ બાબેના વિચારો	...	...	...	...	...	૫૮

પ્ર સ્તા વ ના.

એક જમાનો એવો હતો કે જ્યારે ધર્મને લગતી બાબતો ઉપર ધ્યાન કરીને ધર્મગુરુઓજ અથો લખવાનો દાવો કરતા હતા. સારે નંસીએ હાલનાં જમાનામાં એવો કશો દાવો કરવામાં આવતો નથી. એક બહેદીન તરીકે આજ કેટલાંક વર્ષો થયાં મેં ધાર્મિક તેમજ તવારીખી બાબતો ઉપર પુસ્તકો લખવાનું શરૂ કર્યું છે. સને ૧૯૧૧ ના સાલમાં જ્યારે હું એલરીનસ્ટન કોલેજમાં હતો અને બીજી ભાષા તરીકે ફારસી ભાષાનો અભ્યાસ કરતો હતો, તેમજ તે પછી હું જ્યારે મુંબઈશિરોઝ મદરેસામાં અવસ્તા અને પહેલવી ભાષાઓનો અભ્યાસ કરતો હતો ત્યારથીજ માંહરો આ અભ્યાસ આગળ વધારી આપણા બુલંદ ધર્મનાં પવિત્ર સાહિત્યનો તથા કદીમ ઇરાનની ઝાહોઝલાલીનાં જ્ઞાનનો ફેલાવો કરવાની મોટી હોંશ અને ઉલટ માંહરાં મનમાં હતી. આ હોંશ અત્યાર આગમજની થોડેક દરજ્જે પણ હું પાર પાડી શક્યો છું તે માટે તે દાદગર દાવરની શુકગુમરી કરું છું.

આ પ્રમાણે ધાર્મિક પુસ્તકો પ્રગટ કરવાની માંહરી મૂળ મતલબ તે પાક પરવરદેગાર ઉપરની આસ્થાનો અને બુલંદ માઝદયસ્તી જરથોસ્તી મઝહબ તરફની જનફેશાનીનો વધારો કરવાને લગતી છે, કે જેથી આપણી નાનકડી કોમમાં, ખસુસ કરીને આપણી ઉધરતી આલાહમાં, ખરો જરથોસ્તી જુસ્સો જરપા થવા પામે અને તેમ થઈ કોમની બહેતરી થાય; અને એવી રીતનાં ધર્મ સંબંધી જ્ઞાનનો ફેલાવો કરવાને માટે મેં માંહરો કમીનો હિસ્સો અત્યાર આગમજનો આપ્યો છે તેમાં આ એક વધુ પુસ્તકનો ઉમેરો કરતાં મને ખરેજ વધુ ખુશાલી પ્રાપ્ત થાય છે. મેં સને ૧૯૨૧ નાં સાલમાં “માઝદયસ્તી મોતેબરી” નામની કેતાબ પ્રગટ કરી હતી, સને ૧૯૨૩ નાં

સાક્ષમાં “ઝરથુસ્ત્રનાં ગાથાં ગુજરાતી બેતમાં, ખુદ અવસ્તા ભણતર, નોટસ સાથે” ખ્હાર પાડી હતી. સને ૧૯૨૬ નાં સાક્ષમાં “જરથોસ્તીઓની ફરજ્યાત બંદગી ગુજરાતી બેતમાં” ઉપલાં ગાથાનાં પુસ્તકનાંજ ધોરણ ઉપર ખ્હાર પાડી હતી. વળી ગયે સાલ યાને સને ૧૯૨૯ માં “પારસી લખ્ન-તેની બુલંદી અને તેના આશીર્વાદ” ની કેતાબ ખ્હાર પાડી હતી. આ સર્વેને માટે હિન્દના લગભગ દરેક વડા દસ્તુર સાહેબોએ, તેમજ અનેક અવસ્તા સ્કૉલરોએ ઘણાં ઉંચાં મતો જાહેર કર્યાં હતાં; અને માંહરા એ અંથોની ભારે પ્રસંશા કરીને મને ઘટતું ઉત્તેજન આપ્યું હતું. એ ઉપરાંત જાહેર વર્તમાન પત્રોએ પણ માંહરાં કામની ખાસ પીછાંણ કરી હતી, અને જાહેર જરથોસ્તી આલમનં જરજળ વાંચવાને બલાંમણ કરી હતી.

આ માંહરં નવું પુસ્તક “કદીમ ઇરાનની મોહોટાઈ” હમવતન ઇરાનની અસલીની ઝાહોઝલાલીનો કાંઈક ખ્યાલ આપવાની મતલબથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તક જેટલું સામાન્ય વાંચનારાંઓને ઉપયોગી થઈ પડશે તેટલુંજ બલકે તેથી પણ વધુ સ્કુલોમાં અપાતાં ધર્મ શિક્ષણને માટે ઉધરતી જરથોસ્તી આલાદને ઉપયોગી થઈ પડશે. આ નાનકડું પુસ્તક એવી દોઆ સાથે જાહેરમાં મુંકું છું કે આપણી મુંઠીભર જરથોસ્તી કામનાં બચ્ચાંઓ પ્યારાં ઇરાન દેશની અસલી ઝાહોઝલાલી, તેમજ તેના પયગમ્બરની અને પાદશાહોની મોટાઇનો કાંઈક થોડો પણ ખ્યાલ મેળવી શકે. જરથોસ્તી ધર્મ અને તેની મહત્વતા ઉપર તો ગંજવર પોથાઓ યુરોપ, અમેરીકા અને હિન્દનાં ઓરીયેનટલીસ્ટોએ લખ્યા છે, પરંતુ તેઓ માત્ર સ્કૉલરોનેજ અપના છે; જ્યારે આ નાતું પુસ્તક તો સાધારણ સામાન્ય વાંચનારાંઓને પણ ખાસ ઉપયોગી થઈ પડે અને તેમણે ઝટ સમજ પડે એવી રીતે પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે. માંહરી ખાત્રી છે કે પોતાના મ્હાન પયગમ્બર અષો ઝરથુસ્ત્ર અને તેમણા જગપ્રસિદ્ધ મજહબનો તેમજ કદીમ ઇરાન અને તેના પાદશાહોની મોટાઈ તથા ઝાહોઝલાલીનો

ખ્યાલ મેળવવાની ઇચ્છા ધરાવનાર કોઈ પ્રજા જરથોસ્તી આ પુસ્તક વાંચનાથી, ઘણું નહિ ને થોડુંક દરજ્જેથી પોતાની આ ઇચ્છા પાર પાડી શકશે.

આ પુસ્તક મેં માંહરા ભલા અને ભણેલા મિત્ર મીં ફરામજી જમશેદજી ખીલ્યા, એ. એમ. આઇ. સી. ઇ. આઈ., એલ. સી. ઇ., ને અર્પણ કર્યું છે. મુંબઈની મ્યુનિસિપાલિટીનાં એક સીવીલ એન્જનીયર તરીકે મીં ખીલ્યાએ બત્રીસ વર્ષ લગી આપણા શહેરની સારી સેવા બજાવવા સાથે આપણી કોમને લગતાં અનેક ખાતાંઓ જેવાં કે મુંબઈની સ્પોર્ટ્સગ્રાઉન્ડવાલાની દરેમેહેર, રાજકોટની દરેમેહેર, નવસારીનું આતશખહેરાંમ, વગેરે અનેક ધાર્મિક તેમજ કોમી મકાનો બાંધીને કોમની પણ સંગીન સેવા બજાવી છે. વળી અધિરૂં ખાતે માલકમ બાગ કૉલોનીને લગતાં ડ્રેનેજ, વૉટર વર્ક્સ વગેરેનાં બાંધકામ માટે મુંબઈના માજી ગવર્નર સર જ્યૉર્જ લૉમ્બડે એમણે ભારે ધન્યવાદ આપ્યો છે. ઉપરાંત ગ્રાંટરોડ ટરમીનલ સ્ટેશન બાંધવામાં પણ એમણે આગળ પડતો ભાગ લીધો છે. મીં ખીલ્યા અનેક ધર્મ ખાતાંઓ સાથે પણ સંબંધ ધરાવે છે અને તેઓને મદદ કરવાને સદા તત્પર રહેલા છે. અનેક ખાતાંઓ માટે ફંડો ભરાવી તેને પગભર કર્યાં છે, અને મુંબઈ મોઢે ગરીબ હમદીનોની પણ ભારે સેવા બજાવે છે. પારસીઓ માટે, ખાસ કરીને ગરીબ તથા મધ્યમ વર્ગનાં જરથોસ્તીઓને મકાનો પૂરાં પાડવાનાં સવાલમાં, મીં ખીલ્યાની ઉલટ અને સેવા જાણીતી છે. એવા એક લાયક અને સાચા કોમ હિતકારી મિત્રને માંહરું આ પુસ્તક અર્પણ કરતાં મને ખરેજ ધણી ખુશાલી હાંસેલ થાય છે.

વળી સ્વૉન પ્રેસના ભલા અને લાયકીવાલા માલેક મીં મેરવાનજી એમ. દુબાશે મને જે ભારે કાળજી અને શ્રમ લખને આ પુસ્તક માત્ર થોડાજ દિવસમાં આટલું સફાઈદાર છાપી આપી તે જલદીથી બહાર પાડવામાં મને મદદ કરી છે તે માટે હું એમનો પણ ઘણો કૃતજ્ઞ માનું છું.

જે ધંધાદારીઓએ પોતાનાં વિખ્યાત ધંધાને લગતી જાહેર ખર્ચા આપી મને ઉપકૃત કર્યો છે તેઓની પણ હું પીછાંણુ કરું છું, અને તેઓને પોતાનાં ધંધામાં વધુ અને વધુ ફત્તેહ શીરોઝી ઇચ્છું છું.

છેવટે હું દોઆ ગુઝરું છું કે નવું એસ્તું યઝદેઝદી ૧૩૦૦ નું સાલ આપણી કોમને હર રીતે મુબારક થાય અને જે કાતીલ બેદારીનો ડંખ તેને લાગ્યો છે તે જલદીથી દૂર થઈ આપણી કોમની હરેક દિશામાં સદા જય અને બોલબાલા થાય! આમીન !!

“ગોળવાલા કલાસો,”
મુબલ,
તા.૦૨૧-૮-૧૯૩૦.

}

સેવક,

એરંચ રસ્તમજી ગોળવાલા.

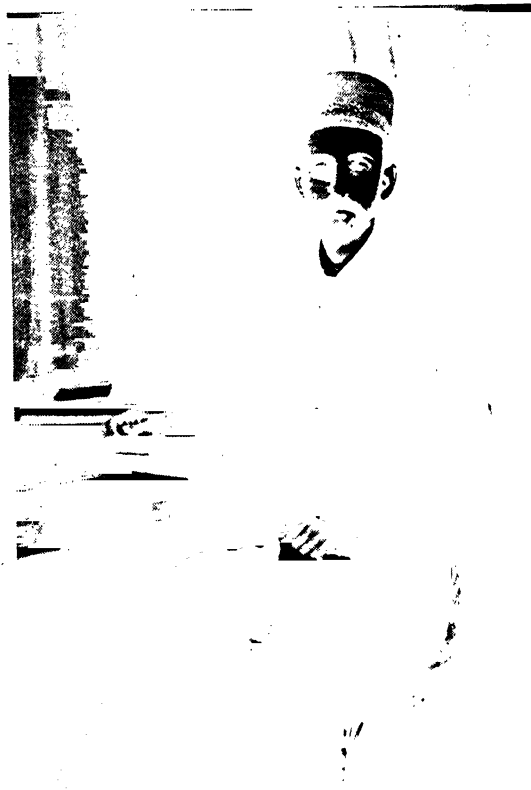
અર્પણ પત્રીકા.

જુદી જુદી દિશામાં
મુંગે મોઢે કામની સેવા બળવતા
એક સાચ્યા કામ સેવક,
સખ્યાબંધ ખાનગી સંસ્થાઓનાં ઉમંગી કારોબારી,
પારસી કામમાં ધરોની તંગી દૂર કરવાને માટે
અઠાગ મહેનત ઉઠાવનાર અને
અનેક ધર્મ સ્થળોનાં પ્લાનો દોરી
તે બંધાવી સરંજામ પાર ઉતારનાર,
આંધકામની મોટી મોટી યેજનાઓ ધડનાર
મુંબઈ મ્યુનિસિપાલિટીના માણ ઈજનેર,
માલરા ભક્ષા અને લાયકીવાલા મિત્ર
મીં ફરામણ જમશેદજી બીલ્યા,
એ. એમ. આઇ. સી. ઇ. આઈ, એલ. સી. ઇ, ને
આ પુસ્તક
ખરી મિત્રભાવના અને પ્રેમ સહિત
અર્પણ કરું છું.

એરચ ૩. ગાળવાલા.

એક સાચા કોમહિતારી
પારસી સીવીલ એનજીન્યર

મી० ફરામજી જમશેદજી ખીલ્યા,
એ. એમ. આર્ક. સી. ઈ. આર્ક., એલ. સી. ઈ.

કદીમ ઇરાનની મોહોટાઈ.

ઈરાનનો મહાન પયગમ્બર ઝરથુશ્ત્ર અને તેનો મઝહબ.

એક જરથોસ્તી ખરેજ વાળખી મગરૂરી લઈ શકે કે દુન્યાનાં સર્વેથી જુનાં ધર્મનાં માનનારાઓમાંનો તે એક છે. છેક ઇસ્વી સનેની પુર્વે થઈ ગયેલા યુનાની ગ્રંથકારોનાં લખાણોમાં અષો જરથોસ્તનાં પુસ્તકો સંબંધી અનેક સાબેતીઓ મળી આવે છે. પ્લેટો અને ઍરિસ્ટોટલ પ્રીસ્તી સનેની આગમજની છેક ચોથી સદી દરમ્યાન જરથોસ્ત સાહેબના ગ્રંથોનું જ્ઞાન ધરાવતા માલમ પડે છે. ઍલેક્ઝાન્ડ્રીઆનો સેન્ટ કલેમન્ટ જે ઈ. સ. ત્રીજી સદીમાં થઈ ગયો તે પણ એ પુસ્તકોથી વાકેફ હતો. ડૉ. મારતીન હાઉગનાં મત પ્રમાણે સ્પીતમાન જરથોસ્ત જસસ કાઇસ્ટની ૨૩૦૦ વરસ અગાઉ થઈ ગયા હતા. આ પ્રમાણે તેઓ માત્ર મોઝીઝનીજ અગાઉ નહિ પણ વળી એબ્રાહમની પણ અગાઉ થઈ ગયા છે. જરથોસ્ત સાહેબ દુન્યામાં સચ્ચાઈનાં પહેલા પયગમ્બર હતા અને તેમણે એક એવો આતપ રોશન કર્યો હતો કે જે હઝારો વરસ થયાં હજી યુગ્મધ ગયો નથી. જે સાદ્દતો મોહશન ફાનીએ આપી છે તે ઉપર જો આપણે ભરોસો રાખ્યે તો ઇરાનનો કદીમ ધર્મ જેને ન્યુટન પણ સર્વેથી પ્રાચીન ધર્મ માને છે તે સર્વેથી પ્રાચીન અને ખુલંદ છે. યુનાનીઓ, રૂમીઓ, અને પુર્વે દેશવાળાઓ અષો ઝરથોસ્તને એક પહેલી પંકતીના, અજાયબ જેવી મનશકતી ધરાવનાર અલૌકીક માણસ તરીકે લેખવામાં એકમત છે. જરથોસ્ત સાહેબ જ્યારે જવાન હતા ત્યારે તેમણે પણ આ દુન્યવી સુખ અને મોજમજાહની કશી પણ દરકાર રાખી હતી નહિ. ખુદાઈ જ્ઞાનનાં અભિયાસમાં પોતાનું મોટામાં મોટું સુખ માનતા હતા અને તે અબ્યાસ તેમણે વીસ વરસની ઉમરથી કરવા માંડ્યો હતો. તેમણે લાગત વીસ વરસ

એકાંત જગ્યાઓમાં પસાર કર્યા હતાં. અસહનાં લેખકો તેમણે માટે જે સ્તુતીમય સાહદતો રજુ કરે છે તે, તેમજ તેમણું ઉમદા મન, તેમણું નીરમળ નીતિ વચન, તેમણું જ્ઞાન એ સઘળું સાબેત કરી આપે છે કે જરથોસ્ત સાહેબ ખોદાઇ જ્ઞાનનો શોખ ધરાવનારા એક મોટા શીલસુદ્ધ હતા. તેમણે ધણી ખુલ્લું સમ્યાધઓનું મનન કરવામાં પોતાની જવાનીનો વખત પસાર કર્યો હતો. મનન કરવાને માટે જે શક્તિ જોઇએ તે સઘળી શક્તી તેમણી ખુધ્ધી પુરી પાડતી હતી. પાહડોમાં એકાંતવાસ કરીને તેઓ દુન્યવી દૌલત અને સુખને ધીક્કારતાં શીખ્યા હતા. પ્લુતાર્કનાં વખતથી એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે જરથોસ્ત સાહેબ જે ખોરાક લેતા હતા તે માત્ર દુધજ હતો. ખરું શું અને ખોટું શું તે પીછાણવાની અદ્ભૂત શક્તી ધરાવવા સળખે તેઓ પવિત્રમાં પવિત્ર નીતિ રાખતા હતા.

ઈરાની ખુદાશનાસીનો તરીકો.

જરથોસ્ત સાહેબનાં નવાં ધર્મજ્ઞાનથી ખુરી શક્તીઓની મદદ મેળવવા માટેની આરાધનાં અથવા પરસ્તેશ ૨૬ થઈ. માણસો પોતાનાં ક્રામોથીજ શક્તીવાન થયાં અને કુદરતનો કાયદો જોઈ પોતાનાં સરજનહાર તરફ ખુલ્લાં દીલે આસાનીથી કર્યા; અને ધર્મસ્થાપક જે સમ્યાધીથી તેમને વાકેફ કરવા માંગતો હતો તે મેળવવાને વધારે લાયક બન્યાં. અવસ્તા તેમજ ધણા ખરાં પહેલવી પુસ્તકો ઉપરથી જણાય છે તેમ ઈરાની ખુદાશનાસીનો તરીકો એવો છે કે યઝદાંતી યાદ ચાલુ રાખી તે સાહેબ વીષેનું જ્ઞાન સંપાદન કરવાને ચાલુ ખંતીલા બનવું. જરથોસ્તી ધર્મનો દરેકે દરેક શાગેઈ ભલાંને માટે તેમજ અધિકાર અને ખુરાઈની સાંમે લગનારો રોશનીનો સેપાલ છે. પણ જ્યારે એક શખ્સ સર્વશક્તીમાન, સર્વવ્યાપક, ખુદા સાથે એક થાય છે ત્યારેજ સર્વોત્તમ ભક્તિ, શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન મેળવી શકાય છે. દસાતીર નામની કેતાબ કે જેમાં ઇનસાન અને ખુદાની ઐક્યતા ધણી સારી રીતે સમજાવવામાં આવી છે તેમાં આ બાબદ દર્શાવેલી છે. પારસીઓનાં ધર્મ માહેશ્વી સમ્યાધઓ કરતાં બીજા કોઇપણ ધર્મોમાં વધારે ઉડી મીનોઈ

સમ્યાધ્યો નથી. યુનાની અને રૂમી ગ્રંથકારોની જે કેતાઓ યા તે માહેલાં છુટાં છવાયાં લખાણો આપણને મળેલાં છે તેમાં ઘણાકો જરથોસ્ત સાહેબ વીધે જણાવે છે કે તેવણુ પૂર્વ તરફનાં એક દાનવ અથવા હાકેમ હતા, અને ખોદાઈ હકીકતો તથા મીનોઈ જ્ઞાન શીખાડનારા ઉસ્તાદ હતા, અને તેઓ સાહેબની હસ્તી બાબે શક લાવવાનું તે ગ્રંથકારોમાંનાં ટોચને પણ કદીબી સુઝ્યું નથી. ગાથાનાં કીમતી સંગ્રહમાં સઘળે ઠેકાણે મહા પ્રતાપી અષો જરથોસ્તની આકૃતિ ઘણીજ સત્ય અને મનુષ્યરૂપી આપણી સમક્ષ રજુ થઈ આપણી ઉમદામાં ઉમદા અને નાજુકમાં નાજુક લાગણીઓને સજ્જગરી કરતાં આપણી ગોયા ખાત્રી કરે છે કે ઝરથુસ્ત્ર એ કાંઈ ખાલી નામ નથી પણ એ નામ ધરાવનારા નર ખરેખર હૈયાત હતા. કદીમ ઇરાંની મઝહબ ધર્મસંબંધી કેટલાંક મૂળતત્વો ધરાવવાને માટે ખરેજ વીખ્યાતી પામેલો છે. આત્માની અમરગીતો વિષય ઇરાન દેશમાં ધર્મગુરુઓએ શીખાડ્યો હતો. ઈસ્લામી ધર્મવાળા જે એમ માને છે કે બાલ કરતાં બારીક અને તલવાર કરતાં વધારે તિક્ષણુ ધારવાળો પૂલ પસાર કર્યા પછીજ એક રવાંનથી બહેસ્તમાં દાખલ થવાય છે, અને જે તેનાં પાપ વધારે હોય તો તે પૂલની તળેતીએ રહેલા ઉડાં ગારમાં ગરક થઈ જવાનો જોખમ રહે છે, એ વાત ઝંદ અવસ્તા ઉપરથી લીધી હોય એવું ખુલ્લે ખુલ્લું માલમ પડે છે.

માઝદયસ્ની મઝહબની મોતેબરી.

ખુદાતાલાની ખુદાવંદીનીજ વાતો સમન્નવીનેજ જરથોસ્તી ધર્મ કાંઈ બેસી રહ્યો નથી, પણ બીજા સઘળા મોતેબર મઝહબની માફક એ મઝહબ પણ સમ્યાધ, અશોઈ, ઉદયોગ, અને મઝદાની પરોપકારથી મળતી બક્ષેસો માટેની ખરાં જીગરની અહેશાનમંદી કરવા ઉત્તમ જતી સદગુણો સાથે જોડાયેલો છે. જરથોસ્તી ધર્મ આપણને બંદગીઓ, સેતાપશો, અને શુક્રચૂનરી વારંવાર કરવાને ફરમાવે છે અને આપણાં કેટલાં એક બહુતરો બેહદ ખુબી ધરાવનારાં છે. પોતાની દીનનાં ફરમાન પ્રમાણે

અસલનાં ધરાંનીઓનો એતેકાદ એવો હતો કે પવિત્ર આતપને પ્રથમ આકાશમાંથી રોશન કરવામાં આવ્યો હતો; એટલા માટે જે અથોરનાન વર્ગને આતપકદેહનાં પાક આતપોની જળવણી કરવા સારું ખાસ નેમવામાં આવે છે તે વર્ગથી એ પવિત્ર આતપો પહેડી દર પહેડી રોશન રખાતા રહ્યા છે. આ આતપો તરફ તેઓ એટલું તો ચઢયાતા દરજ્જાનું અને એટલું તો ભારે માન ધરાવતા હતા કે તેને ફૂંક મારી યુગ્મવનારને મોતની સજા કરવામાં આવતી હતી. પોતા તરફનો પેગામ આપીને પરવરદેગારે જે માણસોને દુન્યામાં મોકલ્યા છે તેઓ માહેલો કોઈપણ જરથોસ્ત સાહેબના કરતાં શુદ્ધ માલમ પડ્યો નથી. પોતાનાં દેશનાં ધર્મને સુધારવાનું કામ તથા જે ધર્મ સધળા આર્ય ધર્મોમાં સર્વેથી મહત્વનો અને મોતેખર હતો તેને સ્થાપવાનું મહાભારત કામ જરથુસ્ત્રને સોંપવામાં આવ્યું હતું. તેઓ ઘણુંકરીને બદ્દમ શહેરમાં જનમ્યા હતા, અને તેઓનાં નામનો અર્થ એવું સુચવે છે કે તે સાહેબ પવિત્ર આતપની જળવણી કરનાર એક અથોરનાન હતા. આપણે ખાત્રીપુરવક છીએ કે તેઓ હઝારો વરસ અગાઉ થઇ ગયા હતા, કારણ કે ઇસુ ખ્રીસ્તીની ૧૨૦૦ વરસ અગાઉ એસીરીયનોએ બદ્દમ શહેર બન્યું હતું તેની ઘણા વરસ અગાઉ તેમણે પોતાનો ધર્મ સ્થાપ્યો હતો. જરથોસ્ત સાહેબ અતિશય બળવાન બુદ્ધીનાં માણસ હતા અને તે સર્વોપરી સાહેબનો પેગામ એઓ સાહેબને મળ્યો હતો. ડૉ. મારટીન હાઉગે પશ્ચીમ હિંદુસ્થાનની યુનાઇટેડ સર્વીસ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં તા. ૧-૩-૧૮૯૯ ને દીને “The Origin of the Parsee Religion” નામના વીધ્ય ઉપર આપેલાં ભાષણમાં કહ્યું હતું કે “જરથુસ્ત્ર માત્ર પોતાના દેશનીજ તવારીખમાં નહી, પણ તમામ માણસજાતની તવારીખમાં મહત્વનો ભાગ ભજવનાર એક અદ્ભુત જ્ઞાનવાળા પુરૂષ હતા. તેમનાં પોતાનાં ભાષણો અને શીક્ષણોનાં આપણી પાસે બચી રહેલા નાના કકડાઓ પણ એટલું દેખાડવાને પુરતા છે કે અષો જરથોસ્ત સાહેબ ખરેખર હસ્તી ધરાવી ગયા છે, તથા મરણ પર્થત માણસની નેમો તેમજ કાર્યો જેટલી હદે સર્વોત્તમ હોઇ શકે તેટલીજ હદે તેમની નેમો અને કાર્યો સર્વોત્તમ હતાં.

તેમાં માણસજાતનાં દુન્યવી તેમજ મીનોઈ સુખ બાબે સર્વેથી પવિત્ર અને સર્વેથી ઉમદા હેતુ અને સચ્ચાઈ તથા નેકીની રાહનો સમાવેશ હતો. આ ઉપરથી આપણે અષો જરથુશ્ત્રને દુન્યામાં થઈ ગયેલા સર્વે મહાન નરોનાં વર્ગમાં મુકવા જોઈએ તથા માણસજાતનું બલુ કરનારા એક ખરેખરા પરોપકારી દાખલ લેખવા જોઈએ.”

અષો ઝરથુશ્ત્રનું ઉમદા શિક્ષણ.

મીનોઈ શિક્ષણ અથવા આત્મજ્ઞાનનું સર્વેથી પ્રાચીન રૂપ અષો જરથુશ્ત્રનો ધર્મ છે. આ બાબદ વીષે ઘણા સત્તાધારી લખનારાઓનાં લખાણ ઉપરથી આપણને માલમ પડે છે કે જરથોસ્ત સાહેબને ઘણાજ જ્ઞાની માનવામાં આવતા હતા. તેમનાં શિક્ષણો આપણને મીનોઈ અને ઉંચે દરજ્જે લઈ જનારા છે. તે શિક્ષણો તેની પછીનાં સર્વેથી સરસ વીચારોની બરોબરી કરે છે, એટલુંજ નહીં પણ તેમાં ઉંડી શીલસુશી સમાયલી છે કે જે શીલસુશીએ યુનાની મત ધરાવનારા કેટલાક મહાન વીચારવતોનું પણ ધ્યાન રોક્યું હતું. બુલંદ જરથોસ્તી દીનનો મીનોઈ એલમ (આત્મવિદ્યા) નો એવો પ્રકાર છે કે તે ઉપર રોકેલું ધ્યાન તથા તેનો કરેલો અભ્યાસ આજે પણ સાફ રૂળ આપ્યા વગર રહેતો નથી. જેમ આપણો પારસી કોમ એક મહાન પ્રગ્નનો બાકી રહેલો ભાગ છે તેમ આપણી પવિત્ર અવસ્તા એક મહાન ધર્મનો બચી ગયેલો ભાગ છે. દુન્યામાં બીજા કોઈપણ એવો ધર્મ નથી કે જેણે પોતાની આગલી ગ્રહોજ્જ્વાલીની આવી નાની અને નબળી નીશાણ પોતાની પાછળ રાખી હોય, તોપણ આપણી નાની અવસ્તા કેતાબ અને આપણા ગુજ સંખ્યાનાં પારસીઓનો ધર્મ તવારીખ-નવેશોની અને તત્વજ્ઞાનીઓની નજરમાં ઘણો કીમતી છે. કારણ કે તે જીસસ ક્રીસ્ટનાં જનમની પાંચ સદી આગળના વખતથી તે તેની પછીનાં સાત સદીનાં વખત સુધી ધરાનમાં ફેલાયલા વીચારોનો છેલ્લો પડછાયો રજુ કરે છે, કે જે વખતે ચાહુદીઓનાં તાલમદ, ખ્રીસ્તીઓનાં ગોસપલ,

અને મુસલમાનોનાં કોરાન જાહેર થયાં હતાં. આ ત્રણે પુસ્તકો જ્યારે જાહેર થયાં, તેમજ તેઓમાંથી જે હીલચાલો ઉભી થઇ, તે વેળાએ તેઓ ઉપર જરથોસ્તી ધર્મે મોટી અસર કરી હતી

ઇરાનનો કદીમ ધર્મ.

ઇરાનનો કદીમ ધર્મ તેની અસલી જાહોજલાલીમાં ઇરાનીઓમાં ફેલાયલો હતો એટલુંજ નહિં, પણ તે વેળા પંથરાયલા ખીજ સધળા ધર્મો ઉપર એ ધર્મની ઘણી મોટી અસર થવા પામી હતી, એ વાત માન્ય કરવામાં આવી છે. ડી. બનસન ભારે વીદ્વતાભરી અને ઘણું અજવાળું નાખે એવી સરખામણીઓથી બતાવી આપવાને સામર્થ્યવાન થયો છે કે ખ્રીસ્તી ધર્મનાં મુખ્ય મતો કાંઈજ નહિં પણ ઝંદ અવસ્તા માહેલાં મતો છે. વળી યુરોપનાં વિદ્વાનો પણ કબુલ કરે છે કે ખ્રીસ્તી ધર્મ મતો એશીયામાંથી નિકળ્યાં છે અને ઉત્પન્ન થયાં છે, અને તેઓ જોડેનાં ભણતરો અષો ઝરથુશ્ત્રની દીનની કેતાબોમાં સમાયલાં ખુલ્લાં માલમ પડે છે. સ્પિતમાન ઝરથુશ્ત્ર સાહેબનાં ધર્મનું આ એક ઘણું જાણવા લાયક લક્ષણ છે કે ગૌતમબુધની માફક નિતી સંબંધી ફરજો ઉપર ઘણો ભાર મુકીને અષો ઝરથુશ્ત્રે કહ્યું છે કે “ અહુરમઝદની સેવા કરવાની સર્વેથી ઉત્તમ રીત એ છે કે ધર્મોષ્ઠ અથવા નેક અને સાચ્યા થવું, તથા વીચાર, વચન અને કામોમાં પાક થવું.” આમ કરવાથી એક માણસ અષ વહીસ્ત યાને સંપુર્ણ આનંદ અથવા પરમ સુખ મેળવે છે. પારસીઓનો ધર્મ સર્વેથી સાદો છે. તે એ છે કે એક ખુદાનો ડર રાખી ચાલવું, પવિત્ર વિચાર, પવિત્ર વચન અને પવિત્ર કામો સાથની જીંદગી ગુજારવી અને ભવિષ્યની દુન્યા માટે હૈયાતીની આશા રાખી મરવું. દરેક ઝમાનામાં જરથોસ્તીઓ સંપુર્ણ એકીનદારીથી પોતાના ધર્મની સેવા ભક્તિ કરી ગયા છે.

બુલંદ જરથોસ્તી ધર્મનો પ્રચાર.

ઇસુ ખ્રીસ્તીની ૬૦૦ વરસ અગાઉ યા તો જ્યારે યાહૂદીઓને કેદ કરીને બેબીલોન લઇ જવામાં આવ્યાં હતાં અને ત્યાં તેઓને સીતેર વરસ સુધી

રાખવામાં આવ્યા હતા ત્યારે તેઓનાં સીત્તર વરસના આ દેશનીકાલ દરમ્યાન તેઓ ધરાની ધર્મનાં સમાગમમાં આવ્યા હતા અને આત્માની અમરગીના વીચારો કે જે તેમના પોતાના ધર્મમાં નહિ હતા તે તેઓએ ધરાની અંધ-માંથી ગ્રહણ કર્યા હતા. વળી બલી શક્તિઓ અને પુરી શક્તિઓ વિષેનાં વીચારો પણ તેઓએ ધરાની ધર્મમાંથીજ ઉછીકા લીધા હતા. જંદ અવસ્તા અષો ઝરથુશ્ત્રનાં પોતાનાં ગણાય છે, અને જેમ ખુદાતાલાએ મોઝીઝ સાથ વાત કરી હતી એવું કહેવાય છે તેજ પ્રમાણે તે માલેકે અષો ઝરથુશ્ત્રને અવસ્તા કેતાબમાંની ખીના આશકારા કરી હતી એમ કહેવાય છે. જરથોસ્તી ધર્મનું જ્ઞાન આપનાર ભોમીયા દાખલ અવસ્તાની અગત્યતા ભારે છે એ એક ખુલ્લી ખીના છે. જરથોસ્તી ધર્મના વીચારો તથા શિક્ષણોમાંથી ઉગીને ખ્રીસ્તી ધર્મ ખીલ્યો હતો. વળી મસ્લામી ધર્મ પણ જરથોસ્તી ધર્મ મતોને ઘણો મળતો છે. કારણ તે વળી યાહુદી અને ખ્રીસ્તીજ મુળતત્વોનો બનેલો છે. દુન્યાનાં સઘળા ધર્મોમાં જરથોસ્તી ધર્મ તેની ઉંડી શીલસુશી, મીનોઝ મતો, અને સ્વચ્છ નિતીને લીધે સર્વેથી ઉમદા અને તાજુખી ઉપગ્રવે એટલો ખુખીવતો હોવાનો વાજખી દાવો કરી શકે છે એ ધર્મે ફેલાવેલી બલી અસરને પરીણામે તેમજ પોતાની જાતી લાયકાતને પરીણામે એ ધર્મ દુન્યાનાં ફેલાયલા સર્વે ધર્મોમાં સર્વેથી શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે. એની ખાસ ખુખી એ છે કે આ ધર્મ ક્રાઇપણ પ્રજા ઉપર જખરદસ્તીથી ઠસાવવામાં આવ્યો નથી, પણ એની જાતી લાયકાતથી અને ખુખીથી ઘણાએક જુદા જુદા ધર્મો ઉપર એને અસર કરી હતી અને તેથી તેઓનાં રૂપ ફેરવાયાં હતાં. એ ધર્મની ફ-તેહનું કારણ તેની પોતાની શ્રેષ્ઠાઈ હતી. આપણા અવસ્તામાં ખુદા તરફથી થયેલી અસારતોના લખાણો સિવાય વધુ કાંઈ નથી. માણસજાતને તેમની હાલત વિષે વાકેફ કરવાનું અને નેકીને વધારવા અને બદીને કચડવાનું શીખાડવાને તે બક્ષેસનાં ખાવીદે પોતાના પસંદ કરેલા બંદને દીન બાહર કરી હતી જે નીયમોથી આ મતલબ પાર પાડવાની હતી તે આપણી ભારે પ્રસંશા અને પસંદગીને પાત્ર છે. તે નીયમો એ છે કે વીચાર, વચન અને કામમાં ખંતથી અશોષ

જાળવવી; સમ્યાઈ, મધ્યમપણું અને નેક નૈયત રાખવી. દાદાર અહુરમઝદની તેમજ ખીજ ભલી શક્તિઓની બંદગી અને આરાધના કરવી; ભલાં ક્રમો કરવાં, નાશકારક પ્રાણીઓનો નાશ કરવો, અને માણસ જાતનાં સુખ અને આબાદીમાં વધારો થાય એવાં ક્રમ કરવાં.

એકજ ખુદાને માનનારો અતિ સ્વચ્છ ધર્મ.

અષો ઝરથુશ્ત્ર સાહેબ એક અસાધારણ સ્વચ્છ ધર્મનાં ઉપદેશક હતા, કે જે ધર્મ અનેક ઈશ્વરવાદ અથવા અનેક ખુદાનાં મતની વીરૂધ્ધ છે. પયગમ્બર જરથોશ્ત્ર સાહેબે ખુદાની ઐક્યતા સજીવણ કરી એટલુંજ નહિ પણ આતપ, જે ખુદાઈ બંદગીનો, આર્થ ધર્મનો સર્વેથી જુનો અને સ્વભાવીક તરીકો છે, અને જે ખુદા વિષેના હમેશગીની રોશનીના ઉત્તમ વીચારને અનુસરતો છે, તેને ખુદાનાં સર્વેથી લાયક કેબલા એટલે કે દરશણ કરવાની વસ્તુ તરીકે ગણી તેની આરાધના પણ સજીવન કરી હતી. રૅવરન્ડ ડૉક્ટર લીયો મ્યુરીન પોતાની કેતાબ નામે “જરથોશ્ત્ર અને ઇસુ ખ્રીસ્ત” માં લખે છે કે “પારસીઓના આતપકદેહ અને ખ્રીસ્તી દેવળ એ બન્નેમાં આપણે ખુદાની હાજરી દેખાડતી એક નીરંતર રોશની જોઈ શકાયે છીએ. જ્યારે હું મારા દેવળની પવિત્ર જગ્યા આગળ ગુંથણ મંડાયે પડું છું અને થોડેક વારને છોટે આવેલા પારસી આતપકદેહ જેમાં આપણાં પવિત્ર ચેરાગ માફક આતપ બળે છે તેનો હું વીચાર કરું છું, ત્યારે જે ઉંડી અને તીક્ષણ લાગણી મારા દીલમાં કિત્પન્ન થાય છે તેનું વર્ણન કરવાને મારી પાસે શબ્દો નથી.” અસલી ઇરાંનીઓની જીંદગીના સઘળા પ્રદારોની સર્વથી સરસ, સર્વેથી સંપુર્ણ, અને સર્વેથી ખુલ્લી સામેતી આપણને અવસ્તામાંથી મળે છે. તે આપણને ઇરાંનીઓની સંસારી અને માણસીક વૃદ્ધી માટેનો ખ્યાલ આપે છે. યુજન વરનુકે યઝ્દનેનો તરજુમો કર્યો, તેને અવસ્તાનો અંથ ઉકલાવ્યો. તેની બાપાનાં વ્યાકરણનાં નીચમો નક્કી કર્યો, તેનાં શબ્દકોષપત્રું ખોખું તૈયાર કર્યું, અને દાખલા દલીલોથી દેખાડી આપ્યું કે ઝંદ જે કે સંસ્કૃત સાથે ઘાડો સંબંધ ધરાવે છે તોપણ તે એક હિન્દી

ભાષા નથી, પણ ધર્મની અસલી ભાષાઓમાંની એક છે. જરથોસ્ત સાહેબની વીખ્યાતી યુનાની અને રૂમી લખનારાઓનાં ગ્રંથો મારફતે આપણને મળી છે. એ ધર્મ એવી તો મોહીની ધરાવે છે કે જંદ અવસ્તાના માત્ર થોડાંક પાનાં વાંચીને ભાગ્યેજ વીસ વરસની ઉમરનો એક જવાન ફેન્યમેન નામે મોશીયો આંકે વીટીલ કુ પેરેં, પોતાનો દેશ છોડી લડાઇનાં વખતમાં અવસ્તાનો અભિયાસ ખુદ જરથોસ્તી ધર્મગુરુઓ મારફતે કરવાને હિન્દુસ્તાનમાં આવ્યો હતો અને સુરત શહેરમાં અવસ્તાના અભ્યાસ અર્થે ધણીએક રંજ ઉઠાવી હતી.

જરથોસ્તી ધર્મનો કદી પણ નાશ થનાર નથી.

ત્રીજી સદીમાં સાસાન્યન વંશનાં વખતમાં જરથોસ્તી ધર્મ આખા ધર્મિન દેશમાં પાદશાહી ધર્મ થયો હતો. સદીઓની આખાદી પછી જ્યારે આરબોનો હુમલો આવ્યો કે જેઓએ અવસ્તા આળી નાંખી, તેમજ આતષકદેહો યુગવી નાખ્યાં. આ ધર્મ જે તે વેળાએ જણાયલી અરધી દુન્યામાં પંથરાયલો હતો તેની છેલ્લી નીશાન તરીકે અને તેને માનનારી પ્રજાનાં બાકી રહેલા ભાગ તરીકે આપણે જરથોસ્તીઓ હજી મોજુદ છીએ. અવસ્તા એ રોશનીનું એક કીરણ છે કે જે ધર્મિનની તવારીખનાં ગુંચવણ-ભરેલા માર્ગમાં એક તવારીખનવેશને રસ્તો બતાવે છે, અને એકીમીનીયન અને સાસાન્યન વખતનાં બચી રહેલાં જુજ પુસ્તકો ઉપર પ્રકાશ નાખે છે ; તેમજ યુનાની, રૂમી, યાહુદી, આરમીન્યન અને ચાઇનીઝ જેવા જુદીન ગ્રંથકારોનાં અયોક્સ અને નહિં સમજ પડે એવા અહેવાલોની સમજણ આપે છે. જે ધર્મ સચ્ચાઈ ઉપર રચાયલો હોય તે કદી પણ મરણ પામતો નથી. તલવારથી કે આગથી તેનો નાશ કરવા છતાં પણ તે હજી હજારો જગરોમાં જીવે છે. આરબોનાં હુમલા પછી ધર્મિનમાં જે અન્યુ તે એટલુંજ હતું કે અવસ્તાની જગ્યા કુરાને લીધી, ઝરથુશ્ત્ર અને અહુરમઝદનાં નામો ભુલી જવામાં આવ્યાં અને તેમની જગ્યા ઉપર મહમદ અને

અદલાહનાં નામો પુકરાયાં અને અહુનવરનાં એકવીસ શબ્દોને બદલે કલમાંનાં આંઠ શબ્દો ભણાવા લાગ્યા: છતાં પણ ખુલ્લું જરથોસ્તી ધર્મનો આત્મા તો જેવો ને તેવો અચળ રહ્યો છે.

પારસીઓ—એક મહાન ધર્મનાં વારસો.

જરથોસ્તી ધર્મ પોતાના શાગેદોને માટે એ ચીજને લાવ્યો; તે એ ચીજને નિતીથી ચાલવાની ફરજ અને આશા હતી. એ એ ચીજને મોટાં હથ્યાર સમ ગણાય છે કે જેનાંથી સજ થયેલો માનવી જીંદગી અને ક્રાસમતની સામે શાંતીથી લડી શકે છે. જરથોસ્તી ધર્મ પોતાના શાગેરદોને જીંદગી જોગવવા સંબંધી નીતીનાં ફરમાનો આપે છે એટલુંજ નહિં પણ તે જણાવે છે કે જે તે પોતાની ફરજ બજાવશે તો આખરે નેકી ફાવશે. દુન્યામાંનો સર્વેથી ગરીબ અને કંગાળ જરથોસ્તી પણ જાણે છે કે તેને દાદાર અહુરમઝદના એક સેપાહ તરીકે જન્મ લીધો છે. કોઈપણ ધર્મ જીંદગીને એથી વધુ મોટો દરજ્જો આપી શકે નહિં, અને ઇનસાનને જીવતાં જીવત ખુદાની વધુ નજદીક લઈ જઈ શકે નહિં. જેઓ એવી ખાત્રી રાખે છે કે “હું ક્રેશેશ કરીશ તો ફતેહ પામીશ” તો તેઓ જરૂરજ ફતેહ પામવાનાં અને એજ સખબસર આપણે પારસીઓ આટલી બધી મુસીબતો અને આટલાં બધાં વીધનોમાંથી પસાર થવા છતાં આજે અત્રે હિન્દુસ્તાનમાં આગેવાન દરજ્જો ભોગવ્યે છીએ અને આગલા વખતની માફકજ આપણું મોં રોશની તરફ હજી ફેરવાયલું રહ્યું છે. જે ધર્મે આર્ય દેશોમાં ખુદાની ફતેહની વાત પહેલવહેલી ફેલાવી અને જીંદગી શું ચીજ છે, તથા આપણે જન્મ લઈ શું કરવાનું છે તે સમજાવ્યું તેવા એક મહાન ધર્મનાં આપણે વારસો અને પ્રતિનિધીઓ છીએ એ વાત ખરેજ આપણને મોડું માન તથા શોભા આપનારી છે. અષો ઝરથુસ્ત્રે સ્વચ્છ અને ખુલ્લું નિતી શીખવી છે જે ત્રણ ફરમાનોમાં એટલે કે બલા વિચારો, બલા બોલો, અને બલાં કામેમાં સમાઈ જાય છે. એ ફરમાનો વિષેની યાદ દરેક પારસીને પોતાની કમર ઉપર સદા રહેતી ઉનની કુરતીનાં ત્રણ આંટાથી

હમેશાં મળતી રહે છે. જરથોસ્તી ધર્મ માનનારાઓની સંખ્યા જો કે હાલમાં મોટી નથી, છતાં પણ એક વખત એવો હતો કે જ્યારે એ ધર્મ લગભગ આખી સુધરેલી દુન્યાનો ધર્મ થવાની તૈયારીમાં હતો. સાયરસ, દારાયસ, અને ઝર્કઝીસ જેવા પાદશાહો જરથોસ્તી ધર્મ પાળતા હતા, અને જો મેરેથોનની પ્રખ્યાત લડાઈમાં ઈરાનીઓ યુનાનીઓને હાથે શીકરત ન પામ્યા હોતે તો જરથોસ્તી ધર્મ આખાં યુરોપમાં પણ પંથરાતે. માઝદયસ્ની દીનનાં સ્થાપક કાંઈ લડાઈ કરનાર હતા નહિ, તેમજ જે જે પાદશાહોએ એ દીન અખત્યાર કરી હતી તેઓએ પણ કાંઈ તલવારનાં “જેરથી તેનો ફેલાવો કરવાની પોતાની ફરજ વિચારી હતી નહિ”.

ખુદાની મહેરબાની મેળવવાની રીત.

જરથોસ્તી ધર્મ જો કે ધણો સાદો છે તોપણ સાદાઈમાંજ તેની યુલંદી સમાયલી છે. એવું કોણુ છે કે જેનાં જીગરમાં જરથોસ્ત સાહેબનાં શિક્ષણની અસર એકવાર દાખલ થયા પછી પોતાના આત્માને વધુ ઉંચ અને વધુ ઉમદા હાલતે ન ચઢાવે ? ખુદાની મહેરબાની મેળવવાની જે રીત જરથોસ્તી ધર્મમાં વારંવાર જણાવી છે તે એજ છે કે અષોઈ અખત્યાર કરવી; એટલે કે વીચારમાં અષોઈ, વાચામાં અષોઈ, અને કાર્યોમાં અષોઈ. આપણા ધર્મમાં અવ્વલથી તે આખર લગી એજ વાત શીખવવામાં આવી છે. એજ સર્વોત્તમ અને સર્વેથી નેક ગણાય છે, અને જરથોસ્તી ધર્મની નિતીની ગંજવર ઈમારતનો પાયો એજ છે. જરથોસ્તી ધર્મમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે જગતનો મૂળ આધાર સામસામી કામ કરનારી બે મીનોઈ શક્તિ ઉપર રહેલો છે, કે જેમાંની એકને અહુરમઝદ અને બીજીને અહેરેમન કહેવામાં આવે છે. આ બીનાથી ધણાકો ગુંચવાય છે પણ સૈમ્યઅલ ભેંગ જેવો વિદ્વાન આ બે શક્તિઓના હસ્તી કયુલ રાખે છે. તે પોતાની “હાલનાં જરથોસ્તી” નામની કેતાબમાં કહે છે કે “હવે માણસ જાત હાલ જે જ્ઞાનની હાલતે પહોંચી છે તે હાલતમાં ધર્મ સંબંધી જે જે પૂર્વ સિદ્ધાંતો પુરવાર કરી શકાય એવા છે, તે માંહેલો

તે સિદ્ધાંત મને સર્વેથી સરસ જણાય છે, કે જેમાં આ વાત કપ્પુલ રખાયલી હોય કે તમામ જગતનો મૂળ આધાર આ સામસામી કામ કરનારી બે મીનોઘ શક્તિઓ ઉપર રહેલો છે અને જે માહેલા ભલા મીનોને અહુરમઝદનાં નામથી અને યુરા મીનોને અહેરેમનનાં નામથી ઓળખવામાં આવે છે.”

જરથોસ્તી ધર્મનું નીતિશાસ્ત્ર.—

પરકોમનાં મોટા વિદ્વાનો પણ જરથોસ્તી ધર્મ માને છે.

જરથોસ્તી ધર્મનો નિયમ જેટલો સંપુર્ણ છે તેટલું જ ચોખ્ખું તેનું નિતીશાસ્ત્ર પણ છે. આ તો એક તદ્દન ખુલ્લી બીના છે કે બીજા કોઈપણ ધર્મના નીતિશાસ્ત્ર કરતાં જરથોસ્તી ધર્મનું નીતિશાસ્ત્ર વધારે સંપુર્ણ અને બોહળું છે. યુધ્ધ, યાહુદી અને ખ્રીસ્તી ધર્મોના નિતીશાસ્ત્રોમાં જે કાંઈ સર્વેથી સરસ છે તે સઘળું જરથોસ્તી ધર્મમાં મળી આવે છે. પણ જરથોસ્તી ધર્મમાં જે વધુ આપવામાં આવ્યું છે તે એ છે કે ઘણાંએક બદ અને નેક કામો જે વીષે ખ્રીસ્તી ધર્મોમાં પણ વીરૂધ્ધતા કે તરફેણદારી કરવામાં આવી નથી અને જેનો માત્ર ઇશારો કરી આપણને જ સમજાવેલા માટે રહેવા દેવામાં આવ્યાં છે, તેવાં કામોને પણ જરથોસ્તી ધર્મમાં ઘણા વીસ્તારીને જણાવ્યાં છે, જેમ કે આજસાઈ, દગાઈ, એખલપેટાઈ, અદેખાઈ ને ચુનાહો તરીકે અને તેમનાથી ઉલટા ગુણોને સવાબો તરીકે ખુલ્લી રીતે જણાવેલા છે. જરથોસ્તી ધર્મ એક એવો ધર્મ છે કે જેના મતો તરફ હાલના સર્વેથી આગળ વધેલા દાનાવો ઉતાવળે ઢળતા જાય છે. હક્કલી જેવા વિદ્વાનો, હરબર્ટ સ્પેન્સર જેવા ફીલસૂફો, અને તેનીસન જેવા કવિઓ એને કપ્પુલ મંજુર રાખતા જણાય છે. જે કે જરથોસ્ત સોહેબની જીંદગીના બનાવો વીષે આપણને ઘણું જ થોડું બલકે નહિ જેવું માલમ પડ્યું છે તોપણ તેમના અતિ નિતીવાન ધર્મની અસર ઘણી સદીઓ સુધી બહોળા વીસ્તારના મુલકોમાં જુદી જુદી આર્ય પ્રજાઓ ઉપર થવા પામી હતી. યઝ્દનેમાં આવતા ગાથા

જે સધળાં પવિત્ર લખાણોમાં સર્વે પ્રાચીન છે તેમાં પયગમ્બર જરથો-
સ્તની ભારે સીદ્ધત ગાવામાં આવી છે. તેઓ માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે
તેઓ વીચાર, વચન અને કામમાં ભલા છે. માત્ર તેમણેજ અહુરમઝદના
ફરમાનોથી સંપુર્ણ માહિતગાર તરીકે તથા તે ફરમાનોની સમજ આપ-
વામાં ઝપ્પાનની ફસાહત ધરાવનારા તરીકે જણાવેલા છે. ગાથામાં જરથોસ્ત
સાહેબ એવી ઇચ્છા જાહેર કરે છે કે માણસોમાં જ્ઞાન ઉતારી, તેઓને
અહુરમઝદના બંદા બનાવી, તેઓને સુખ બક્ષું. મહાન ગુરૂ જરથોસ્ત
સાહેબે આપણને એવાં લખાણો આપ્યાં છે કે જેનો દરેક અક્ષર પુખ્ત
વીચારથી ભરપુર છે. દુન્યામાં પેદા થયેલાં અબજો માણસોમાં પયગમ્બર
જરથોસ્ત સાહેબ સર્વેથી મહાન ગણાવા જોઈએ. હઝારો વરસ લગી
કરોડો માણસોનાં મન પ્રકાશીત કરવાનું અને તેઓનો આત્મીક દરજ્જો
વધારવાનું કામ જરથોસ્ત સાહેબની સરજતમાં હતું. રેવરન્ડ ડૉ.
મીલ્સ પોતાના ઝંદ અવસ્તાના તરજુમામાં કહે છે કે “જેઓ માણસ
જાતના તવારીખી લેખોને કીમતી ગણે છે તેઓ સધળાઓએ ઝં
અવસ્તાને માન આપવું જોઈએ અને તેનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.”

ઈરાનનો મહાન પાદશાહ જમશેદ.

પારસી કોમમાં હાલમાં ઘણી અજાયબ જેવી ધાર્મિક જાગૃતી થયલી જેવામાં આવે છે, અને તેનાં ચિન્હો ઘણી રુપેટ રીતે દેખાય છે. કોમમાં અનેક મંડળો બરપા થયાં છે જેઓની નેમ ઉધરતી ઓલાદમાં ખરો જરથોસ્તી ગુસ્સો જાગૃત કરી પારસીઓમાં વખતનાં બહેવા સાથે ખરૂં પારસીપણું સજીવન કરવાને લગતી છે. આ મતલબ પાર પાડવાનાં હેતુથી આપણામાં બરપા થયેલાં અનેક મંડળો મારફતે જરથોસ્તીઓને અને ખસુસ કરીને આપણી ઉધરતી ઓલાદને ખુલ્લું માઝદયસ્તી જરથોસ્તી મઝહબની ખુબીઓ અને માદર વંતન ધરાંતની અસલી મોટાધનો ખ્યાલ આપવામાં આવે છે. બાપણો, વાએમો અને કિર્તીનોની મારફતે જરથોસ્તીઓનાં મન કેળવવામાં આવે છે અને તેઓને શીખાડવામાં આવે છે કે જે ધર્મમાં તેઓ માનનારા છે તે દુન્યાનાં સર્વે ધર્મોમાં ગુનો અને મોતેબર છે. અને જે ધરાન દેશમાંથી તેઓ ન્હાસી આવ્યા છે તેનાં પાદશાહો દુન્યાની તવારીખમાં ઘણો કિર્તીવંતો ભાગ ભજવી ગયા છે. એ પાદશાહોમાં સર્વેથી નામીયો જમશેદ પાદશાહ હતો. પણ બાપણોમાં તથા કિર્તીનોમાં અનેક વેળાએ શાહ જમશેદની બાબદમાં અનેક તવારીખી ભૂલો કરવામાં આવે છે જે માંહેલી થોડીકની તપાસ આ લેખમાં કરવામાં આવી છે.

જમશેદનાં બાબમાં થતી તવારીખી ભૂલો.

જમશેદ પાદશાહની બાબતમાં પહેલો સવાલ જે ઉભો થાય છે તે એ છે કે જમશેદ પાદશાહ એક ખરેખરો તવારીખી પુરૂષ હતો કે માત્ર એક કવિની કલ્પનાનો ખ્યાલ હતો ? વિદ્વાન ફ્રેંચ પ્રોફેસર ડારમેરટેટે જમશેદ, ઝોહાક અને ફરેદૂનને તવારીખી પુરૂષો તરીકે લેખતો નથી

અને કલ્પિત ધારે છે. મહાન પયગમ્બર સ્પીતામાં જરથોસ્ત સાહેબને પણ એ વિદ્વાન એક કલ્પિત પુરૂષ ગણે છે પણ મંક્ષમુલ્લર અને બીજા યુરોપના વિદ્વાનોએ સાબેત કરી આપ્યું છે કે ડારમેસ્ટોટેનો મત ખોટો છે અને પયગમ્બર જરથોસ્ત સાહેબ હૈયાતી ભોગવી ગયા હતા. જમશેદ પાદશાહની બાળતમાં ડારમેસ્ટોટેનો મત એટલોજ ખોટો છે. ખરી વાત છે કે જમશેદ, ઝોહાક અને ફરેહનની જીંદગીના ખરા બનેલા બનાવો સાથે કવિઓએ અને બીજાઓએ ઘણી કલ્પિત વાત પણ ભેળી નાંખી છે, છતાં એ પાદશાહોની હૈયાતી ના પાડી શકાય એમ નથી. અગર જો એ શહેનશાહો કલ્પિત હોતે તો અવસ્તામાં તેઓને તેવાજ ચીતારવામાં આવતે. દાખલા તરીકે અવસ્તામાં જણાવ્યું છે કે આદર યઝદે રોશનીને માટે ગનામીનો સાથે લડાઇ કરી હતી. અવસ્તામાં આદરને એક પાદશાહનો ઇલકાબ આપ્યો નથી પણ યઝદનો ઇલકાબ આપ્યો છે. માટે જો જમશેદ પાદશાહ કલ્પિત હોતે તો તેને પણ પાદશાહ તરીકે નહિ પણ એક યઝદ તરીકે અવસ્તામાં ઓળખાવવામાં આવતે. આ ઉપરથી માલમ પડે છે કે ડારમેસ્ટોટેનું અનુમાન ખોટું છે, અને અવસ્તા પ્રમાણે જમશેદ એક ખરેખરો તવારીખી પુરૂષ હતો.

જમશેદનો વંશ.

બીજો સવાલ જે ઉભો થાય છે તે એ છે કે જમશેદ ક્યાં વંશનો હતો? સાધારણ રીતે એને પેશદાદીઅન વંશનો ગણવામાં આવે છે પણ ઘણાએકનું માનવું છે કે એ પેશદાદીઅન વંશનો ન હતો, પણ એક નવા વંશનો સ્થાપક હતો કે જે એનાં નામ ઉપરથી જમશેદી વંશ કહી શકાય. જમશેદ હેમુરસ પછી ગાદી ઉપર આવ્યો હતો તેથી એને પેશદાદીઅન વંશનો ગણવામાં આવે છે, પણ ખરું જોતાં એ જમશેદી વંશનો સ્થાપક હતો. જો કે એવા નામના કોઈ પણ વંશને ધરાવતી તવારીખમાં ઓળખવામાં આવ્યું નથી. જમશેદ હેમુરસનો દીકરો હતો કે ભાઈ હતો એ પણ એક તફરારી સવાલ છે. યુનહેશ પ્રમાણે

જમશેદ ત્રીવંધલાનનો પુત્ર અને લહેમુરસનો ભાઈ હતો, પણ પ્રખ્યાત મુસલમાન તવારીખનવેશ મિરખુદ કહે છે કે જમશેદ લહેમુરસનો પુત્ર હતો. મિરખુદના આ અનુમાનને આપણે જગપ્રસિદ્ધ શાયર ફિરદોસી પણ ટેકા આપે છે, માટે આપણે માની લઈશું કે જમશેદ લહેમુરસનો પુત્ર હતો.

જમશેદ નામના અનેક પાદશાહો.

જમશેદ પાદશાહની તવારીખમાંની એક બાબત પર ધણાંકે ગુંચવાય છે, અને તે એ છે કે, જ્યારે એક હાથપર જમશેદને ધણો ડાહ્યો અને હોશીઆર ચીતારવામાં આવ્યો છે, ત્યારે બીજા હાથપર એવું જણાવવામાં આવે છે કે જમશેદ પોતાની જીંદગીના પાછલા ભાગમાં ધણો મગર અને ગર્વિષ્ટ બન્યો હતો, અને તેને અહંકાર અને તકોયરી પ્રાપ્ત કરી હતી, અને તે એટલે સુધી કે તે પોતેજ ખુદા છે એવું માનતો તથા મનાવતો હતો. આ કંઈ ન બની શકે એવું નથી. એકજ માણસમાં જીંદગીના જુદા જુદા ભાગમાં ગુણોમાં ફેરફાર હોઈ શકે છે. અકબર પાદશાહનો દાખલો મોજુદ છે. એ પાદશાહ જો કે ડાહ્યો અને સ્વાણો હતો તોપણ પોતાની જીંદગીના પાછલા ભાગમાં ગર્વિષ્ટ થયો હતો, અને “દીને ધલાઈ” નામનો નવો ધર્મ ઉભો કાઢ્યો હતો અને ખુદા હોવાનો દાવો કરતો હતો, પણ હવે સવાલ એ છે કે જમશેદની બાબતમાં પણ તેમજ હતું કે? ધણાએક તવારીખનવેશો એમ નથી ધારતા. તેઓનું એવું માનવું છે કે, જમશેદ નામના એક નહિ પણ અનેક પાદશાહો થઈ ગયા હતા, અને તેઓમાંનો એક જ જમશેદી વંશનો સ્થાપક હતો તે બક્ષો અને ડાહ્યો હતો. અને બીજો કે જેના વખતમાં વંશનો નાશ થયો હતો, તે ખુરો અને ગર્વિષ્ટ હતો. ઉપલા અનુમાનને આ વાતથી ટેકો મળે છે, કે જમશેદ પાદશાહ, જે આજથી ૬૨૫૯ વર્ષ ઉપર યાને કામરુદના જન્મની ૪૩૪૦ વર્ષ અગાઉ થઈ ગયો હતો તે પાદશાહનું રાજ્ય એક હજાર વર્ષ ચાલ્યું હતું, કે જેમ અવસ્થામાં પણ જણાવવામાં આવે છે. હવે કોઈ પણ માણસ એક

હજાર વર્ષ જીવી શકે એ હસવા સરખું છે. અલબત્ત, ખુનદહેશ પ્રમાણે જમશેદે ૭૧૬ વર્ષ રાજ્ય કર્યું હતું, જેમાંનાં ૧૦૦ વર્ષ તેને જંગલોમાં રખડવામાં કાઢ્યાં હતાં. ફિરદોસી પ્રમાણે જમશેદે ૭૦૦ વર્ષ રાજ્ય કરીધું હતું, પરંતુ ૭૦૦ વર્ષનું જીવન એક મનુષ્યનું હોઈ શકે એમ માનવું કેવળ અશક્ય છે. માટે જે સત્ય અનુમાન નીકળી શકે તે એજ છે કે “જમશેદી વંશે” અને નહિ કે જમશેદે એક હજાર વર્ષ રાજ્ય કરીધું હતું, અને ધરાનની તવારીખમાં જમશેદ નામના અનેક પાદશાહો થઈ જવા જોઈએ. વંશના સઘળા રાજાઓનો ભેગો અમલ એક હજાર વર્ષ ચાલ્યો હોય, જેમ ઈંગ્લંડમાં ‘Henry’ નામના આઠ રાજાઓ રાજ કરી ગયા છે, ‘Edward’ નામના સાત રાજાઓ રાજ્ય કરી ગયા છે, અને ‘George’ નામના ચાર રાજાઓ રાજ્ય કરી ગયા છે, અને હાલમાં પાંચમા ગાદી ઉપર છે. ખ્રીસ્તું દ્રષ્ટાંત, યુરોપના વડા ધર્મગુરુ જેને ‘Pope’ કહેવામાં આવે છે તેનું છે. સંખ્યાબંધ પોપ થઈ ગયા છે. પહેલો પોપ બારમી સદીમાં નેમાયો હતો અને હાલમાં વીસમી સદી ચાલે છે. ત્યારે પોપે ૮૦૦ વર્ષ રાજ્ય કરીધું અને જમશેદે ૧૦૦૦ વર્ષ રાજ્ય કરીધું એમ કહેવા બરાબર છે. ઉપલા જે દાખલાઓ કરતાં પણ વધારે અસરકારક દાખલો આપણી કોમના વડા અકાબર સર જમશેદજીનો છે. જમશેદજી એ અસલ બાટલીવાળા ખાનદાનના સ્થાપકનું નામ હતું, પણ પાછળથી “સર જમશેદજી” એ એક નામ નહિ પણ ઇલકાબ થઈ પડ્યો. દાખલા તરીકે ખીજા જમશેદજીનું ખરું નામ ખરશેદજી હતું, ત્રીજાનું માણેકજી, ચોથાનું કાવસજી. એ ઉપરથી માલમ પડશે કે પાંચ માણસો સર જમશેદજીના નામથી ઓળખાયા, જે કે તેઓનાં ખરાં નામ તો જુદાં જુદાં હતાં. તેજ પ્રમાણે જમશેદ પાદશાહ નામના એક નહિ પણ અનેક પાદશાહો થઈ ગયલા હોવા જોઈએ, કે જેઓના રાજ્યના અમલની જુદી જુદી મુદતોનો ભેગો સરવાળો એક હજાર વર્ષનો થયો હતો. આ અનુમાનને એક ખીજા બાબતથી પણ ટેકો મળે છે અને તે એ છે કે એટલા બધા સુધારાઓ જમશેદ પાદશાહનાં વખતમાં થયલા

કહેવામાં આવે છે કે તે સધળા સુધારાઓ એકજ પાદશાહના અમલ દરમિયાન કદી પણ થઈ શકેજ નહિ. પણ આખા વંશના સધળા પાદશાહોના રાજ્યની આખી મુદત દરમિયાન થઈ શકે.

જમશેદના રાજ્ય વેળાનાં સુધારાઓ.

શીરદોસીના કહેવા મુજબ જમશેદ પાદશાહ ઘણો જ્ઞાની અને દૂરઅંદેશ હતો અને તેના રાજ્યમાં ઘણાએક સુધારા થયા હતા. તે હુનર ઉદ્યોગને ચલાતો હતો અને પાદશાહ તરીકે તેની ખીલવણીને ટેકો આપતો હતો. તેના જમાનામાં પોલાદના હથિયાર પહેલવહેલાં બનાવવામાં આવ્યાં હતાં. તે ઉપરાંત કાપડ વણવાનો હુનર પણ તેનાજ વખતમાં પહેલવહેલો જણાયેલો હતો અને રેશમી કાપડ પણ તેનાજ વખતમાં પહેલું બનાવવામાં આવ્યું હતું. વળી ખેતીવાડી અને બાગ બગીચાનો એ ઘણો શોખીન હતો, અને પાદશાહ તરીકે ઉજ્જડ જમીનો પર ખેતી કરાવી તેને ફળદ્રુપ બનાવવાની તે પોતાની ફરજે સમજતો હતો. ખેતીવાડીથી તેના રાજ્યમાં આબાદી વધી હતી. વંદીદાદમાં પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે જમશેદ પાદશાહને ખેતીવાડી ઘણી પસંદ હતી. જમશેદે આ બધું કરવા ઉપરાંત નદીઓ અને દરીયાઓ ઉપર મુસાફરી કરવાને માટે વહાણો પણ બનાવ્યાં હતાં. દરીયાના તળીયાંમાંથી મોતી કાઢવાનો હુનર પણ જમશેદના વખતમાં પહેલો જણાયેલો હતો. દારૂ પણ પહેલવહેલો જમશેદના જમાનામાંજ બનાવવામાં આવ્યો હતો. વનરપતી-માંથી ઓષધો બનાવવાના પ્રયોગો પહેલવહેલાં જમશેદ પાદશાહના વખતમાંજ કરવામાં આવ્યા હતા. આટલા બધા સુધારાઓ એકજ પાદશાહના વખતમાં થઈ શકે નહી, માટે તવારીખનવેશોએ જે એવું અનુમાન કાઢ્યું છે કે જમશેદ નામના અનેક પાદશાહો થઈ ગયા હતા, જેઓમાં વંશનો સ્થાપક મહાન જહોજલાલીવાળો પાદશાહ હતો, જ્યારે છેલ્લો જમશેદ પાદશાહ મગરૂર અને ગર્વિષ્ટ હતો, અને પોતાની મગરૂરીને પરીણામે નાશ પામ્યો હતો, તેઓ પોતાના અનુમાનમાં ખરા હોય એમ લાગે છે.

કેટલીક સાધારણ ભૂલો.

જમશેદ પાદશાહની આખતમાં કેટલીએક ભૂલો ધણી સાધારણ છે, એવું કહેવામાં આવે છે કે જમશેદ પાદશાહે કીધેલા સુધારાઓમાં એક એ હતો કે તેણે પોતાની રૈયતને ચાર વિભાગમાં વહેંચી નાંખી હતી. આ વાત સામાન્ય રીતે માનવામાં આવે છે, પણ ગાથામાં એ વિષે કંઈ પણ ઇશારો નથી. અને પ્રખ્યાત જર્મન વિદ્વાન ડૉ. ગાઇગર જેના “Civilization of the Eastern Iranians” નો ઇંગ્રેજી તરજુમો શમ્સ-ઉલ-ઓલમાં દસ્તુર દારાબે કીધો છે તે કહે છે કે પયગમ્બર જરથોસ્તના જમાના સુધી તો ચાર ટોળાંની હસ્તી માલમ પડતી નથી. માટે અસલી ઇરાનીઓને જમશેદે ચાર ટોળાંમાં વહેંચી નાંખ્યા હતાં એ વાત કલ્પિત હોવી જોઈએ. જમશેદે જે ચાર વિભાગો કરેલા કહેવામાં આવે છે તે આ પ્રમાણે છે:—(૧) અથોરનાન, એટલે ધર્મશુરઓ; (૨) રથેસ્તારાન, એટલે પાદશાહો, પહેલવાનો અને સેપાહો; (૩) વાસ્ત્રીઓશાન, એટલે, ખેડુતો; અને (૪) હુતોક્ષાન, એટલે વ્યાપાર ધંધો કરનારાઓ. “આઇને દીને બેહે માંઝદીયસ્નાન” નો લખનાર કહે છે કે આ વાત તદ્દન ખોટી છે. જમશેદ પાદશાહે ઇરાનીઓના ચાર ભાગ કર્યા હતા નહીં, પણ જરથોસ્ત પેગમ્બર સાહેબે ઇરાનીઓને ત્રણ ભાગમાં વહેંચી નાંખ્યા હતા. અથોરનાન, રથેસ્તાર, અને વાસ્ત્રીઓશ. પોતાના મતના ટેકામાં ઉપલો લેખક વિસ્તારપ નુસ્કની પરગરદ ત્રીજીમાં આવેલો ફકરો ટાંકી બતાવે છે. કોઈ પણ રીતે આ વાત ધણી શકમંદ છે, કે જમશેદ પાદશાહે ઇરાનીઓના ચાર વિભાગ કર્યા હતા, અને ડૉ. ગાઇગર જેવો વિદ્વાન જરમન પ્રોફેસર આ વાત માનવાને ના પાડે છે.

જમશેદ એક પેગમ્બર?

ઉપર કરતાં પણ એક વધારે ગંભીર પ્રકારની ભૂલ એ કરવામાં આવે છે કે જમશેદ પાદશાહને એક પેગમ્બર તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે. આ વાત પણ ધણી શકમંદ છે. ખરી વાત છે કે પહેલવી

અને ફારસી પુસ્તકો પ્રમાણે એવું માનવામાં આવે છે કે જમશેદ ઘણાંક અસલી આર્યનોને માઝદીયસ્ની દીન શીખવી હતી અને તેઓને પવિત્ર સદરો કુસ્તી પહેરાવી હતી, અને માઝદીયસ્નાન બનાવ્યા હતા. દસાતીરમાં જમશેદ પાદશાહને એક મોટા પેગમ્બરની ઉપમા આપી છે, અને તેને ખુદાઈ નૂર અથવા ખોરેહ ધરાવતો ચીતારવામાં આવ્યો છે. આટલું છતાં જમશેદ પાદશાહ એક પેગમ્બર હતો અને તેને માઝદીયસ્ની ધર્મ સ્થાપ્યો અથવા ફેલાવ્યો હતો એ વાત કેટલાક વિદ્વાનો કબુલ રાખતા નથી. તેઓનું કહેવું એવું છે કે પાક અવસ્તા કલામો એ વાતને ટેકો આપતા નથી.

અલગત જમશેદ દુન્યામાં સૌથી સારી અને ઉમદા રીતે પાદશાહી ચલાવી હતી. અને પોતાની રાજ્યધાનીના શહેરને ફળદ્રુપ બનાવ્યું હતું અને પોતાની પ્રજાને સંપૂર્ણ સુખમાં રાખી હતી, પણ તે એક પેગમ્બર હતો એમ પુરવાર થયું નથી. અને કેટલાએક ઉત્સાહી જરથોસ્તી ગૃહસ્થો આગળ વધીને કહે છે, કે જમશેદે માઝદીયસ્નાન ધર્મ જેરેસેલમમાં સ્થાપ્યો હતો, માટે તે શહેરમાં તેના નામનો કિર્તિસ્થંભ ઉભો કરવો જોઈએ, ત્યારે ખરેખર એ જરથોસ્તીઓ અવધીજ કરે છે. એ સાહેબો કયા તવારીખી સિદ્ધાંતોથી પોતાનું અનુમાન ખરું પાડવા માંગે છે તે માલમ પડતું નથી.

જમશેદ અને પીથાગોરાસ.

એક ત્રીજી ભૂલ જમશેદના બાળમાં સામાન્ય રીતે કરવામાં આવે છે તે ગાયનના હુન્નરને લગતી છે, અને તે પ્રખ્યાત મુસલ્મીન તવારીખનવેશ મીરખુંદે કરેલી ભૂલનું પરીણામ છે. મીરખુંદે જણાવે છે કે જમશેદની દરબારમાં યુનાની ફીલસુફ પીથાગોરાસ આવ્યો હતો અને તેણે જમશેદ પાદશાહની આગળ ગાયનનો હુન્નર જાહેર કર્યો હતો. મીરખુંદે ભૂલ કરતો હોય એમ લાગે છે. કારણ કે પીથાગોરાસ જમશેદ પછી બહુજ પાછલા વખતમાં થઈ ગયો હતો, માટે તે જમશેદ પાદશાહની દરબારમાં હાજર થઈ શકેજ નહીં.

તખ્તે જમશેદ.

ઉપલી ત્રણ ભૂલો કરતાં પણ વધારે સાધારણ ભૂલ તખ્તે જમશેદની આખતમાં કરવામાં આવે છે. સઘળા મુસલમાન તવારીખ નવેશો જણાવે છે કે જમશેદ પાદશાહ પોતાનું પાચતખ્ત સોશ્વસ્તાન ખાતેથી પારસ લઇ ગયો હતો અને ત્યાં એક ગંજવર મહેલનો પાયો નાંખ્યો હતો, જે ૪૨ માઇલ લાંબો હતો, અને તખ્તે જમશેદના નામથી ઝાળખાતો હતો. આતો એક ખરી ખીના છે કે તખ્તે જમશેદ નામનો મહેલ અસલી ધરાની પાદશાહોની જાહોજલાલીના એક પુરાવા દાખલ લેખાતો હતો અને આજે પણ તેનાં ખંડીયેરો યુરોપીયન મુસાફરને હેરત પમાડે છે. પણ યુરોપીયન વિદવાનોએ કરેલી છેલ્લામાં છેલ્લી શોધખોળો ઉપરથી પુરવાર થયું છે કે મુસલમાન તવારીખનવેશોએ ભુલ કરી હતી. આ મહેલ જમશેદ પાદશાહે બંધાવ્યો હતો નહીં. અથવા તેના જમાનામાં બંધાયો હતો નહિં એમ છેલ્લામાં છેલ્લી શોધો પ્રમાણે ખાત્રીપૂર્વક રીતે બતાવી આપવામાં આવ્યું છે.

જમશેદી નવરોઝ.

પણ એક ગંજવર મહેલ બાંધવા કરતાંથી વધુ યાદગાર અને વધુ કાતીવંત કામ જેહાન સરફરાજ જમશેદ પાદશાહે કીધું હતું તે એ હતું કે એ પાદશાહે “જમશેદી નવરોઝ” નો તહેવાર સ્થાપ્યો હતો. થંડા મુલકોમાં વસંત રત્નનું ખેસવું ધણું આવકારદાયક થઈ પડે છે, કારણ કે લોકો શીયાળાની થંડીથી કંટાળી ગયાં હોય છે. ધરાન દેશ અને ખાસ કરીને ધરાનનો ઉત્તર ભાગ થંડો હોવાથી ત્યાંના લોકોને વસંત રત્નના ખેસવાથી ધણો હર્ષ ઉપજે છે. આ ઉપરથી જમશેદ પાદશાહે ઠેરવ્યું કે વસંત રત્નની શરૂઆતમાં એક મોટું જશન કરવું જેમાં સઘળા ગરીબ તેમજ તવંગર સામેલ થાય અને પરવર-દેગારનો તેની ન્યામતોને માટે ઉપકાર માને. આ પ્રમાણે જે દિવસે પહેલું જશન કરવામાં આવ્યું તેને વરસની શરૂઆતનો દિવસ ગણ્યો.

આ જન્મનો દિવસ “જમશેદી નવરોઝ” ને નામે ઓળખાવા લાગ્યો. આ દિવસ આખી કુદરતની વર્ષગાંઠનો દિન કહેવાઈ શકાય, કેમકે આ દિવસે સૂર્ય પોતાનો એક ચક્રાવો પુરો કરી પહેલા અથવા મેશ રાંસીના યુરજ (Aries) માં દાખલ થઈ બીજો ચક્રાવો શરૂ કરે છે. આ તહેવાર ધરતીમાં ઘણી ધામધુમથી પાળવામાં આવે છે, અને હિંદમાં પણ પારસીઓ તેને એક અગત્યનો તહેવાર ગણે છે, અને બીજા કામો પણ તેને માન આપે છે.

જમશેદ અને સુલેમાન.

જમશેદ આ પ્રમાણે એક મોટા જહોજલાલી ભર્યો પાદશાહ હતો. તે ઉપરથી એક જૂલ તવારીખમાં ઉભી થાય છે જે ઉપર ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર છે. તે જૂલ પારસીઓના જમશેદ પાદશાહને યાહુદીઓના સુલેમાન પાદશાહ સાથે ભેળા નાખવાને લગતી છે. જમશેદ અને સુલેમાન એકજ પુરુષ નહીં હતા. મીરખુદે સારી રીતે બતાવી આપ્યું છે કે જમશેદ તેજ સુલેમાન એમ કહેવું ખોટું છે, કારણ કે એ બંને પાદશાહોના જમાના જુદા હતા. ઉપર દર્શાવેલી જૂલનું કારણ દેખીતું છે, અને તે એજ કે બંને પાદશાહો એક સરખી રીતે જહોજલાલી ભરેલા અને એક સરખી રીતે જ્ઞાની તેમજ ડાહ્યા હતા.

જમશેદનો કહેવાતો અહંકાર.

મીરખુદે જમશેદના અહંકારના સંબંધમાં લખે છે કે તે પોતેજ ખુદા છે એવો અભીમાની વિચાર ધરાવીને અને ખુદાને છાજતું માન પોતાને આપવાને પોતાની પ્રજાને ફરમાવીને તેણે પોતાની મુર્તિઓ બનવાની, અને રાજ્યના સંઘળા ભાગોમાં મોકલી આપી, અને ત્યાંની રૈયતને ફરમાવ્યું કે તેઓએ તેની પૂજા કરવી. જ્યાં સુધી જમશેદે નારાસતીનો માર્ગ અખત્યાર કર્યો ન હતો અને પોતાને ખુદા તરીકે ઓળખાવ્યો ન હતો ત્યાં સુધી તેના રાજ્યમાં આઝાદાની હતી, પણ

જે દિવસથી જમશેદ ખુદામાં વિશ્વાસ તજી દીધો અને પોતાનામાંજ વિશ્વાસ રાખવા લાગ્યો ત્યારથી તેની પડતી શરૂ થઈ એમ કહેવામાં આવે છે. એક વખતે તેના દેશમાં એક મોટી રેલ આવી હતી અને તેના દુસ્મન ઝોહાકના હાથે એક મોટી દાર ખાધી. આખરે તે દેશ નાશ પામ્યો હતો. આ વાત ઇટલે દરજ્જે ખરી માનવી એ એક મોટો સવાલ છે, કારણ કે જમશેદ નામના અનેક પાદશાહો થઈ ગયા હતા એ સિદ્ધાંત જો આપણે માનીએ તો બનવા જોગ છે કે જે જમશેદ પાદશાહનાં ડડાપણ અને જાહોજલાલીના વખાણ કરવામાં આવે છે અને જેના અદંકાર અને કર્ણાજનક અંત ઉપર ખેદ દર્શાવવામાં આવે છે તે જમશેદ નામના જુદા પાદશાહો હોવા જોઈએ.

જમશેદના રાજ્યમાં રેલ.

વંદીદાદમાં કહ્યું છે કે જમશેદ પાદશાહને એવી આગાહી થઈ હતી કે તેના દેશમાં એક મોટી રેલ આવશે. આ રેલમાંથી કેમ બચવું તેની સમજણ જમશેદને દાદાર અહુરમઝદે આપી હતી. જમશેદ એક ગુફામાં જઈ રહ્યો હતો. આ રેલની આકૃતિમાંથી બચવાનો અહેવાલ બાઈબલમાં વર્ણવેલા યાહુદીઓના અહેવાલને મળતો આવે છે. યાહુદીઓના “નોહાના આર્ક” ના અહેવાલ પ્રમાણે માણસોને અને ઝાડપાનેને નોહાના આર્ક કે જે એક મોટું વહાણ હતું તેમાં બચાવવામાં આવ્યાં હતાં; જ્યારે જમશેદના વખતમાં માણસોનો બચાવ ગુફામાં બરાબ રહેવાથી થયો હતો.

જમશેદનો કર્ણાજનક અંત.

જમશેદના અંત વિષે તવારીખનવેશોમાં ઘણો મોટો મતભેદ છે અને જુદા જુદા અહેવાલો રજૂ થાય છે. (૧) પહેલો અહેવાલ એવો છે કે બેબીલોનીઆનો પાદશાહ ઝરઝહાક કે જે સાધારણ રીતે ઝોહાકના નામે ઓળખાય છે તેને જમશેદને લડાઈમાં હરાવ્યો અને “પડતી પર

પચાસ” એ કહેવત પ્રમાણે જમશેદના મિત્રો ઝોહાકને જમ મળ્યા જેઓમાં એક તો તેનો પોતાનો ભાઈ સ્પીત્યુર હતો. જમશેદ ઝોહાકના હાથમાં કેદ પકડાયો અને સ્પીત્યુરે તેનું ખૂન કીધું (૨) બીજો અહેવાલ હાશીઝ “અબુ” પ્રમાણે એવો છે કે જમશેદ પોતાની હાર પછી ખૂદાને તાબે થયો અને એક પહાડના ગુફામાં જમ રહ્યો અને કુદરતી રીતે મોતને શરણ થયો ત્યાંસુધી તેને ગુફામાં ભાજપાલા અને પાણી ઉપર નિર્વાહ કર્યો. (૩) ત્રીજો અહેવાલ એવો છે કે જમશેદ પોતાની હાર પછી બલુચીસ્તાન નહાસી ગયો અને ત્યાંના પાદશાહ કારંગની બેટી સમનનાઝ સાથે તેણે છુપી રીતે લગ્ન કર્યાં. આથી કારંગ ધણો ગુસ્સે થયો અને તેને જમશેદને પકડી ઝોહાકને સોંપી દેવાનો વિચાર કર્યો, પણ જમશેદ નહાસી ગયો, અને જ્યારે તે જંગલમાં ભટકતો હતો. ત્યારે એક દિવસે ઝોહાકનાં માણસોએ તેને પકડ્યો અને ઝોહાકે તેને બે પાટીઆં વચ્ચે બાંધી જતો વહેરી નાંખ્યો. પોતાના બહા પતિને આ પ્રમાણે વહેરી નાંખેલો જોઈ સમનનાઝે ઝેર ખાઈ આપઘાત કર્યો.

જમશેદ પાદશાહની જીંદગી ઉપરથી લેવો જોઈતો બોધ.

જમશેદ નામના અનેક પાદશાહો ઇરાનમાં થઈ ગયા હતા એ અનુમાન જો ખોટું હોય તો આ જો જમશેદ પાદશાહ પોતાના ડહાપણ અને જહોજલાલી માટે પ્રખ્યાત થયો હતો, તે જમશેદ પાદશાહ પોતાની પાછલી જીંદગીમાં ગર્વિષ્ટ બની ખુદા હોવાનો દાવો કરી આખરે પાછલી જીંદગીમાં નાશ પામ્યો તે વાત ખરી હોય તો એ પાદશાહના કરણાજનક અંત ઉપરથી આપણુ માણસગતને ધણો બોધ લેવો ધીત છે. આપણને જે પહેલો ધડો લેવાનો છે તે એ કે માણસે ખુદા ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ અને અંતઃકરણથી માનવું જોઈએ કે જે સઘળું દુનીઆમાં બને છે તે ખુદાના હોકમથીજ બને છે. મહાન શેકસ્પીઅર બાજબી રીતે કહી ગયો છે કે, “આપણા નસીબને ધડનાર પરવરદેગાર છે, પછી આપણે ગમે તેવાં અવાત્યાં

મારતાં હોય છે.” “ There is a Divinity that shapes our ends, rough hew them how we will.” ધર્મની એક મુખ્ય નેમ ખુદા ઉપર મજબુત વિશ્વાસ રાખવાની છે. જમશેદ પાદશાહની જીંદગી ઉપરથી જે બીજો પાઠ શીખવાનો મળે છે તે એ છે કે માનવી પોતાના કામને માટે જવાબદાર છે અને દુન્યાની સઘળી ગેરવ્યવસ્થા માણસોના કામોથીજ થાય છે. અવસ્તામાં જમશેદની બાપતમાં જણાવ્યું છે કે માણસ પોતાનાં કામો માટે જવાબદાર છે અને દુન્યામાં જે જે આફતો વર્ષે છે તે ખુદા તરફની નથી પણ માણસના પોતાના કાર્યોનું પરિણામ છે. ત્રીજો અને સર્વેથી અગત્યનો પાઠ જમશેદ પાદશાહની જીંદગી ઉપરથી લેવાનો છે તે એ છે કે માણસ માત્ર એક ઓળા સમાન છે. માટે માનવીએ, પછી તેની દોલત અને દરજ્જો ગમે તેવો હોય તોપણ, તકોબરી કરવી નહિ. શાહ જમશેદની તકોબરી વિષે વારંવાર બોલવામાં આવે છે, પણ આપણામાં ક્યાં ઓછી તકોબરી છે? જમશેદ પાદશાહની દોલત અને દરજ્જા કરતાં એક લાખ ઘણી ઓછી દોલત અને દરજ્જો ધરાવનાર આપણા કેટલાક લાઇઓને જ્યારે આપણે ઉજાણા જતા જોઈએ છીએ ત્યારે આપણને ખરેખર તેઓનાં બેઅકલીપણાં ઉપર અફસોસ છુટે છે. તેઓ ભૂલી જાય છે કે મહાન પાદશાહ જમશેદ કે જે હિરા જડીત તખ્ત ઉપર બેસી દુનીઆનો ઇન્સાફ કરતો હતો તે પોતાનું તાજ અને તખ્ત છોડી ચાલી ગયો; જર્મન શહેનશાહતનો માજી કેસર જે લાખો માણસોનું લશ્કર ધરાવતો હતો અને સેંકડો રાક્ષસી કદનાં દરીઆઇ લડાયક બારકસોનો માલીક હતો તે આજે એવી હાલતમાં પડ્યો છે કે દુન્યામાં થોડાજ માણસો એની હાલતની અદેખાઈ કરે, તો આપણા શેઠીઆઓ જે રહેજ દોલતના માલીક થતાં અહંકાર અને તકોબરીમાં ગરકાવ થઇ જાય છે તેઓને પણ એક દિવસ પોતાની દોલત અને દરજ્જો છોડી ચાલ્યા જવું પડશે. પ્રખ્યાત યુનાની કવી પીન્ડાર વાજબી રીતે કહે છે કે “માણસ પછી તે મોટો કે નાનો હોય, એક ઓળા અથવા એક સ્વપ્ના જેવો છે.”

“What are we, great or lowly ? Creatures of a day. Man's but a phantom dream.”

હાલનાં જમાનાનાં સુધારા વધારાનાં પ્રતાપે ધરિત્ર દેશ તરફનો આપણો માર્ગ રેલવે વગેરે સાંધનોથી સહેલો થઇ પડશે એમાં કશો શક નથી. પરંતુ એ તકનો લાભ હમદીન જરથોસ્તીઓ લેશે કે, અને મોટી સંખ્યામાં ધરાંન દેશમાં જઇ વસ્વાત કરી ત્યાંની જહોજલાલી નવેસરથી સ્થાપીત કરશે કે, એ આપણે જાણતા નથી. આપણે અફસોસ સાથે જોઇએ છીએ કે જ્યારે એક હાથ ઉપર માદરવતન ધરાંનનાં હુનર ઉદયોગને ખીળવવાની, ત્યાં જઇ વસવાની, અને ત્યાંનાં જરથોસ્તીઓની હાલત સુધારવાની વાતો થાય છે ત્યારે બીજા હાથ ઉપર જુદદીન લખ્તોનાં નાદ સંભળાય છે. આપણે દરેક જરથોસ્તી ખરાં જગરથી ધમ્મીશું કે આપણી કોમમાં ખરો જરથોસ્તી જુસ્સો હતપન્ન થાય, આપણે આપણા મ્હાન કદીમ ન્યાગાનેને પગલે ચાલી આપણાં ખુલ્લંદ પવિત્ર જરથોસ્તી મઝહબ તરફ જનકેશાંની કરતાં શીખ્યે, આપણા મ્હાન પેગમ્બર વહુરે વહુરાંન સ્પીતામા ઝરથુશ્ત્ર સાહેબનાં સધળાં શિક્ષણો પ્રમાણે ચાલવાને દૃઢ નિશ્ચય કર્યે; આપણે સદાકાળ યાદ રાખ્યે કે આપણે જરથોસ્તીઓ છીએ, આપણે જેહાન સરફરાઝ જમશેદ પાદશાહનાં નખીરાઓ છીએ, આપણે નોશીરવાને આદેલની તોખમનાં છીએ, આપણે જેહાં ખેલવાન રસ્તમની ઓલાદના છીએ. વળી આપણે જરથોસ્તીઓ દોઆ ગુજર્યે કે આપણી નાની મુંઠીબર પારસી કોમ ઉપર તે પાક દાદગર દાદાર અહુરમઝદ સદાકાળ રહેમની નઝરે જીવે, પવિત્ર સ્પીતામા ઝરથુશ્ત્ર સાહેબનું રૂદ સદાકાળ આપણી નેગેહ્યાની કરે, અને ખેલેશ્ત મુંકામમાં વાસો કરનારા અમેશાસ્પદો, યઝદો અને અષો ફરોહરો આપણી પારસી કોમની સદાકાળ પાસ્યાની કરી તેને વૃદ્ધિનાં માર્ગ તરફ વધુ અને વધુ આગળ વધારે!

અરદેશર બાબેગાન—સાસાન્યન

શેહેનશાહતનો સ્થાપક.

સજીવન થયલો માઝદયસ્ની મઝહુબ.

જે પાદશાહે પાર્થિવ વંશનાં જમાનાની અનેક હાડમારીઓ અને આફતો પછી ખુલ્લું જરથોસ્તી મઝહુબને સજીવન કર્યો હતો તે મહાન પાદશાહ અરદેશર બાબેગાન હતો. તેને અનેક નવાં આતપ-કદેહો પર્થાવ્યાં હતાં. આ આલા દરજ્જાનો પાદશાહ પ્રખ્યાત સાસાન્યન વંશનો સ્થાપક હતો. પાદશાહનો ખેતાબ ધારણ કરવામાં એની મતલબ કાંઈ દુન્યાં સમક્ષ મોટાઈ રજુ કરવાની યા તો પોતાની દુન્યવી અભિલાષાઓ તૃપ્ત કરવાની ન હતી, પરંતુ માણસ જાત પ્રત્યેની પોતાની ફરજો ધણી અચ્છી રીતે બળ લાવવાની હતી. શહેનશાહનો ઇશ્કાબ ધારણ કરી ઇરાન દેશને તેની અસલ જહોજબાંલી ભોગવતો કરવાની અને માઝદયસ્ની દીનને નવેસરથી સજીવન કરી તેની કિર્તીમાં સંગીન ઉમેરો કરવાની તેની ખાસ નેમ હતી. આ બાબદમાં પ્રખ્યાત તવારીખનવેશ ગીબન વાજખી રીતે કહે છે કે—“But these pompous titles instead of gratifying the vanity of the Persian, served only to admonish him of his duty, and to influence in his soul, the ambition of restoring in their full grandeur the religion and empire of Cyrus.”

અરદેશર બાબેગાન અને તેનાં વંશનાં બીજા પાદશાહોને રોમન ભોંકો સાથે ધણી ખુનખાર લડાઈઓમાં ઉતરવું પડ્યું હતું. સીકંદરે (Alexander the Great) એ ઇરાન દેશ તાબે કર્યા પછી

તે મુંઝકતો સમૂળગો નાશ કરી તેના અમીર હિમરાવોને પણ હાર કરવાનો હરાવ કર્યો હતો, પણ ધરાંન દેશનાં સારાં નસીબે પ્રખ્યાત યુનાંની શીલસુદ્ધ ઍરીસ્ટોટલ વચ્ચે પડ્યો અને એવી જફા યુગ્મરતાં સીકંદરને અટકાવ્યો. પણ સીકંદરની આ ફત્તેહથી જરથોસ્તી મઝહબને એક જબુન ફટકો પડ્યો હતો. આર્થેલા અને બીજી લડાઇઓમાં સીકંદરે ધરાંનીઓને હરાવી યુદ્ધ માઝહબસ્તી મઝહબને એવો તો કારી બા કર્યો હતો કે તેની અસરથી એ મઝહબ લાંબી મુંદત સુધી પાછો ટટાર થઇ શક્યો નહતો. પાર્થીઅન વંશનો વલખશ નામનો રાજકર્તા એક ધર્મચુર હતો જેને જરથોસ્તી દીનને સજીવન કરવાને લગતી કાંઇક કોશિષ કરી હતી, પણ એ ફદીમ દીનને નવેસરથી જન્મત કરવાનું અને તેમાં નવું જોમ અને જોશ આમેજ કરવાનું મોટેબર કામ તો અરદેશર બાબેગાનને માટેજ નિર્માણ થયલું હતું.

દસ્તુર તોસર અથવા તનસર કોણ હતો ?

દીન અને રાજ્યને એકત્ર કરવાનાં આ મહાપ્રતાપી કાર્યમાં દસ્તુર તોસર અથવા તનસરે અરદેશરને ઘણી મદદ કરી હતી. તનસર પ્રથમ એક નાના રાજ્યનો રાજકર્તા હતો, પણ તેને જરથોસ્તી દીન તરફની પોતાની શીદાગીરીને સબબે પોતાનું રાજપાત પણ તજ દીધું અને જરથોસ્તી મઝહબને લગતાં પુસ્તકો એકઠાં કરવાનું કામ માંથે ઉઠાવ્યું અને તેમ કરી અરદેશર બાબેગાનને ધર્મ સજીવન કરવામાં કિંમતી મદદ આપી. તેનાં કામની વિગત તબરીસ્તાનના એક પાદશાહ ઉપર તેણે લખેલા એક પત્ર ઉપરથી મળી આવે છે. કે જે પત્રનો એક ટુક સાર પ્રખ્યાત તવારીખનવેશ માસુદીએ આપ્યો છે. સારે નસીબે તે આખો કાગળ થોડાંક વર્ષ થયાં રોસ્તીમાં આવ્યો છે. આ કાગળ પ્રથમ પહેલવી ભાષામાં લખાયેલો હતો, પણ પાછળથી તેનો અરેબીક ભાષામાં તરજુમો કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રોફેસર દાર્મસ્ટેટર આ

પત્રને ભારે અગત્યતા ધરાવનારો લેખેછે. અરદેશર આખેગાનને મદદ કરનાર તનસર માસુદીનાં જણાવ્યા મુજબ પ્લેટો અને સૉક્રેટીસની પંથ (School of Thought) નો હતો.

અરદેશરે કરેલા સંગીન સુધારા વધારા.

તનસરનો મજકુર પત્ર ઘણો અગત્યનો છે તેનું કારણ એ છે કે તેમાં જે સંગીન સુધારા વધારા અરદેશર આખેગાને ઇરાન મધે કર્યા હતા તે દર્શાવવામાં આવ્યા છે, કે જેનાં ઇશારા શાહનામાં મધે પણ કરવામાં આવ્યા છે. અરદેશર આખેગાને અર્દવાન ઉપરાંત ખીજાં ૯૦ નાનાં રાજ્યોને તાખે કર્યાં હતાં. તખરીસ્તાનનાં પાદશાહ જસનસ્કશાહ ઉપર તનસરે જે પત્ર લખ્યો હતો તેની શરૂઆતમાં તેને પોતા માટે કેટલોક ખુલાસો કર્યો હતો, અને ત્યાર પછી જસનસ્કશાહને અરજ કરી હતી કે તેણે અરદેશર આખેગાનને તાખે થવું, કારણ કે તેમ કરવામાંજ તેની સલામતી તેમજ સ્વાર્થનો સમાવેશ થયલો હતો. વધુમાં તનસરે અરદેશરની કારકિર્દીનો અને તેને કરવા ધારેલા સુધારા વધારાનો ખ્યાલ કર્યો હતો. અરદેસર આખેગાને ધંધાદારીઓને નીચલા ચાર વર્ગોમાં વહેંચી નાંખ્યા હતા:—(૧) ધર્મશુરૂઓ; (૨) લડવૈયાઓ; (૩) ગ્રંથકારો; અને (૪) વેપારીઓ તથા કારીગરો. આ પ્રમાણે ધંધાદારીઓનાં ચાર વર્ગો કરવામાં આ પાદશાહની મતલબ એવી હતી કે એક ધંધાદારી ખીજાના ધંધા ઉપર ત્રાપ મારે નહિં. વળી પાદશાહ અરદેશરે દરેક માનવીને ફરમાવ્યું હતું કે જે ધંધાને માટે તેને પરવરદેગારે સરખ્યો હોય તેજ ધંધાને તેને વળગી રહેવું. જે પ્રમાણે અરદેશરે ધંધાદારીઓનાં ચાર વર્ગ કર્યા હતા તેજ પ્રમાણે તેણે પોતાનાં મુલકનાં પણ ચાર વિભાગ કર્યા હતા:—(૧) તુર્કસ્તાન; (૨) રમનાં મુલકની અધવચથી કોહતા મુલક સુધી; (૩) બરબરનાં મુલકથી તે હિન્દુસ્તાન સુધી અને (૪) પારસનો મુલક એટલે કે ખુદ ઇરાન. આ મહાન પાદશાહે ઘણાએક મુલકો જીતી લીધા હતા,

અને જ્યાં સઘળું વેરાન અને ગેરવ્યવસ્થા ભર્યું હતું ત્યાં સમાધાની અને આબાદી ફેળાવી હતી. વળી જે મોટા સુધારા વધારા કરતાં જમાનાંઓ લાગે તેજ સુધારા વધારા અરદેશર આબેગાને માત્ર ચઉદ વર્ષની દુકે મુદતમાં કર્યા હતા, અને પોતાનાં રાજઅમલ દરમ્યાંન જે સીકકાઓ વપડાશમાં હતાં તે ઉપર પોતાને એક માઝદયરનાન તરીકે આપોકાર જાહેર કર્યો હતો.

જરૂર વાંચશો.

મી० એચ ગોળવાલાની લખેલી “ઝરથુશ્ત્રનાં ગાથા ગુજરાતી બેતમાં” શુદ્ધ અવસ્તા ભણતર, નોટસ સાથે.—પાંચે ગાથાઓનો તમામ ગુજરાતી બેતમાં તરજુમો—હિંદના અનેક વડા દસ્તુરો તથા અવસ્તા સ્કૉલરોએ એકેકે અવાજે વખાણેલું પુસ્તક.—કપડાંની સુંદર આઈનડીંગ સાથે. કિંમત રૂ. ત્રણ.

ગોળવાલા કલારો, ખુંઆખાનાં સામે, કોટ, મુંબઈ.

ઈરાની જશનોની મહત્વતા.

જરથોસ્તીઓમાં હાલના જમાનામાં જશનો કરવાનો જે રેવાજ છે તે રેવાજ ધણોજ કદીમ છે. તે રેવાજ સેંકડો બલકે હજારો વર્ષોની વાત ઉપર ખૂદ અવસ્તા જમાનામાં બરપા થવા પામ્યો હતો. અને હજી પણ તે પોતાની અસલ જાહેજલાલી અને મહત્વતા જળવી રાખી શક્યો છે. ‘જશન’ શબ્દનો અર્થ પરવરદેગારની આરાધના કરવી તથા સ્તુતી કરવી એવો થાય છે તે સારી રવેશે સૌને રોશન છે. એ શબ્દનો બીજો અર્થ સાથે મળી ચાશણી કરવી એમ પણ થાય છે. આ બંને અર્થો જે ભેગા લાઇએ તો તેનો બાવાર્થ એવો થાય છે કે સંખ્યાબંધ માણસો ભેગાં મળી પરવરદેગારની સેતાયશ કરી સાથે ચાશણી કરે. એકાદ પવિત્ર દીવસે એક શહેરનાં કે ગામનાં લોકો ભેગાં મળે અને તે દીવસને તહેવાર તરીકે પાળે તેમજ પરવરદેગારની યાદ અને સ્તુતી કરવામાં તે દીવસનો મોટો ભાગ ગાળે તેમજ સઘળાંઓ ખુશીખુરમીમાં તે દીવસ ગુજરી એક બીજાં પ્રત્યેની મિત્રાચારી અને બાઇબંધીમાં વધારો કરે એવી મતલબ જશન શબ્દમાં સમાયેલી માલમ પડે છે. દુન્યાંની તમામ પ્રજાઓમાં પુર્વ બહુની તેમજ પશ્ચીમ બહુની. અસલની તેમજ હાલની, સુધરેલી તેમજ અબણુ. એવી દરેક પ્રજા વરસના અમુક દીવસોને ધાર્મિક તહેવારો ગણી જશનો કરે છે. અસલનાં યાહુદીઓ, ઇશ્તિપશ્યનો, રોમનો, યુનાનીઓ, હિન્દુઓ, ઇસ્લામીઓ અને ખ્રીસ્તીઓ આપણા જશનોની માફકજ પોતાનાં તહેવારો ઉજવતા હતા. અને તેઓનાં વંશો આજે પણ તે પાળે છે. ધાર્મિક ભક્તિભાવ ચાહુ રાખવાને તેમજ વધારવાને જશનો ખુદ ઉપયોગી થઇ પડે છે. અસલી ઇરાની જરથોસ્તીઓ જે જશનો ઉજવતા હતા તેની સંપુર્ણ દીપ આપણા મહાજાતી સાહિત્યમાંથી મળી આવતી નથી. જે દીપ મળે છે તે માત્ર મુસલમાન લેખકોનાં

અંથોમાં મળે છે. જરથોસ્તીઓનાં કોઈક ફારસી પહેલવીનાં અંથોમાં જેવા કે રેવાયતનાં અંથમાં આપણાં કેટલાંએક જશનોની કાંઈક હકીકત આપી છે; પણ તે જશનો ક્યાં હતાં અને તે અમુક ધાર્મિક પ્રસંગો ઉપર શું કરવામાં આવતું હતું તેની કશી નોંધ મળતી નથી. એક ફારસી પુસ્તકમાં આપણા જશનોને લગતી કેટલીક હકીકતો મળે છે જે આ પ્રમાણે છે:—

જશનોને લગતી હકીકત.

(૧) નવરૂઝ—એ જશન ફરવરદીન મહીનો ને હોરમઝદ રોજે કરવામાં આવતું હતું અને તે કૈષ્વશર પાદશાહનાં વખતથી યઝદેઝદ શહેરીયારનાં વખત સુધી ચાલુ હતું.

(૨) ફરવરદેગાન પંજેવેહ—આ જશન ગાથાનાં પાંચ દીવસો કરવામાં આવતું હતું. એ દીવસો માટે એવું ફરમાવવામાં આવ્યું હતું કે તે દીવસો બંદગીમાં ગુજરવા, કામકાજથી ફારેગ રહેવું અને સખાવત કરવી.

(૩) નવરૂઝે આમ અથવા નવરૂઝે કુચક—ગાથાનાં પાંચ દાહકા પછીનાં હોરમઝદ રોજને આ નામ આપવામાં આવ્યું હતું કે જેને આજનાં જમાનાંમાં આપણે ‘પટેટી’ ને નામે ઓળખ્યે છીએ. હાલમાં આપણે ગાથાના છેલ્લા દીવસને નવરૂઝ કહ્યે છીએ.

(૪) નવરૂઝે ખાસ—ફરવરદીન મહીનો ને ખોરદાદ રોજ (ખોરદાદ માલ) એ દીવસે પણ જશન થતું.

(૫) અસફ્રનદારમદ મહીનો ને અસફ્રનદારમદ રોજ—એ પણ જશનનો દીવસ ગણાતો.

(૬) જશને આખ્યાનગાહ—આવાં મહીનો ને આવાં રોજ, આપણે જેને આવાં યઝદનાં પરખ તરીકે ઉજવ્યે છીએ તે. એ દીવસે જશન કરવામાં આવતું હતું અને લોકો પાણીમાં નાહવા ઉતરતાં હતાં.

(૭) જશને આખરીજાન અથવા નવરૂએ તખરી—તીર રોજ અને તીર મહીનો-તીરનગાનનું જશન. એવું કહેવામાં આવે છે કે એક વેળા સાત વરસની લાંબી મુદત સુધી વરસાદ ખીલકુલ પડ્યો ન હતો. તે વેળાએ લોકોએ આ દીવસે વરસાદને માટે દુવા ગુજારી અને તુર્તજ વરસાદ પડ્યો, માટે એ દીવસે હમેશાં જશન કરવામાં આવે છે.

(૮) મહેરંગાન—મહેર મહીનો અને મહેર રોજ, એને “જશને ફરેદુન” પણ કહેતા હતા કારણ કે એ દીવસે ફરેદુને ઝોલાકને કેદ કરીધો હતો.

(૯) મહેરંગાને આમ—મહેર મહીનો અને રામ રોજ. ઝોલાકને કેદ કરીધા પછીનો પાંચમો દીવસ કે જે દીવસે પાદશાહ ફરેદુન ગાદી ઉપર બેઠો હતો.

(૧૦) જશને મગ્ગન—શહેરેવર મહીનો અને રશને રોજ. એ જશનને “મગ્ગને નખુસ્તીન” એટલે પહેલું મગ્ગન કહે છે. ખીજું મગ્ગનનું જશન મહેર મહીનો ને હોરમઝદ રોજે પડે છે. મગ્ગન શબ્દનો અર્થ પાનખર રત્ન થાય છે. ખીજા મગ્ગનનાં જશન વેળા ખેતીકારો કાપણી પુરી કરી રહે છે.

(૧૧) જશને બર્જબ—દરે મહીનો અને સરોશ રોજ. એ જશન વીધે ઉપર જણાવેલી ફારસી કેતાબમાં કશી હકીકત આપી નથી.

(૧૨) જશને રકુક-અલ-કુસજ—આદર મહીનો અને હોરમઝદ રોજ.

(૧૩) બહમન એ—બહમન મહીનો ને બહમન રોજ, જેને આપણે બહમન્યાનું પરબ કહે છીએ.

(૧૪) જશને સદેહ—બહમન મહીનો અને આવાં રોજ.

(૧૫) જશને બાદબરે—બહમન મહીનો અને ગોવાદ રોજ.

જુદા જુદા પ્રકારનાં જશનો.

જશનો ઘણાખરાં ત્રણ પ્રકારનાં હોય છે:—

- (૧) મોહસમનાં (seasonal)
- (૨) કોઈ તવારીખી બનાવની યાદનાં (Historical)
- (૩) ગુજરેલાંઓની યાદનાં (Ancestral.)

અસલનાં જમાનામાં મોસમનાં જશનોની મહત્વતા ઘણી હતી. તેઓ સામાન્ય પ્રજાનાં જશનો તરીકે જણાતાં હતાં. એવાં જશનોમાં આખી અનજુમન ભાગ લેતી હતી. જશનો પ્રથમમાં રતુનાં જશનો હતાં તેની સામેતી કેટલાંક જશનોનાં દીવસોનાં નામ ઉપરથી મળી આવે છે. દાખલા તરીકે ગહંબારનાં નામોમાં રતુ સાથે સંબંધ ધરાવતા અર્થો સમાયલા છે. ઉપર જણાવેલા પંદર જશનોમાંનાં કેટલાંક આપણને જણીતાં છે, બ્યારે બાકીનાં વીષે આપણે કાંઈ પણ જાણતા નથી—બલકે તેઓનાં નામો પણ આપણને સાંભળવામાં આવ્યાં નથી હાલમાં આપણામાં જશનોનાં દીગામો વધી ગયા છે. આતપબહેરામો અને આતપ આદરાનોની સાલગ્રેહનાં જશનો થાય છે. કોઈ ખાતું નવું ઉભું કરવામાં આવે છે તો જશન કરવામાં આવે છે. ઘર નવું બંધાય છે યા દુકાન નવી ખોલવામાં આવે છે તો ત્યાં પણ જશન કરવામાં આવે છે. કપડાં ધોવાની વૉશીંગ કંપની ખોલવામાં આવે છે તો ત્યાં પણ જશન થાય છે. નવી દારૂની દુકાન ઉઘાડવામાં આવે છે તો જશન થાય છે. ના, એટલુંજ નહીં, પણ જુગાર રમવાને માટે ક્લબ ઉભી કરવામાં આવે છે તો તે પણ જશનની પવિત્ર ક્રિયા સાથે કરવામાં આવે છે. અલબત્ત, આ જશનો ખાનગી થાય છે, તેઓ સાથે પ્રજાને કાંઈ પણ નીચ્છત યા સંબંધ હોતો નથી; પરંતુ જશનની અતિ પવિત્ર અને ખુલ્લું ક્રિયાને ઘણી સાધારણ કરી નાખવાથી તેની મહત્વતામાં ઘણો ઘટાડો થાય છે અને જશનો કરવાની મૂળ મતલબ ઉઘી વળી જાય છે.

જશન કરવાની મતલબ.

જશનો કરવામાં સર્વેથી પહેલી નેમ તે પાક કીરતાર તરફ આભારની લાગણી પ્રદર્શિત કરવાને લગતી છે. તેના માટે તે કીરતારની ન્યામતો, ફૂલ, ફળફળાદી, દુધ, પાણી, આતપ વીગેરે રજી કરી પરવરની સ્તુતી કરવાની છે. સર્વેથી પહેલાં જશનો મોસમનાં હતાં કારણ કે માણસ પોતાની અસલી હાલતમાં કુદરત સાથે સર્વેથી વધારે સંબંધમાં આવતો અને જ્યારે મોસમોનાં બદલાવા સાથે અન્ન, ફૂલ અને ફળફળાદી તૈયાર થતાં જોતો ત્યારે તે ખુશ થતો, અને તે પાક પરવરદેગારનો આભાર માનવાને જશન કરતો હતો. તેમ કરતાં મોસમની પહેલી પેદાયશ જેને આપણે ‘મેજ’ કહી છીએ તે રજી કરતો. આપણાં જશનોમાં જે ભણતર આપણે ભણ્યે છીએ તે પાક પરવરદેગારે આપણી ઉપર કરેલા અનેક ઉપકારોને માટે તેની એક જાતની સ્તુતી, એક જાતની બંદગી, એક જાતની આપણાં અહેશાનની નીશાન છે. મોસમનાં જશનોમાં આમેજ કરેલાં ફૂલ, ફળફળાદી અને બીજી વસ્તુઓ દ્વારા અહુરમઝદ તરફની આપણી લાગણી જતાવી આપે છે.

અસલ ઇરાનમાં જમશેદી નવરોઝને દીવસે ધરના એક સારા સ્વચ્છ ભાગમાં એક સુફરો બીછાવવામાં આવતો હતો. ત્યાં તે મોસમનાં સઘળાં ફૂલ, ફળફળાદી હાજર કરવામાં આવતાં હતાં અને ત્યાં આગળ એક ચેરાગ રોશન કરવામાં આવતો હતો તેમજ આતપ ઉપર લોખાન બાળવામાં આવતું હતું.

જશનોની બીજી મૂળ મતલબ ભાઈબંધી અને મિત્રાચારી વધારવાની છે. હીરોડોતસ કહે છે કે “અસલનાં ઇરાની જરથોસ્તીઓ જ્યારે બંદગી કરતાં હતાં ત્યારે માત્ર પોતાનેજ માટે ભલી દોઆ માગતાં હતાં નહીં, પણ પોતાની ઉપર રાજકર્તા પાદશાહ અને તે સાથે પોતાની આખી કોમ બધાંકે તમામ માણસજાત માટે દોઆ ગુજારતા હતા. હાલનાં જમાનામાં આપણે જોઈએ છીએ કે યુરોપ અને અમેરીકાનાં સુધરેલા દેશોમાં Socialism એ

ધણું જોર પકડ્યું છે. સોશ્યાલીસ્ટોનું કહેવું એવું છે કે ગંગાવર દૈલત થોડાંક માણસોનાં હાથમાં એકઠી થવી ન જોઈએ, પણ આખી પ્રગતો તે ઉપર હક રહેવો જોઈએ, પરંતુ જરથોસ્તી મજહબ તો અસલવારેથી સોશ્યાલીઝમ શીખવે છે. તેમાં ઠેકાણે ઠેકાણે જણાવવામાં આવ્યું છે કે તવંગરોએ પોતાની દૈલત ઉપર પોતાનાં ગરીબ ભાઇબંધોનો હક સમજવો જોઈએ. સઘળા જરથોસ્તીઓને ફરમાવવામાં આવ્યું છે કે જશન કરતી વેળાએ સખાવત કરવી, ગરીબોને પૈસાની મદદ કરવી, ભુખ્યાંઓને જમાડવાં, અને વસ્ત્ર વગરનાંઓને વસ્ત્રો પુરાં પાડવાં.

જશનમાં ખાણી પીણી.

જશનોનાં સંબંધમાં જે ખાણીપીણી થાય છે તે સાથે કેટલાએક ધાર્મિક વિચારો જોડાયલા હોય છે. એ જશનો ખુશીખુરમીનાં અવસરો છે તે ખરી વાત છે, છતાં પણ તેઓની મૂળ મતલબ તો ધાર્મિક વિચારો અને ધાર્મિક લાગણી પેદા કરવાની છે. એટલાં માટે આગલા જમાનાઓમાં એ જશનનાં ખાણાં ગંભીર ચુપકીદી સાથે થતાં હતાં. દરેક જન યનતા લગી મુજે મોઢેં જમતું હતું. પણ હાલમાં આપણા જોવામાં શું આવે છે? ગંભીર ચુપકીદીને બદલે ગડબડ ધોંધાટ, તાહરીમાહરી, અને કોમક વેળા તો બાંડ ભાપા. જશનનાં ખાણાંઓ ગંભીરજ હોવાં જોઈએ એટલુંજ નહીં પણ ત્યાં મીતાહારીપણું જળવાવું જોઈએ. દલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે હાલનાં કેટલાંક જશનનાં ખાણાં ઉપર મીતાહારીપણું જોવામાં આવતું નથી, તેને બદલે શરાબના શીશાઓ એક પછી એક ખાલી થાય છે અને તે ખાલી કરનારની હાલત અતિશય કપસ થઈ પડે છે. અસલનાં ઇરાંનીઓમાં ખાણાં વખતે કાંઈપણ બોલવાની મના હતી; ધણી જરૂર પડે તો બાજમાં બોલી ખાવા ફરમાવ્યું હતું.

આપણાં જશનોની હકીકત ઉપર જણાવ્યું છે તેમ, આપણને મુસલમીન ગ્રંથોમાં મળે છે. ‘આઇને અકબરી’ જેમાં મોગલ શહેનશાહ

અકબરને લગતી તમામ હકીકત સમાયલી છે તેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે અકબર પાદશાહે પોતે બરપા કરેલા 'દીને એલાહી' નામના નવા ધર્મમાં નીચલાં ધર્મોની જશનો દાખલ કર્યાં હતાં:—

નવરોઝ, ફરવરદેગાનનું જશન, અરદીબહેસ્ત મહીનાનું જશન, ખોરદાદ મહીનાનું જશન, તીરંગાનનું જશન, અમરદાદ મહીનાનું જશન, શહેરેવર મહીનાનું જશન, મહેરંગાનનું જશન, આવાં અરદવીસુરનું જશન, આદર મહીનાનું જશન.

આલવીરની પોતાનાં લખાણોમાં સાડત્રીસ ધર્મોની જશનોનું વર્ણન આપે છે જ્યારે માસુદી નીચળાં પાંચ જશનોનું બ્યાન કરે છે:—

- (૧) નવરોઝ, ફરવરદીન મહીનો અને અહુરમઝદ રોજ.
- (૨) મહેરંગાન, મહેર મહીનો અને મહેર રોજ.
- (૩) આદરગાન, આદર મહીનો અને આદર રોજ.
- (૪) આવાનગાહ, આવાં મહીનો ને આવાં રોજ.
- (૫) કૌસજ, આદર મહીનો અને અહુરમઝદ રોજ.

મીરખુંદ જમશેદી નવરોઝનું વર્ણન કરે છે. સધળા ઇસ્લામી ગ્રંથકર્તાઓમાં શીરદોસ્તી કુદરતી રીતે ઘણો વખણાયેલો અને માન પામેલો છે. તે ત્રણ જશનો માટે અનેક જગ્યે બોલે છે:—

- (૧) જમશેદી નવરોઝ.
- (૨) મહેરંગાન.
- (૩) જશને સદેહ.

હખેહસ્તાનનો તરજુમો કરનાર મૉં ત્રોવર જશને સદેહને માટે કહે છે કે એ દીવસે શહેરમાં તથા ખેતરોમાં એક મોટો આતપ સળગાવવામાં આવતો હતો. ગણીતા ઇસલામી લેખક તબરી તરફથી માત્ર એક જ જશન

વિષે એશ્વારો કરવામાં આવ્યો છે અને તે જમશેદી નવરોઝ છે. સદ્ગુણ ધરાંની જશનોમાં જમશેદી નવરોઝ સર્વેથી વધુ પ્રખ્યાત છે, કારણ કે એ દીવસને ઇસલામીઓ પણ પવિત્ર ગણતા હતા અને ગણે છે. એ અગત્યનાં જશન વીષે પ્રખ્યાત અંગ્રેજ તવારીખનવેશ સર જૉન માલકમ પોતાની ઇરાંની તવારીખમાં ખાસ વર્ણન આપે છે. તે જણાવે છે કે પાદશાહ જમશેદે સુર્યની ચાલ પ્રમાણેનાં વરસની ગણતરી દાખલ કરીને જે દીવસે સુર્ય મેષ રાશીમાં દાખલ થાય તે દીવસને વરસનો પહેલો દીવસ ગણ્યો અને તે દીવસને એક મોટાં જશનનાં દીવસ તરીકે પાળ્યો. કેટલાએક ગ્રંથકારો પ્રમાણે ખુદાતાલાએ જમશેદા નવરોઝને દીવસે પોતાની પેદાયશો પેદા કરવાની શરૂઆત કરી હતી. ખીજા કેટલાક ગ્રંથકારો જણાવે છે કે એ દીવસને ખાસ અગત્યનો એ કારણથી ગણવામાં આવે છે કે એ દીવસે શાહ જમશેદ પરસીપોલીસ અથવા તખ્તે જમશેદનો મહેલ બાંધી તેમાં દાખલ થયો હતો. આ તરેહવાર અનુમાનો છે, જેમાંનું ખરું કયું અને ખોટું કયું તે કહેવું મુશ્કેલ છે. જે ખીના વધુ સંબંધીત લાગે છે તે એ છે કે જમશેદી નવરોઝનો દીવસ “બાહાર” મોસમનો યાને વસંત રૂતનો દીવસ છે કે જે દીવસથી સ્થાળો ખતમ થાય છે અને બાહારની ખુશનુંમાં મોસમની શરૂઆત થાય છે. રીવાજ પ્રમાણે એ દીવસે પાદશાહ પોતાનાં લશકર તથા દરબારીઓ સાથે શહેરની બહાર કુચ કરતો હતો અને ઘણા દબ્બબાથી ઊવણીમાં રહેતો હતો. દીવસની શરૂઆતમાં લશકરની ક્વાયદ લેવામાં આવતી હતી ; તે બાદ પ્રગણાઓ અને શહેરોના હાકેમો તખ્ત આગળ આવી કુર્નશ કરી નઝરાણું ભેટ કરતા હતા. પાદશાહ ઘણાએક દીવસો ઊવણીમાંજ એશઆરામ અને મોજમઝાહમાં ગુજરતો હતો. વળી દીવસે દરબારીઓને તેમજ મોટા અમલદારોને ખલતની (Robe of honour) ની બક્ષેસ કરતો હતો. માત્રા એક ખીજા ઉપર ભેટ સોગાટ મોકલતા, અને ઇસલામી રેવાજ મુજબ બગલગીરી કરતા. આ તહેવાર લગભગ એક અઠવાડિયું સુધી પાળવામાં આવતો હતો, જે કે મુખ્ય દીવસ

તો પહેલોજ દીવસ હતો. શહેનશાહ તરફનાં દરબારને લગતાં અગત્યનાં ફરમાનો એ દીવસે ખાસ બહાર પાડવામાં આવતાં હતાં. ધર્મનાં ઝનુનને લીધે મુસલીમ પાદશાહોએ ધણીએક અસલી ધરાંની જરથોશ્તીઓનાં રેવાળે નાખ્યું કરી નાખ્યા હતા. પણ જમશેદી નવરોઝનાં તહેવારને તેઓ નાખ્યું કરી શક્યા નહિં. તેનું કારણ એજ હતું કે એ તહેવાર જેટલો જરથોશ્તી ધરાંનીઓને વહાલો હતો તેટલોજ તે મુસલીમ ધરાંનીઓનો પણ માનીતો હતો. વળી ધર્મનાં ઝનુનને લીધે પાછળથી મુસલીમ ધરાંનીઓએ જમશેદી નવરોઝનો તહેવાર પાળવાનું એવું કારણ બતાવ્યું હતું કે એ દીવસે તેઓનો ખલીફ અલી ખલીફાત વિપર આવ્યો હતો.

જરૂર વાંચશોજી.

મી० એરચ ગોળવાલાની લખેલી “જરથોશ્તીઓની ફરજ્યાત બંદગી,” શુદ્ધ અવસ્તા ભણુતર સાથે ગુજરાતી બેતોમાં તરજુમો. શમ્સ-ઉલ-ઓલમાં દસ્તુર ડૉ. દારામ પે. સંજ્ઞણનાં ફેરવડે સાથે—કપડાંની બાઇનડીંગની કિંમત માત્ર રૂ. એક.

ગોળવાલા કલાસો, પુંબાખાનાં સામે, કોટ, મુંબઈ.

અસલનાં જમાનાની ઈરાંનો બાનુઓ.

ઇગ્લાંડમાં હજી તો માત્ર થોડાંજ વર્ષની વાત ઉપર ત્યાંની સ્ત્રીઓએ એવી જીક્કર ઉભી કરી હતી કે પુરૂષોનો અને સ્ત્રીઓનો સમાન દરજ્જો હોવો જોઈએ. પોતાની એ માન્યતાનાં ટેકામાં તેઓએ તરેહવાર જાતનાં તોફાનો, તેમજ સત્યાગ્રહ પણ કર્યો હતો. વળી તેઓએ પોતાની નેમ પાર પાડવા માટે બ્રીટીશ પારલામેન્ટનાં આગેવાન સભાસદો ઉપર હુમલાઓ કરી પોલીસનાં હાથે માર ખાધ, કેદખાનું પણ ભોગવ્યું હતું. ઉપરાંત બીજા અનેક જાતી ભોગો આપી આયંદેહ ફતેહ મેળવી હતી. આ માત્ર હાલની વાત છે ત્યારે આપણું જરથોસ્ત્રી નર નારીઓ તો છેક અસલના અવસ્તા જમાનાંથી સમાન દરજ્જે ભોગવતાં આવ્યાં છે. વિદ્વાન ડૉ. ગાધગર જેના “Civilisation of the Ancient Iranians” નો તરજુમો આપણા કાબેલ દસ્તુર ડૉ. દારાબ પેશોતન સંજ્ઞાણાએ કર્યો છે તે યુરોપીય વિદ્વાન જણાવે છે કે “અવસ્તામાં બંને સ્ત્રીઓ તથા પુરૂષો એક સરખો હક ભોગવતાં હતાં અને તેઓનાં હકો વચ્ચે કાંઈ પણ તફાવત હતો નહિ.”

અસલનાં ઇરાનમાં બાનુઓ શું દરજ્જે ધરાવતાં હતાં તે વિષે કશો પણ શક યા સંદેહ રહ્યો નથી. જરથોસ્ત્રી ધર્મ પુસ્તકો પ્રમાણે અસલનાં ઇરાંની બાનુઓ મંડળીમાં ધણોજ ઉંચ દરજ્જે ભોગવતાં હતાં. એનાં એક દાખલા તરીકે સર જૉન માલકમ તવારીખનાં પોતાનાં પુસ્તકનાં પહેલાં વૉલ્યુમમાં કહે છે કે “અસલનાં વખતમાં ઇરાનની બાનુઓ મંડળીમાં માનભરી જગ્યા ધરાવતી હતી, અને જરથોસ્ત્ર પયગમ્બરનાં ફરમાનથી સ્ત્રી જાતીને મરદનાં જેટલોજ યાને કે જે સમાન દરજ્જે આપવામાં આવ્યો છે તે એ પયગમ્બરનાં વખતની આગમજ દસ્તીમાં હતો.” આ અનુમાનને

ડૉ. વૅસ્ટ અને ડૉ. હાઉગ પણ ધરખમ ટેકો આપે છે. ડૉ. વૅસ્ટ પોતાની પેહેલવી દેક્તનાં પહેલાં વૉલ્યુમમાં કહે છે કે “એક માઝદયસ્તાન આસ્ત પુર્વ તરફનો બીજો કોઈ પણ ધર્મ ફરમાવે તેનાં કરતાં વધુ ચઢ્યાતો દરજ્જો ધરાવતી હતી.” ડૉ. હાઉગે પારસી લૉ કમીશનને લખી જણાવ્યું હતું કે અસલનાં વખતમાં સ્ત્રી જાતીનો દરજ્જો હાલનાં કરતાં વધારે ચઢ્યાતો હતો. પ્રખ્યાત યુરોપીય વિદ્વાનોએ જે ઉપર ટાંકેલાં મતો આપ્યાં છે તેને ટેકો આપનારા ધણુંએક લખાણો આપણાં મઝહબી સાહિત્યમાં મળી આવે છે.

અસલી ઇરાંની બાનુઓનાં સદગુણો.

આપણને અવસ્તા તથા પેહેલવી પુસ્તકોમાંનાં કેટલાંક લખાણો ઉપરથી માલમ પડે છે કે અસલનાં જમાનાની ઇરાંની બાનુઓ ધણા ઉંચ ગુણો ધરાવતી હતી. હીરોડોતસ જેવા યુનાની તવારીખનવેશ તેમજ શીરદોસ્તી તથા માસુદી જેવા મુસલીમ તવારીખનવેશોનાં ગ્રંથોમાં આપવામાં આવેલી ઇરાંની બાનુઓને લગતી વાર્તાઓ ઉપરથી પણ અસલી ઇરાંની બાનુઓનાં ઉંચ ગુણોનો આપણને સારી રવેશે ભાસ થાય છે. જો કે એ વાર્તાઓની સચ્ચાઈ વિષે કોઈ પણ આસામી કશીબી ખાત્રી આપી શકે નહિ, તેમજ વળી બનવા યોગ્ય છે કે એ વાર્તાઓમાં સેજ અતિશયોકિત કરવામાં આવી હોય, તો પણ એ વાર્તાઓ સદંતર કલ્પિત હોય એમ માની શકાય નહિ. એ વાર્તાઓમાંની થોડીક નસીહત રૂપી છે અને તેમાંથી ધણુંએક જણવાનું તેમજ શીખવાનું મળે છે. અવસ્તા પુસ્તકોમાંનાં કેટલાંક લખાણોમાં અસલી ઇરાંની બાનુઓનાં સદગુણો વિષે ઇશારો કરવામાં આવ્યો છે તેઓમાં એક ફકરો અધવિસ્રથેમ ગેહમાં આવેલો છે જેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે:—“અમે સ્ત્રીઓને અમે માન સાથે યાદ કયે છીએ કે જે ભલા વિચારોમાં આગળ વધેલી, ભલા વચનોમાં આગળ વધેલી, ભલાં કામોમાં આગળ વધેલી, સારી પેઢે ભણેલી, પોતાના ધણીને તાબેદાર રહેનારી, ભલી અને રપેન્ત આર્મંધતિનાં જેવી છે, અને જે, એ

અહુરમઝદ, તારી પ્રસંશા પામેલી સ્ત્રી છે!” અસલની એક ધરાંની બાનું પોતાનાં લગ્ન માટે એક ખાવીંદ મેળવવાની ઇચ્છા ધરાવતી હતી ત્યારે એક જરદાર ધણીને માટે તેણી બીલકુલ ખાહિશ રાખતી નહતી પરંતુ તે એક તંત્રદરોસ્ત, ભણેલો, ઉદ્યોગી અને અકકલમંદ છે કે નહિ તેની તપાસ કરવાની ખાસ કાળજી રાખતી હતી. આપણાં મઝહબી સાહિત્યમાં પણ જે શીખામણ દેવામાં આવી છે તે એ છે કે એક બાનુંએ શ્યાણો અને કેળવાયેલો ખાવીંદ શોધવો જોઈએ, તેમજ એક પુરૂષે એક ભણેલી અને દાહી સ્ત્રી સાથે નેકાહ કરવાની આરજી રાખવી જોઈએ. એક પૈસે પૂર પણ મુખર્ અને બીનકેળવાયેલા ધણી કરતાં એક ગરીબ પણ ભણેલો અને અકકલમંદ ખાવીંદ હજાર દરજ્જે સારો કહેવાય, કારણ કે બ.વા. જોગ છે કે એક તવંગર પણ કેળવણી અને અકકલ વગરનો ધણી પોતાની તમામ દૈલત ખોડી બેશે, બ્યારે એક ગરીબ પણ ભણેલો અને અકકલમંદ ખાવીંદ જરૂરજ તવંગર બને.

ગુસ્તાસ્પ અને કેતાયુનની વાર્તા.

પાદશાહ ગુસ્તાસ્પ અને તેની રાણી કેતાયુનની વાર્તા ઉપર જણાવ્યા મુજબનોજ બોધ આપે છે. એ વાર્તા નીચે પ્રમાણે છે :—

પાદશાહ ગુસ્તાસ્પ ધરિાનનાં પાદશાહ લોહરાસ્પને બેટો હતો. તેને પોતાનાં પીતા સાથે કંઈક ખટપટ થવાથી ધરાંન સરઝમીન છોડી રૂમનાં દેશ તરફ નાહસી ગયો હતો. આ પારકા મુત્રકમાં તે એક સદંતર મુકલેસ માણસ થઈ ગયેલો હોવાથી તે કોઈપણ જાતની મહેનત યા ઉદ્યોગ હુન્નરથી પોતાનું ગુજરાણ કરવાને તલબગાર હતો, કારણ કે તે કુદરતી રીતે ધણો ચંચળ અને ચંચરાક હતો. રૂમ દેશમાં તે એક ગરીબ મજૂરને ત્યાં રહેતો હતો. હવે રૂમના પાદશાહેનો એવો રવૈયો હતો કે બ્યારેબી કોઈ તેની બેટી પરણવા લાયકની થાય ત્યારે પોતાના મહેલમાં એક ધણો દખ્ખા-ભર્યો મેળાવડો કરવો અને તેમાં કેટલાંક રાજવંશીઓ, અમીર ઉમરાવો, વિદ્વાનો અને હુન્નર ઉદ્યોગમાં પ્રવીણ થયેલાઓને ખાસ આમંત્રણો

કરવાં મજદુર મેળાવડામાં તે શાહજાદી છુટથી ફરતી અને મીજલસમાં હાજર રહેલા મરદોમાંથી જે કોઇ તેણીને સર્વેથી સરસ લાગતો હતો તેને પોતાના ખાવીંદ તરીકે પસંદ કરતી. એવું બન્યું કે તે વખતનાં રૂમનાં પાદશાહની ત્રણ બેટીઓ હતી, જેઓમાં સર્વેથી વડી કેતાયુન ગુલાબ મીસાલ ખુશસુરત હતી. તેણીએ એક દીવસે એક સ્વપનું દીઠું કે તેણી મરદોની એક મીજલસમાં ભરાઈ છે જ્યાં સેંકડો શ્રીમંતો તેમજ મોટાં દરજ્જાનાં માનવીઓ વચ્ચે એક મુફ્લેસ દુઃખી માણસ પણ હાજર છે. જે કે તે ગરીબ છે છતાં તેનો દેખાવ બહુ ખુશસુરત અને દમામદાર છે. કેતાયુન તેને એક કુલનો હાર ભેટ કરે છે વગેરે. હવે કેતાયુને જે ચીજ માત્ર એક સ્વપ્નામાં જોઈ હતી તે તેણીની જીંદગીનાં એક બનાવ તરીકે ખરી પડી, કારણ કે તેણીને આ સ્વપનું આવ્યું તેની બીજેજ દીવસે તેણીનાં પીતાએ પોતાના મહેલમાં એક મોટી દરબાર ભરી અને તે મીજલસમાં કેતાયુન હાથમાં એક કુલનો તોરો લધને આવી. તેણી તે મેળાવડામાં સઘળે ફરી પણ પોતાની પસંદગીનો એક પણ જવાબ જોઈ શકી નહી. તે મીજલસમાં સઘળા ઉંચ દરજ્જાનાં માનવીઓજ માત્ર હાજર રહ્યા હતા. કેતાયુનનાં બાપે જ્યારે જોયું કે શ્રીમંત અને ઉંચ દરજ્જાવાલાઓમાંથી તેણીને કોઇ પણ માણસ ખાવીંદ તરીકે પસંદ પડ્યો નહીં ત્યારે તેને એક બીજી મીજલસ ભરવાનું નક્કી કર્યું અને તેમાં મધ્યમ સ્થિતીવાળાઓને તેમજ ગરીબોને ખાસ આમંત્રણ કર્યું, કે જેથી જે કેતાયુનની મરજી પડે તો તેઓમાંથી પોતાનો ખાવીંદ શોધી કાઢે. આ મીજલસમાં ગુસ્તારપ તદ્દન સાદા પોશાકમાં જે ગરીબ માણસનાં ઘેરમાં તે રહેતો હતો તેની સાથે હાજર થયો. તે એક ખુણામાં ગમગીન રહેરે બેઠો હતો. જ્યારે કેતાયુન મીજલસમાં આવી અને બધી બાજુએ ફરી ત્યારે તેની નજર ગુસ્તારપ ઉપર પડી. તુરતજ તે પોતાનાં મનમાં બોલી ઉઠી કે “હા, માહરો સ્વપ્નો ખરો પડ્યો છે અને જે માણસને મેં સ્વપ્નામાં દીઠો હતો તેજ રહેરોના માણસ આ છે.” તુર્તજ તેણીએ પોતાનાં સર પરનું તાજ ગુસ્તારપનાં સર ઉપર મુક્યું અને આમ કરી તેને પોતાનાં ખાવીંદ તરીકે સ્વિકાર્યો.

જ્યારે રૂમના પાદશાહનો વજીર આ ખખર લઇને પાદશાહ સમક્ષ હાજર થયો ત્યારે તે વજીરનાં લખ્ઝ સાંભળી પાદશાહ અતિશય ખફા થયો, અને ધણો ગમ કરવા લાગ્યો કે તેની બેટીએ એક બેગાના પુરુષને એક ખાવીંદ તરીકે કેમ પસંદ કર્યો. તે ગુસ્તાથી બોલી ઉઠ્યો કે જે છોકરી પોતાનાં ખાનદાનને નામોશીમાં લાવી મુકે તે જીવવાને લાયક નથી. માટે તેણીનું તેમજ તેનાં પસંદ કરેલા ખાવીંદનું સર ધત્થી છુટું પાડી નાખવું જોઈએ આ સાંભળી વજીરે પાદશાહને ધણીએક નસીહત તેમજ આગળ બનેલા એવા દાખલાની યાદ આપી. ઉપરાંત તેણે પાદશાહને જણાવ્યું કે તેને પોતે મીજલસ બોલાવી હતી અને પોતાની બેટીને તેમાંથી પોતાનો ખાવીંદ પસંદ કરવાને ફરમાવ્યું હતું. પોતાનાં વજીરની આ સલાહ ઉપરથી પાદશાહે પોતાની બેટીને ગુસ્તાસ્પને સ્વાધીન કરી અને પોતાની તરફથી કરી પણ દૈલ્લતની આશા નહિં રાખવાને જણાવ્યું. આ બાદ ગુસ્તાસ્પે કેતાયુન તરફ ફરીને તેણીને પુંછયું કે આટલાં બધા રાજવંશીઓ અને ઉમરાવોને છોડી દઈ તેણીએ તેના જેવા એક મુફલેસ માણસને શા માટે પસંદ કર્યો હતો ? કેતાયુને જવાબ આપ્યો કે ‘તેણીને દૈલ્લત કે દરજ્જાની દરકાર હતી નહીં. તેણીને મનપસંદ ખાવીંદ જોઈતો હતો અને તે તેણીને મળ્યો હતો.’ આ પછી ગુસ્તાસ્પ કેતાયુનને પોતાની ઝુપડીમાં લઈ ગયો. બન્ને ધણી ધણીયાણી હવે પોતાનો સંસાર કેમ નીભાવવો તેનો વિચાર કરવા બેઠાં. તુર્તજ કેતાયુનને પોતાનાં આંગ ઉપર જે કીંમતી ઝવેરાત હતું તેની યાદ થઈ અને તેમાંથી માત્ર એકજ નંગ તેઓએ ઝવેરાતને વેચી છ હજાર સોનાનાં સીક્કા મેળવ્યા અને આ નાણાંમાંથી પોતાનો સંસાર ચલાવ્યો. ગુસ્તાસ્પ શીકારનો ધણો શોખીન હતો. તે જેખી કાંઈ શીકાર લાવતો હતો તેમાંથી થોડો ભાગ પોતાનાં મીત્ર હીશુઈ કે જે જગાત ખાતાનો અમલદાર હતો તેને આપતો હતો. એક દીવસ રૂમનાં પાદશાહનાં મહેલ આગળ અંગબળનાં પ્રયોગોનો એક મોટો અખાડો થયો હતો, તેમાં પાદશાહનાં બે નાના જમાઇઓએ ભાગ લીધો હતો. રૂમ દેશમાં એક વરૂ અને એક સાંપે ત્યાંનાં કોકોમાં બારે ત્રાસ ફેળાવ્યો હતો. એટલા માટે પાદશાહે જાહેર કર્યું

હતું કે જે કોઈ આ વડ અને સાંપને મારશે તેઓની સાથે પાદશાહ પોતાની બે બેટીઓને પરણાવશે. પાદશાહનાં બે નાના જમાઇઓએ આ વડ અને સાંપને માર્યા હતાં એવું કહેવાયું હતું અને તે ઉપરથી પાદશાહે તેઓને પોતાનાં જમાઇ બનાવ્યા હતા. જો કે એ વડ અને સાંપને ખરેખરે મારનારો તો ગુસ્તાસ્પ હતો. પણ તેની કિર્તી આ બે શાહજાદાઓને ખાતવા દીધી હતી અને તે મુજબ તેઓ પારકા શખ્સની લાયકાતે પાદશાહનાં જમાઇઓ બન્યા હતા. આ વાત ગુસ્તાસ્પે પોતાની ધણીયાણી કેતાયુને પણ કહી ન હતી. એક દીવસ એવું બન્યું કે કેતાયુને પોતાનાં ધણીને ધણી ઓઝરખાહી ભરી અરજ કરી કે તેણીનાં બાપનાં મહેલનાં ચોગાનમાં જે મોટા અખાડા થતા હતા તેમાં તેને પણ ભાગ લેવો. ગુસ્તાસ્પે પોતાની ધણીયાણીની આ અરજ સ્વિકારી અને અખાડામાં ગયો અને સર્વે હરીફોને માહાત કર્યાં. દડાની રમતમાં તે દડાને એવા તો ઝડપથી ફટકા મારતો હતો કે તે દડો કોઈથી પણ પકડાઈ શકતો ન હતો. પાદશાહ દુરથી આ સંઘર્ષ જોઈ રહ્યો હતો. તેને તુર્તજ ગુસ્તાસ્પને બોલાવી મંગાવ્યો અને તે કોણ હતો તે વીષે પુછ્યું. ગુસ્તાસ્પે પોતાની સંઘળી ખરી હકીકત પાદશાહ સનમુખ રજુ કરી પેલા વડ અને સાંપને પણ મારનાર તેજ હતો તે પણ કહ્યું અને પોતાનાં મીત્ર હીશુષ પાસે તે બાબતની સાક્ષી પુરાવી. જેવી આ સંઘળી બીના પાદશાહે સાંભળી કે તરતજ તે ધણો અબગેબ થયો અને તે સાથે ધણો દલગીર પણ થયો કે એક ખરેખરા ચંચળ અને બહાદુર જમાઇ સાથે તેને નાલાયક ચાલ ચલાવી હતી. ત્યાર બાદ તેને પોતાની બેટી કેતાયુન આગળ પણ પોતાની દલગીરી જાહેર કરી અને ગુસ્તાસ્પને પોતાની પાસ પોતાનાં તખ્ત ઉપર સ્થાન આપ્યું. ગુસ્તાસ્પ અને કેતાયુનની આ વાર્તા બતાવી આપે છે કે અસલની ધરાંની બાનુઓ ખાવીંદ શોધતી વેળાએ દૌલત કે દરજ્જાની દરકાર કરતી ન હતી પણ તનની શક્તિ અને બહાદુરીની ખાસ પીછાણ કરતી હતી.

ધરાંની બાનુઓ બહાદુર માણસોનેજ પોતાનાં ખાવીંદ તરીકે પસંદ કરતી હતી તેનો એક વધુ દાખલો નીચે મુજબ છે:—

“એવું કહેવામાં આવે છે કે જ્યારે મીડ લોકોનો પાદશાહ એસતાઈજીસ ધરિંનીઓ ઉપર સત્તા ચલાવતો હતો ત્યારે ધરિંનીઓનાં પાદશાહ સાયરસે ધરિંનીઓને મીડ લોકોની સામે બળવો જગાડવાને ઉશ્કેર્યાં. લડાઈમાં સાયરસ અને તેનાં ધરિંનીઓ હાર્યાં. આ ઉપરથી ધરિંનીઓ નાહસી શહેરમાં ભરાઈ જવા લાગ્યા. તે વેળાએ ધરિંની બાનુઓએ પોતાનાં મરદોને અનેક તાણા માર્યા અને તેઓને હીચકારા તરીકે લેખ્યા. આ દીક્ષની જાદુઈ અસર થવા પામી. ધરિંની લડવૈયાઓ શરમાયા અને તુર્તજ મેદાને જંગમાં પાછા ફર્યા જે ઉપરથી ધરિંનીઓ પોતાનાં દુશ્મનોને મહાત કરવામાં સામર્થ્યવાન થયા.”

પ્રુશરો પરવીઝનો દાખલો.

અધવિસ્ત્રુએ મેહમાં ભલી સ્ત્રીઓનાં સદશુણોમાં એક એ જણાવ્યો છે કે તેણી ભલાં કામોમાં આગળ વધેલી હોય છે. એના દાખલા તરીકે પ્રુશરો પરવીઝની રૂબી રાણીનો કારસો જાણીતો છે. પ્રુશરો પરવીઝની એ રાણી રૂમનાં શહેનશાહ મોરીસની બેટી થતી હતી. પ્રુશરો પરવીઝ નોશીરવાને આદેશનાં બેટા હોરમઝદ ચોથાનો બેટો થતો હતો. શાહ હોરમઝદને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકી મેહરામ ચોખીને ધરાંનની ગાદી પચાવી પાડી હતી. આ ઉપરથી પ્રુશરો પરવીઝને રૂમ જવાની ફરજ પડી કે જ્યાંનાં પાદશાહ મોરીસની મદદ મેળવી તે ધરાંનનું રાજ પાછું જીતી લઈ શકયો. પ્રુશરો પરવીઝના રૂમ પાદશાહની મુલાકાતે જવાના પરિણામમાં એક એ હતું કે તે રૂમનાં પાદશાહની બેટા સારા જેને શીરદોસી પોતાના શાહનામામાં મરીયમને નામે ઓળખાવે છે તેણીની સાથે પ્યારમાં પડયો અને લગ્ન કર્યાં. એક વેળા એવું બન્યું કે રૂમનાં પાદશાહનો એક મોટો દરબારી નામે ન્યાતુસ ધરાંનનાં શહેનશાહની દરબારમાં આવ્યો હતો. ન્યાતુસનાં માનમાં પ્રુશરો પરવીઝે એક મોટું ખાણું આપ્યું હતું. હવે અસલનાં ધરિંની પાદશાહોનો એવો રેવાજ હતો કે ખાણું હમેશાં બાજ ધરીને ખાવું, ચોટલાં માટે ધરિંની પાદશાહ પ્રુશરો પરવીઝ તરફનાં આ મોટાં ખાણાં વેળાએ

પણુ શ્રેસ્તા મુજબ ખુશરો પરવીઝનાં એક મોટા માનીતા દરબારી બેન્દુધએ ખાણાંની ટેબલ ઉપર પાદશાહની રૂબરૂમાં બાજુ ધરવાને માટે બરસમ નામનાં ધાતુનાં તારો કે જે બાજુ ધરતી વખતે વાપડવામાં આવે છે તે હાજર કર્યાં. રૂમી દરબારી ન્યાતુસ એક ચુસ્ત ખ્રીસ્તી હોવાથી તેને આ બનાવ રૂચ્યો નહીં અને તેથી તે છછણી પડી બોલી ઉઠ્યો કે માહરાં જેવા એક ચુસ્ત ખ્રીસ્તીની હજુરમાં બાજુ ધરવી તે માહરા પયગમબર કાઠરિતને અપમાન કરવા બરાબર છે. રૂમી દરબારી ન્યાતુસે જરથોસ્તીઓનાં રેવાબ મુજબ બાજુ ધરી ખાણું ખાવાની રીત સામે વાંધો ઉઠાવ્યો તે જોઇ ધરાંની દરબારી બેન્દુધનો મીઝબજ બરખેલાફ થયો, અને તેને ન્યાતુસને એક લપડાક લગાવી કાઢી. ન્યાતુસ તુર્તજ ખાણાં ઉપરથી ઉઠ્યો અને પોતાની છાવણીમાં ગયો કે જ્યાં તેની સાથે આવેલા થોડાક સવારો હતા. તેઓને લડવાને બહાર પડવાને ન્યાતુસે ઝટ હોકમ આપ્યો અને પાદશાહ ખુશરો પરવીઝ ઉપર એક પેગામ મોકલી એવી માંગણી કરી કે તેને તુર્તજ બેન્દુધને પરહેજ કરી તેનાં સ્વાધીનમાં આપવો અને જો તેમ નહિ કરવામાં આવે તો પાદશાહી ખાણાંનાં માંડવ ઉપર હુમલો લાવવાની ધમકી આપી. આવા કટોકટીનાં વખતે ખુશરો પરવીઝની રૂમી રાણી સીરાએ સમયસુચકતા વાપડી લડાઈ થતી અટકાવી અને પોતાનાં ખાવીંદનાં મહેલમાં સુલેહ પાંઠી.

એક ભલી બાનુ'નો એક બીજો સદગુણ કે જે પણ અધવિસ્ફોભ ગેહમાં જણાવવામાં આવ્યો છે તે એ છે કે તેણી અસફનદારમદનાં જેવી હોય યાને મહેનતું અને ઉદ્યોગી હોય. ઉદ્યોગનો સદગુણ ધરાવવાથી ધરાંની બાનુ'ઓ પોતાને માટે નામાંકીત ખાવીંદો મેળવી શકી છે, જેનાં દાખલા મઝહબી સાહિત્યમાંથી પણ મળી આવે છે. એક દાખલામાં એક બાનુ પોતાનાં ઉદ્યોગથી એક રાજવંશી ખાવીંદ મેળવી શકી હતી. પાદશાહ શાપુરે એક એકાંતવાસમાં પડેલી બાનુ' સાથે શહાદી કરી તેણીને કેવી રીતે પોતાની રાણી બનાવી હતી તે વાર્તા નીચે મુજબ છે:—

પાદશાહ શાપુરની વાર્તા.

અરદેશર બાબેગાન કે જેણે આપણે આગળ જોધ ગયાં છીએ તેમ ધરાનમાં રાજ પાછું સ્થાપી પોતાનાં મુલકને આપાદ કીધો હતો તેને હિન્દુસ્તાનનાં રાજ પાસે પોતાનો કાસદ મોકલ્યો. હિન્દુસ્તાનનો આ રાજ સેતારેશ્વનાશોની મદદથી ભવિષ્યમાં બનનારા બનાવો કહી શકતો હતો. અરદેશરે તેને પુછાવ્યું કે તે ધરાનના ભવિષ્ય વીષે શું મત ધરાવતો હતો. મજકુર હિન્દુ રાજએ ભવિષ્ય બાખ્યું કે “ધરાનની સલતનત તાહરાં અને મહેરકનુશખદનાં ખાનદાનોથી પગભર થશે”; એટલે કે એ બન્ને ખાનદાનનાં ખેટા ખેટી અવતરશે અને તેમણે પેટે અવતરેલું ફરજંદ ધરાંની સલતનત ચાલુ રાખશે. આ બીના અરદેશરને ગળે બીલકુલ ઉતરી નહિં, કારણ કે મહેરકનુશખદ તેના દુશ્મન હતો. એટલા માટે તેને એ મહેરકનુશખદનાં ખાનદાનનાં સઘળાં છોકરાંઓને મારી નખાવ્યાં; પરંતુ તેની એક ત્રણ વરસની ખેટી માત્ર બચી જવા પામી. તેણીનો કબજો એક ખેડુતને સોપવામાં આવ્યો હતો. હવે વખતનાં વહેવા સાથે આ છોકરી એક ઘણીજ મજબુત બાંધાની તનદરૌરત ઓરત તરીકે ઉધરી નીકળી. એક દીવસ એવું બન્યું કે અરદેશર બાબેગાનનો ખેટા શાપુર શેકાર કરતો તેણીનાં ગામડાં આગળ આવી પહોંચ્યો. જેવું તેને આ ઓરતનું કસાયલું આંગ અને શરીરની શક્તિ જોધ કે તુર્તજ તે અજાયબ થઇ ગયો. પાણીની જે મોટી બાળડી તેના સ્વારો કુવામાંથી બાગ્યેજ ખેંચી શકે, તે આ ઓરતે માત્ર એક પળવારમાં ખેંચી કાઢી. શાપુરે આ બનાવથી ઘણો અજાયબ થઇ તે ઓરતને પુછ્યું કે તે કોણ હતી. તેણીએ જણાવ્યું કે તેણી મહેરકનુશખદની બચી જવા પામેલી ખેટી હતી. શાપુર તેની સાથે પ્યારમાં પડ્યો અને શેહાદી કીધી અને તેઓને પેટે હોરમઝદ નામનો ખેટા અવતર્યો. આ વાત શાપુરે પોતાનાં બાપ અરદેશરથી છુપી રાખી કારણ કે જો તેને જણાવવામાં આવે કે તેના ખેટાએ મહેરકનુશખદની છોકરી સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં તો તેના ગુસ્સાનો પાર રહે નહિં.

પરંતુ પાછળથી તો અરદેશરને એ વાતની ખબર પડી અને તેથી તેને પોતાના બેટા શાપુરને બોલાવીને એ વીધે પુછ્યું. પ્રથમમાં પોતાનાં પીતાની મારી ચાહી શાપુરે સઘળી હકીકત વર્ણવી. આ સાંભળી અરદેશર બામેગાન ગુસ્સે થવાને બદલે અન્યથા થયો, કારણ કે પેલા હિન્દુ રાજાએ જે આગાહી કરી હતી તે ખરી પડી હતી એમ તે હવે જોઈ શક્યો હતો. આ વાતાં બતાવી આપે છે કે શાપુરની ધણીયાણીએ પોતાની અયગીનાં વખતમાં પોતાનાં આંગને ખીલવવાને માટે જે સખત પ્રયાસ કર્યો હતો તેનાં પરિણામે તેણી શાપુર જેવા એક શાહાજાદાનો પ્યાર જીતી શકી હતી.

ઉપલી અસલી ધરાની બાનુઓની વાતાંઓ ઉપરથી જે બીના સીદ્ધ થાય છે તે એ છે કે આપણાં ધર્મ તેમજ તવારીખી પુસ્તકો પ્રમાણે તેઓ ધણા ઉંચા સદ્ગુણો ધરાવતી હતી અને મંડળમાં તેઓનો દરજ્જો ખરેખર ધણાં ઉંચા પ્રકારનો હતો.

જરૂર વાંચશોજી.

મી० એરથ ગોળવાલાની લખેલી “પારસી લગ્ન: તેની બુલંદી અને તેના આશીર્વાદ” — દરેક પરણતાં જોડાને જરૂરજ વાંચવા લાયક. — હખણનાં વડા દસ્તુરજી સાહેબ સરદાર ખા. સા. દસ્તુર નૌશેરવાન દસ્તુર કેકોબાદના ફારવડ સાથે — કિંમત માત્ર આનાં આંડ.

ગોળવાલા કલાસો, બુબાખાનાં સામે, કોટ, મુંબઈ.

અસલ ઈરાનમાં તખીખી ધંધો.

આજનાં આગળ વધેલા જમાનામાં ચેપી ઉડતા રોગો સામે ખયાવના જે સાધનો અને ઉપાયો આરોગ્ય શાસ્ત્ર આપણને શીખાડે છે તેમજ સુચવે છે, તે આપણા વંદીદાદમાં સારી રીતે દર્શાવવામાં આવ્યા છે, જે ઉપરથી આપણને સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે અસલનાં ઈરાનમાં વૈદકશાસ્ત્ર બેશક ધણું આગળ વધેલું હોવું જોઈએ. વળી વંદીદાદમાં જુદી જુદી જાતનાં તાવોનું પણ એક ટીપણું મલી આવે છે તેમજ અનેક ખીજાં જુદી જુદી જાતનાં દુઃખ દર્દોનો પણ તેમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ડૉ. ગાઈગર આપણને કહે છે કે અવસ્તા જમાનામાં તખીખી હુનર એક ધણેાજ ચઢ્યાતા વર્ગનો અને ઉંચ પ્રકારનો ધંધો ગણાતો હતો, અને એ ધંધો સંપુર્ણતાની હદે પહોંચ્યો હતો, તથા મોટે ભાગે તે ધર્મશુદ્ધોનાં હાથમાં હતો. તેના પોતાના શબ્દો નીચે પ્રમાણે છે:—

“ The art of healing appears in the Avesta as a profession of high order. It plays no unimportant part in our (Avesta) texts. It had apparently already attained a certain degree of perfection; and as I am inclined to believe, the priests all devoted themselves to this profession.” (See Shams-ul-Ulma Dastoor Dr. Darab P. Sanjana's Translation of Dr. Giegar's Civilisation of the Eastern Iranians, p. 125.).

અસલનાં ઈરાનમાં તખીખી ધંધો ધણો માનભર્યો ગણાતો હતો તે એટલા માટેજ કે શરીરને તંદરોસ્ત અને આસુદગીભર્યું રાખવું એ

ખીનાંને દરેક અસલી ધરાંની પોતાની પવિત્ર ફરજ ગણ્યો હતો. પ્રોફેસર ક્રાસાર્ટલી પણ કહે છે કે માઝદયસ્ની ધર્મનાં અગત્યનાં ફરમાનોમાનું એક આ છે કે શરીરને હંમેશાં તંદરોસ્ત રાખવું. શરીરની દરોસ્તી ઉપર મનની દરોસ્તી આધાર રાખે છે. એ કારણને લીધેજ અવસ્તા જમાનામાં જે તખીઓ ધનિસાનોને પોતાની તંદરોસ્તીની જળવણી કરવામાં મદદગાર થતા હતા તેઓને ખાસ મોટું માન મળતું હતું.

ખુદા તરફની સર્વેથી કિંમતી બક્ષેસ.

પરવરદેગાર તરફની બક્ષેસોમાં સર્વેથી સરસ અને સર્વેથી કિંમતી બક્ષેસ તે તંદરોસ્તી છે એ ખીનાનો ધનિકાર થઈ શકે એમ નથી. આપણી જરથોસ્તીઓની હંમેશાંની દોઆ શું છે ?—“હઝંધરેમ બએપજનામ, બએવરે બએપજનામ” યાને “હજાર ગણી તંદરોસ્તી, દસ હજાર ગણી તંદરોસ્તી.” એક શબ્દ જો તંદરોસ્ત હોય તોજ તે મહત્વનાં કાર્યો બજાવી શકે, એટલે અવસ્તા જમાનામાં તંદરોસ્તીને ખાસ બારે અગત્યતા આપવામાં આવી હતી. તખીખી ધંધા બાબે વંદીદાદની ૭ મી, ૨૦ મી અને ૨૨ મી પરગરદોમાં કેટલુંક કિંમતી લખાણ આવે છે. એ પરગરદોની તપાસ માં. હેવલોકે પોતાનાં એક ચોપાન્યાં મારફતે પ્રગટ કરી છે. વંદીદાદની ૨૨ મી પરગરદમાં જે લખાણ આવ્યું છે તેનો સાર નીચે મુજબ નીકળે છે—(૧) ખુદાતાલા જેમ ખીજ બધી નેઆમતોનો બક્ષનાર છે તેમ દવાદાડની નેઆમતનો પણ બક્ષનાર છે. (૨) આ દુન્યામાં માણસગત અગણીત દુઃખોથી પીડાય છે. (૩) અધર્મમન નામની એક શક્તિ દવાદાડ અને તખીખી ધંધા ઉપર મલકકક છે. (૪) માથ સ્પેન્ટ યાને દીનની પવિત્ર બંદગી દુઃખ દર્દો સારાં કરવા માટે જરૂરની છે, કારણ કે તેવી બંદગીથી ખુદાતાલા ઉપરનો વિશ્વાસ વધે છે, અને તેથી હિંમત આવવાથી દુઃખ દર્દોની સામે સહેલાઈથી ટકી શકાય છે. અલખતાં ફક્ત માંથ સ્પેન્ટથીજ કાંઈ દુઃખ દર્દ સારાં થતાં નથી. તે સાથે દવાદાડ, હાળાપાળા, અને વળી કેટલાક ખનીજ પદાર્થોની પણ જરૂર રહે છે. ધરાંની તેમજ યુનાની

અંથકારોનાં પુરાણાં લખાણો ઉપરથી માલમ પડે છે કે દવાદારની જોળ ખુદ પરવરદેગારનોજ અસારતથી થાય છે. એટલુંજ નહિ, પણ દવાદાર કેવી રીતે વાપડવાં તેની સુચનાં પણ તે આરેહકતાલા તરફ માણસ જાતને મળે છે. વંદીદાદની ૨૦ મી પરગરદમાં લખ્યું છે કે “અએષઞ્ઞયાઓ ઉઞ્ઞરેમ પઓઉરશ પોઉર અએવનો ઓષમ ગઓકે પઞ્ઞરી”, એટલે કે “ત્યારે હું જે અહુરમઞ્ઞદ છું, તેણે જોકેરેન આસપાસ પુષ્કળ ધણાં સો, પુષ્કળ ધણાં હજાર, પુષ્કળ ધણાં દસ તંદરોસ્તી આપનારાં ઝાડપાનો પેદા કીધાં.” જે કે આ વાત ખરી અસલનાં ધરાંનમાં તખીખી ધધો ધર્મગુરુઓ ચલાવતા હતા, તોપણ રાખવાનું છે કે જે ધર્મગુરુઓ એ ધધો ચલાવતા હતા તેઓનો જુદોજ વર્ગ હતો. ધણાએક વિદવાનોનું એવું મત છે કે તખીખી ધર્મ મૂળ ધર્મ સંબંધી ક્રિયાઓમાં છે. અસલી ધરાંનની આખદમાં પણ આ ધણે મોટે દરજ્જે ખરી છે.

દુઃખ દર્દોનો એક ઉપાય.

વંદીદાદમાં સદ્ગાઈ, સુધઝાઈ અને તંદરોસ્તીનાં કાયદાઓને ધાર કાયદાઓ તરીકે સમજાવ્યા છે. પણ એવું કોઈપણ ઠેકાણે જણાવું કે દુઃખ દર્દો દરે કરવાને માટે માત્ર ધર્મ ક્રિયાઓજ પૂરતી છે. યુ અંથકર્તાઓ એસ્કયુલાપીઅસની આખદમાં જણાવી ગયા છે કે તપ સારવારને માટે માત્ર ધર્મની ક્રિયાઓ પૂરતી હતી. એટલે સુધી કહે આવ્યું છે કે જે ખીમાર માણસો એસ્કયુલાપીઅસનાં મંદિરોમાં જ સુતાં હતાં તેઓ પોતાનાં દુઃખ દર્દો દરે થયલાં જોતાં હતાં. આ મુજબ વાત અસલી ધરાંનની આખદમાં કરવામાં આવી નથી. છતાં એટલે ઓક્કમ છે કે મનને લગતી ધણીએક ખીમારી એવા પ્રકારની આવે જેની ઉપર અંદગીની અસર ધણી ઉત્તમ થાય છે. પવિત્ર ધર્મ લણ ખાસ કરીને માંથ્રવાણીનાં લણતરો અમુક જાતની મનની ખીમારી લોગ દર્દોઓને શાંતી, હિંમત, અને રાહત બક્ષે છે. માટે અંદગીની

દુઃખ દર્દો ઉપર છે એમ ના કહેવું ના મુનાસેખ છે. જે દુઃખ દર્દોની ટીપ વંદીદાદની ૨૦ મી પરગરદમાં આપી છે તેની સાથે હાલનાં જમાનાનાં ક્યાં ક્યાં દુઃખ દર્દોને નીચ્ચત છે તે કહેવું મુશ્કેલ છે. મજકુર ટીપ ઉપરથી એટલું તો જણાય છે કે અસલ ઇરાંનમાં મુખ્ય દર્દો તાવ, માથાનો દુઃખાવો, ચામડીનાં દર્દો જેવાં કે કોહવાટ વગેરે, સાંપનો ડંખ, સ્ત્રીઓની અસાધારણ માસીક માંદગી. સુવાવડ વેળાની તાવ વગેરે સ્ત્રીઓની બીમારી, એ સઘળાં દર્દોના ઉપાય માટે ઝાડપાન અને ધાતુમાંથી બનાવેલી દવાઓ વાપડવામાં આવતી હતી. એ ઉપરાંત બહાડકાપનો હુન્નર પણ ઓછા વધતાં પ્રમાણમાં જણાયલો હતો. વળી ઇરાનમાં હાડવૈદો (Bone-setters) પણ દસ્તી ધરાવતા હતા. આપણાં શેહેરમાં આજનાં જમાનામાં પણ આપણે ધણાએક યુનાની હકીમે જોધયે છીએ, જેઓ યુનાની હકીમાં મુજબ દવા આપી બીમારોની સારવાર કરે છે. એ યુનાની હકીમું અસલ ઇરાંની હકીમું હતું. પણ જ્યારે સીકંદરે ઇરાન ઉપર ચઢાઇ કરી ત્યારે તેને ઇરાનનાં એ નામીયાં પુસ્તકખાનાંઓમાંથી એકનો બાળીને નાશ કર્યો હતો, જ્યારે બીજા પુસ્તકખાનાંખાના પુસ્તકોનો યુનાનીઓએ પોતાની ભાષામાં તરજુમો કરી લીધો હતો. એ પુસ્તકોમાં કેટલાં એક દવાદાર અને બીમારોની માવજતને લગતાં હતાં. સારે નસીબે એ પુસ્તકોનો પાછો ઇરાંની ભાષામાં તરજુમો પાથીઅન વંશ પછી અરદેશર બાબેગાન અને તેના બેટા શાહપુરે જ્યારે જરથોસ્તી દીન અને સાહિત્યને સજીવન કરવાની કોશિષ કરી ત્યારે કરવામાં આવ્યો હતો.

જરૂર વાંચશો.

મી० એરચ ગોળવાલાની લખેલી “Typical Errors in English Corrected”—હાઈસ્કુલ ટીપાર્ટમેન્ટનાં, ખાસ કરીને મેટ્રીકની પરિક્ષામાં બેસનારા વિદ્યાર્થીઓ માટે ધણું અગત્યનું પુસ્તક—કે જેની ખુદ યુનિવર્સીટીનાં પરિક્ષકોએ પણ તારીફ કરી છે. કિંમત રૂ. દોઢ.

ગોળવાલા કલાસો, બુંબાખાનાં સામે, કોટ, મુંબઈ.

શરીરની કસરત અને અસલી ઈરાનીઓ.

એક માણસની પોતાનાં શરીરને હંમેશાં જેમ અને એમ નિરોગી અને તંદ્રોસ્ત રાખવાની આઈન ફરજ છે. એ બાબે કોઈપણ માણસ કદીખી સવાલ ઉઠાવી ન શકે એમ છે. જે એક માણસનું શરીર જોરાવર, નિરોગી અને સ્વચ્છ ન હોય તો તેનું મન અથવા જેને આપણે આત્મા કહે છીએ તે પોતાનું કામ અસરકારક રીતે કદી પણ બજવી શકે નહિ. શરીર અને મન એક બીજાં સાથે ઘાડો સંબંધ ધરાવે છે એટલુંજ નહિ પણ એઓ બંને એક બીજાં ઉપર આધાર રાખે છે. જેમ મનની દરોસ્તીને શરીરની દરોસ્તીની જરૂર છે, તેમ શરીરની દરોસ્તીને વળી મનની સ્વચ્છ અને શુદ્ધ હાલતની જરૂર છે. આ સમ્બંધ-સરજ અસલનાં તેમજ હાલનાં જમાનાની કેળવણીની રીઠીમાં શરીરની કસરત અગત્યનો ભાગ બજવે છે. કદીમ યુનાનીઓની કેળવણીની રીઠી નક્કી કરનાર મહાન શીલસુદ્ધ પ્લેટો પોતાની કેળવણીની યોજનામાં શરીરની કેળવણીને અગ્રસ્થાન આપતો હતો, અને બીજી દરેક કેળવણીમાં તનની કેળવણીને સર્વેથી મોખડે મેળતો હતો. કદીમ ઇરાનમાં પણ શરીરની કેળવણીને એવીજ અગત્યતા આપવામાં આવતી હતી.

કેળવણીની એક શ્રેષ્ઠ યોજનાં.

કેળવણીને લગતી અનેક યોજનાઓમાં તેજ યોજના સર્વેથી શ્રેષ્ઠ ગણાય કે જેમાં મનની કેળવણી ઉપરાંત તનની કેળવણી ઉપર પણ ધ્યાન આપવામાં આવ્યું હોય, કારણ કે જ્યારે એ બંનેને છૂટી પાડી તે માંહેલી કોઈખી એકની ઉપરજ ખાસ ધ્યાન આપવામાં આવેછે, અને તેમ કરી બીજીને ગણકારવામાં આવતી નથી ત્યારે ખચ્ચીતજ તેનું પરિણામ માઠું નીપજે છે. તે જમાનો કે જેને ઇંગ્રેજીમાં Middle Ages કહે છે તેમાં તનની અને મનની કેળવણી છૂટી પાડવામાં આવતી હતી, અને જેઓ મનની કેળવણી લેતાં હતાં તેઓને તનની કેળવણીથી

ખીલકુલ બેનસીય રાખવામાં આવતાં હતાં. તે વેળાએ સાધુ વેરાગીઓનાં મથ (Cloisters) કેળવણીનાં ધામ હતાં, અને ત્યાં આગળ ભેગીઓનાં ફક્ત મન અને આત્માની ખીલવણી ઉપરજ ધ્યાન આપવામાં આવતું હતું, જ્યારે તનની કસરત અને તંદરોસ્તી બાબે સહેજ પણ પરવાહ કરવામાં આવતી ન હતી. એજ માફક ખીજ હાથ ઉપર જેઓ લડવાનાં કામમાં રોકાયલા હતા અને સેપાહો તરીકેજ ઓળખાતા હતા તેઓની માત્ર શરીરની કેળવણી ઉપરજ ધ્યાન પહોંચાડવામાં આવતું હતું, અને તેઓનાં મન અને આત્માને કાંઈપણ દરકાર ક્યાં વિનાં યાહોમ કોટાઈ જવા દેવામાં આવતાં હતાં. તે જમાનામાં પણ ધરિની કેળવણી દુન્યામાં વખણાઈ હતી. જેમ આજનાં જમાનામાં જર્મન કેળવણીને ઉત્તમ ગણવામાં આવે છે અને ખીજ દેશે તેની નકલ કરે છે તેમ અસલના જમાનામાં ધરિની કેળવણી અતિ ઉત્તમ ગણાતી હતી, અને ખીજ દેશે તેની નકલ કરતા હતા. યુનાનીઓએ પણ ધરિનીઓની કેળવણીની નકલ કરી લીધી હતી. તેઓને માટે ઝેનોફોને કેળવણીની જે ચોખ્ખાં ઘડી હતી તેમાં તેને ધરિનીઓની નકલ કરી હતી. પ્લેટો, હીરોડોતસ, સ્ટ્રેબો, વગેરે શીલસુફે ધરિની કેળવણીની વખાણ કરી ગયા છે.

શરીર અને આત્મા સાથે ધર્મનો સંબંધ.

ધર્મને શરીર અને આત્મા એ બંને સાથે સંબંધ છે. અલબત્તાં ધર્મને આત્મા સાથે પ્રથમ કામ છે. પણ આત્માને તન સાથે સંબંધ છે, એટલે ધર્મને તન અને આત્મા એ બંને સાથે સંબંધ છે એમ કહેવામાં આપણે ખોટાં ગણાઈશું નહિ. એજ કારણે જેમ ધર્મગુરુઓ પોતાનાં બહેદીનોનાં આત્માની સંભાળ લેતા હતા તેજ મિસાલ તેઓ તેમનાં શરીરની દરોસ્તી ઉપર પણ કાળજી રાખતા હતા. અને તેઓ વળી ધર્મગુરુઓ હોવા ઉપરાંત હકીમો પણ હોવાથી શરીરની વેદનાં મટાડતા હતા અને દવાદાર કરતા હતા. અસલનાં ઈસ તેમજ મીસર દેશ (Egypt) માંખી એવોજ મામલો હતો. એ મુજબ ધર્મને શરીરની કસરતો સાથે સંબંધ હોવાથી ધરાન તેમજ યુનાન અને ખીજ દેશોમાં ધાર્મિક મેળાવાઓમાં

અંગબળનાં પ્રયોગો દાખલ કરવામાં આવતા હતા. અને તેમાં વળી તે સાથે જુદી જુદી અનેક પ્રકારની રમત ગમતો પણ આમેજ કરવામાં આવતી હતી. ધાર્મિક તહેવારો પણ એજ માફક ઉજવવામાં આવતા હતા. ગ્રીસ દેશમાં ઓલીમ્પીક ફેસ્ટીવલ્સ (Olympic Festivals) નામનાં તહેવારો ઉજવવામાં આવતા હતા તે ધાર્મિક હતા અને તેની ક્રિયાઓમાં શારીરિક કસરતો, અંગબળનાં પ્રયોગો, અને બીજી મર્દાનગીભરી રમત ગમતોને ખાસ સ્થાન આપવામાં આવતું હતું. ઇરાનમાં મેહેર યજ્ઞનાં નામ સાથે જોડાયેલા તહેવારોને મેહેર યજ્ઞ (મીથ્ર) ઉપરથી (Mithraic Festivals) કહેતા હતા અને તેની ક્રિયાઓ પણ શારીરિક કસરતો અને મર્દાનગી ભરી રમત ગમતોથી પ્રખ્યાત થયેલી જણાવવામાં આવે છે. અસલનાં ગ્રીસમાં Gymnasiums હસ્ટી ધરાવતાં હતાં, જ્યાં તનની કસરત આપવા ઉપરાંત મનની કેળવણી પણ આપવામાં આવતી હતી. ઇરાનમાં પણ એવાંજ અને એવીજ ખેવડી મતલબથી ચલાવવામાં આવતાં ખાતાંઓને તાલીમખાનાં કહેવામાં આવતાં હતાં. આજે પણ આપણી પારસી કોમમાં તાલીમખાનાંઓ અને અનેક જીમનેસ્યમ હસ્ટી ધરાવે છે, પણ તેઓ માત્ર તનની કસરતને માટે છે અને મનની કેળવણી માટે નથી. *Mens sana in corpore sano*, a sound mind in a sound body, તંદરોસ્ત શરીરમાં એક તંદરોસ્ત મન, એ તો એક જુનાં જમાનાની ચવાઇને કુઓ થઇ ગયેલી કહેવત છે, પણ તે જોટલી જુની છે એટલી ખરી છે, અને વિદ્વાન ડોક્ટર કાસરટેલીનાં કહેવા પ્રમાણે માજદ્યસ્તી ધર્મની તો એ ખાસ માનીતી કહેવત છે.

મરદાનગીભરી રમતો અને પારસીઓ.

એ બીનાને અનુસરીનેજ આજે પણ જરથોસ્તીઓ અને ખાસ કરી મુબઇનાં પારસીઓ દરેક જાતની રમત ગમતો sports માં આગેવાની લે છે અને નામ કાઢે છે. ક્રિકેટની રમત ઇંગ્લેન્ડની છે, છતાં મુબઇનાં જરથોસ્તીઓ એક વેળા ક્રિકેટની રમતમાં અજીત હતા, અને ઇંગ્લેન્ડને મજબુત શીકસ્ત આપતા હતા. એજ માફક તરવાની હરીફાઈમાં પણ પારસીઓ અનેક વેળા

ધૃત્તિએને મહત્ત કરે છે જેનો પૂરાવો ભલા ગોળવાલા ખીરાદરોનાં સ્ત્રીમીંગળ વાથમાં થતી ઈત્તિએ વિરૂદ્ધ પારસીઓ વચ્ચેની અનેક મેચો પૂરો પાડે છે. ઔક્ષીંગમાં પણ પારસીઓ ધણું સારું નામ કાઢતા જાય છે. વળી આપણાં છોકરાઓ તથા છોકરીઓને શરીરની કસરત શીખવવાને Physical Culture નાં ખાતાંઓ એક પછી એક ખરપા થતાં જાય છે જે દેખાડે છે કે હાલનાં પારસીઓ પણ પોતાના ઇરિંની ન્યાગાનોની માફક શરીરની કસરતનાં ફાયદા પીછાંણે છે.

અસલ ઇરિંની કસરતો.

હવે જે સવાલ ઉભો થાય છે તે આ છે કે અસલના ઇરિંનીઓ કઈ જાતની કસરતો કરતા હતા? આપણે જાણ્યે છીએ તેમ અસલનાં ઇરિંનીઓની માનીતી કસરતો, હીરોડોતસ પ્રમાણે, ઘોડેસ્વારી અને કમાનનો ઉપયોગ એ બંને ચીજ હતી. પાંચ વર્ષની ઉમરથી એકવીશ વર્ષની ઉમર સુધી એક ઇરિંની જવાનને ત્રણ ચીજ ધણી સંભાળથી શીખવવામાં આવતી હતી. (૧) ઘોડેસ્વારી; (૨) કમાનનો ઉપયોગ; (૩) સાચું મોલવું. ઘોડાની ઉત્પન્ની માટે અસલી ઇરિંન એક અસલ મઠક ગણાય છે. એ સખખને અનુસરીને સીકંદર જેવો જેહાં પહેલવાન એક મીડીઅન ઘોડાની ભેટને ધણી ઉમદા ભેટ ગણતો હતો. વળી હાલમાં જે ઘોડાની શરતો દુન્યામાં સાધારણ થઈ પડી છે તે શરતો પણ પહેલવહેલી ઇરિંનમાંજ રમાતી હતી. ઘોડાની શરતની મૉજ ઇરિંનથી યુરોપમાં દાખલ થઈ હતી અને ગ્રીક લોકોમાં થોડાજ વખતમાં માનીતી થઈ પડી હતી. ગ્રીક લોકો પાસેથી રોમન લોકો એ શીખ્યા અને બ્યારે રોમન લોકોએ ઈજ્લાંડ ઉપર ચઢાઈ કરી ત્યારે એ રમત ઈજ્લાંડમાં દાખલ થવા પામી હતી. ઝેનોફોનનાં લખવા પ્રમાણે ઘોડેસ્વારીમાં કુશળતા એ ઉંચ તોખમની એક નિશાંણી ગણાતી હતી. ઇરિંનીઓ પોતાનાં ઘોડા ઉપર એટલો બધો તો ચાહ ધરાવતા હતા કે જાણે એ જનવરો તેઓનાં ધરનાં માણસો હોય તેમ તેઓને રાખતા હતા, અને વળી પોતાની બંદગી દરમ્યાંન એ જનવરો માટે સારી દોઆ પણ માંગતા હતા. આ ઉપરથી પણ જણાય છે કે અસલનાં આપણા ઇરિંની વડવાઓ તનની કસરતને બારે અગત્યતા અને ધણું વજન આપતા હતા.

અસલ ઇરાનમાં રિસ્તાખીઝ બાબેના વિ ચા રો .

હાલમાં દીન પ્રતિદીન એવી માન્યતા વધતી જાય છે કે ગુજરાતમાંનાં આત્મા સાથે જીવતાંઓ સદેશા ચલાવી શકે છે, અને વળી યુરોપ અને અમેરીકા જેવા સુધારેલા ખંડોમાંજ નહીં પણ ખુદ એશ્યામાં પણ એને લગતા અખત્રાઓ કરવામાં આવે છે, સારે અસલ ઇરાનમાં રિસ્તાખીઝ વિષે શું માન્યતા હતી તે જાણવું બેશક ઉપયોગી થઈ પડશે. “રિસ્તાખીઝ” શબ્દનો અર્થ “ગુજરાતમાંનાં ઉઠવું” થાય છે. રિસ્તાખીઝ શબ્દનો પહેલો ભાગ રિસ્ત તે અવસ્થાના “ઘરિસ્ત” યાને “ગુજર પામેલું” ઉપરથી છે; અને “ખીઝ” એ પહેલવી શબ્દ “ખાસ્તન” એટલે “ઉઠવું” ઉપરથી છે. “રિસ્તાખીઝ” અને “ફૂષો કૂરંતી” શબ્દો Synonyms યાને એકબેકને બદલે વપરાતા શબ્દો જેવા છે, છતાં તેઓના અર્થ કંઈ તદ્દનજ એકસરખા નથી. રિસ્તાખીઝ શબ્દમાં ગુજર પામવા અથવા મરણ પામવાને લગતો અર્થ સિદ્ધી રીતે જોડાયેલો છે કે જેમ “ફૂષો કૂરંતી” માં નથી. ગાથામાં “ફૂષો કૂરંતી” જે મતલબે વપડાય છે તે મતલબ હજીવે હજીવે ફેરવાતી યા વધતી ગઈ અને પાછળથી દાખલ થયેલા “રિસ્તાખીઝ” શબ્દમાં આમેજ થઈ તે મતલબ આ છે કે કોઈ એક ચીજ પાછી તાજી થતાં અથવા તેમાં વધારો થતાં તેની ગુજરેલી યા પસાર થયેલી હાલતમાંથી પાછું ઉઠવું. ગાથા ઉપરાંત યક્તમાં પણ આપણે એ ખ્યાલ જોઈએ છીએ. દાખલા પ્રમાણે જમ્યાદ યક્તમાં એક ફકરો આવે છે જેનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે:—“જે ખોરેહ દુન્યાને તરોતાઝગી લરી, જુની નહિ થતી, નાશ નહિ પામતી, ખરાબ નહિ થતી, કોઈ નહિ જતી, અને હંમેશાં હંયાતી ભોગવનારી, હંમેશાં

ફાયદો કરનારી, તથા પોતાની મરજી મુજબ હકુમત ચલાવનાર કરશે; ગુજરાતમાં પાછાં સજીવન થશે; જીંદગી અને અમગી આવશે; તથા તમામ દુન્યાં પોતાની મરજી મુજબ તરોતાઝગી ભરી થશે.”

માણસની મરજી પછીની જીંદગી.

મરજી પછીની જીંદગીનાં જ્ઞાનની બાબતમાં રિસ્તાખીઝનો સવાલ ખરેખર ભારે અગત્યતા ધરાવે છે. મરજી પછીની જીંદગીની બાબત ઉપર ચોક્કસ મત ઉચારવું સહેલું નથી. આ સવાલે વિદ્વાનોમાં ઘણી મોટી મતફેરી ઉભી કરી છે. કેટલાક વિદ્વાનો માનતાજ નથી કે મરજી પછી કોઈ પણ જાતની જીંદગી હોઈ શકે. ડૉ. મીક્સ રિસ્તાખીઝનાં વિચારમાં નવી તાઝગી, વધારો અને સંપૂર્ણતા જીવે છે. ડૉ. ગાઈગર પણ નવી હાલતનો વિચાર બાંધે છે. ડૉ. રોસ્ટર પણ એવોજ ખ્યાલ ધરાવે છે. ડૉ. માર્ટીન હાઉગ એમાં ભવિષ્યની જીંદગીને મદદ જીવે છે. ડૉ. સ્પીગલ રિસ્તાખીઝનાં વિચારમાં દુન્યાનો વધારો માને છે. આ મુજબ જીવ જીવ વિદ્વાનો જીવે જીવે તરજીમો કરે છે ખરા, પણ ખરેખર જોતાં તો તેમાં કંઈ ઝઝો ફકક નથી. માત્ર એકજ વિચાર જીવે જીવે બાબતોમાં દર્શાવેલો માલમ પડે છે. રિસ્તાખીઝનો અર્થ નવી તાઝગીની હાલત, કે સંપૂર્ણતાની હાલત, કે વધારાની કરો તોએ એ સર્વેનો બાવાર્થ તો એકજ છે. યજ્ઞનેના હા ૩૦ એટલે કે ગાથા અહુનવધતિના ફકરા ૯ માં ઉપરથી આપણે બાજી જે જોઈએ છીએ તે એ છે કે રિસ્તાખીઝની હાલત ઉપજવવામાં સઘળાં માનવીઓનો થોડો કે ઘણો હાથ હોય છે. અને તે કારણથીજ બંદગી કરતી વેળાએ દરેક જરથોસ્ત્રી દોઆ ગુઝારે છે કે તેમાં તેનો ઘણો હાથ રહેવા પામે. તે જરથોસ્ત્રી ખરેખર બાબશાળી ગણાય છે કે જે રિસ્તાખીઝની હાલત ઉપજવવામાં ઘણો ભાગ લેવાને સામર્થ્યવાન બનતો હોય. જે જરથોસ્ત્રીની આવી દોઆ બર આવે તે ખચ્ચીતજ ઘણો નસીબવંતો ગણાવો જોઈએ. બંદગી કરતી વેળાએ એક જરથોસ્ત્રી ગાથાનો ઉપલો હા

ભણતાં હોઆ ગુનરે છે કે “જેઓ કૃષો કરેતી ઉત્પન્ન કરે છે તેના જેવા અમો થઈએ.”

સઓપ્યન્તો એટલે કાણ?

રિસ્તાખીઝની હાલત ઉપજનવવાના કામમાં મોટો ભાગ લેનારાઓ “સઓપ્યન્તો” એટલે કે “દુન્યાને ફાયદો કરનારાઓ” કહેવાય છે. સઓપ્યન્તોને માટે એવી માન્યતા છે કે તેઓ હવે પછીના કોઈ દૂરના ઝમાનામાં આવશે. પણ એ માન્યતા ખોટી છે. જેઓ દુન્યાનું ‘ખરેખર’ ભણું કરનારા છે તેઓ સઘળા સઓપ્યન્તો છે. એવા સઓપ્યન્તો આ ધરતી ઉપર આવી ગયા છે, હાલમાં પણ આ ધરતી ઉપર હશે, અને ભવિષ્યમાં પણ આવશે. આ વિચાર બહુ ઉંમદ છે. તે ભલા જરથોસ્તીઓને વધુ ભલા થવાને ઉત્તેજન આપે એવો છે. આ વિચાર દરેક જરથોસ્તીને શીખાડે છે કે તેને આ ધરતી ઉપરનો તેનો ફેરો વસુલ કરવો હોય તો તેને નવી તાઝગીની હાલત, સંપુર્ણતાની હાલત, અને વધારાની હાલત ઉપજનવવામાં પોતાનો હિસ્સો, નાનો કે મોટો, આપવો જોઈએ. એક જરથોસ્તી પોતાની બંદગી દરમ્યાન વારેઘડીએ બોલે છે કે “અમો ત્હારા પોતાનાં છીએ; અમો પણ કે જેઓ ત્હારા છીએ એટલે કે જેઓ ત્હારા પોતાનાં છીએ; તેઓનું આ દુન્યામાં ક્રોધોગર્દનું કામ છે.” આ પ્રમાણે માણસજાત તે દાદરે સરજેલાં કામમાં ભાગલેવાથી તેનાં પોતાનાં થાય છે. ગાથાના ઉપલા હા ઉપરથી આપણે આ સાર ખેંચી શકીએ છીએ કે પાક દાદર અહુરમઝદે આ દુન્યાંની તાઝગી, વધારો અને સંપુર્ણતા સરજેલી છે, અને તેમાં જે સઓપ્યન્તોએ ભાગ લીધો છે, લે છે અને લેશે, તેઓ તેના પોતાના થશે. જમશેદ, હોશંગ અને હોમ જેવા સઓપ્યન્તો દુન્યાંની વૃદ્ધિ કરી ગયા છે. અવસ્તાના એક છુટક ફકરામાં પણ રિસ્તાખીઝનો વિચાર પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યો છે. તેનો તરજુમો આ પ્રમાણે છે:—“ગુજરેલાંઓ પાછાં ઉભાં થશે; મજબુત શરીરમાં હાડમંદ બંદગી રાખવામાં આવશે.” હીરોડોતસનાં એક લખાણ ઉપરથી કહેવામાં આવે છે કે ગાથા અને યસ્તનાં ઝમાના પછી હંખામનીઅન ઝમાનામાં

રિસ્તાખીઝ બાબેનો વિચાર હસ્તી ધરાવતો હતો. હીરોડોટસ સાધરિસનાં બેટા કેમ્બ્રાઈસીસ બાબે જે એક લખાણ કરે છે તે ઉપરથી એવું ધારવામાં આવે છે. પરંતુ મૉ. હાલે' એ વિચાર સાથ મળતો થતો નથી. પહેલવી લખાણો ઉપરથી એવું જણાય છે કે તેમાં રિસ્તાખીઝે Spiritual યાને આત્મીક રૂપનાં કરતાં Material યાને જડવાદી રૂપ વધારે ગ્રહણ કર્યું છે. રિસ્તાખીઝની બાબદથીજ યુનદેહ્દેશનો આખો ત્રીસમો બાબ (Chapter) ભરપૂર છે, અને આવસ્તામાં પણ નહિ જણાવેલી કેટલીક વિગતો તેમાં જણાવવામાં આવી છે. આ બાબદમાં યુનદેહ્દેશ એટલું બધું તો આગળ વધી જાય છે કે રિસ્તાખીઝનાં જમાનામાં માણસ કેવા પ્રકારનો ખોરાક ખારો તે પણ તેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે.

રિસ્તાખીઝનો ખ્યાલ.

હવે એવો સવાલ નીકળે છે કે રિસ્તાખીઝનો વિચાર અસલ જરથોસ્તી છે કે તે પાછલા વખતમાં ઉપજવી કાઢેલો છે. આગળ વિદવાનો માટે આ એક ઘણો તકરારી સવાલ થઇ પડ્યો હતો. જરથોસ્તી ધર્મ સંબંધી જે કેટલાક મુશ્કેલ તકરારી સવાલો છે તેઓ માહેલો આ એક છે. પણ હાલના જમાનામાં તો સામાન્ય રીતે એવીજ માન્યતા છે કે રિસ્તાખીઝનો ખ્યાલ એ અસલ જરથોસ્તી ખ્યાલ છે. અને તે બીજા કોઈપણ ધર્મ ઉપરથી લેવામાં આવ્યો નથી. સામાન્ય રીતે બોલતાં આ ખ્યાલ જરથોસ્તી ધર્મ ઉપરાંત ખ્રીસ્તી, મુસલમાન અને યાહુદી ધર્મોમાં પણ મળી આવે છે. અલબત્ત જરથોસ્તી ધર્મે આ ખ્યાલ ખ્રીસ્તી અને મુસલમાની ધર્મોમાંથી લીધેલા હોઇ શકેજ નહિં, કારણ કે તે ધર્મો તો ઘણા પાછળના જમાનાના છે, પણ બનવા યોગ્ય છે કે યાહુદી ધર્મ ઉપરથી એ લેવામાં આવ્યો હોય, અને વળી કોઇક વિદવાનો એવું પણ કહે છે કે રિસ્તાખીઝનો ખ્યાલ જરથોસ્તી ધર્મમાં યાહુદી ધર્મમાંથી લેવામાં આવ્યો છે. પણ તે વિદવાનોની આ તર્ક ખરી નથી. રિસ્તાખીઝનો ખ્યાલ અસલ જરથોસ્તીજ

ખ્યાલ છે. આ ખ્યાલ ખુદ ગાથામાં છે એ આ ખીનાનો અચ્યુક પૂરાવો છે. ડૉ. હાઉગ અને ખીજા વિદ્વાનોએ ખતાવી આખું છે કે રિસ્તાખીઝનો અસલ ખ્યાલ અવસ્તામાં પણ છે. આંકેટીલ હુ પેરોં પણ આથેજ વિચાર ધરાવે છે. પણ વર્નુફ આ મતથી જુદો પડે છે. હાઉગ પણ પ્રથમ તો શંકાશીલ હતો, અને એવું મત ધરાવતો હતો કે આ મુશ્કેલ સવાલ ઉપર કંઈ પણ નક્કી મત આપવું અશક્ય હતું. પણ પાછળથી એ વિદ્વાને પોતાનો વિચાર ફેરવ્યો, અને ઉપર જણાવેલા ગાથા અહુનવર્ધતીનાં હા ત્રીસમાને અનુસરીને જણાવ્યું કે રિસ્તાખીઝ અથવા ખરાખર કહે તો ફ્રોહરેતીનો ખ્યાલ ખરેખર અસલ જરથોસ્તી મત છે. ડૉ. હાઉગ કહે છે કે, “There can be no doubt that this important doctrine is a genuine Zoroastrian dogma, which developed itself naturally from Spitama Zarathushtra’s sayings. There is not the slightest trace of its being borrowed from foreign source.” મી. આલજેર નામના વિદ્વાને “ભવિષ્યની જીંદગીનાં મતની તવારીખ” એવાં નામનું એક પુસ્તક રચ્યું છે તેમાં તે પણ ડૉ. હાઉગનાં જેવુંજ મત ઉચારે છે, પ્રોફેસર એટલ જમણે યાહુદીઓની તવારીખને લગતો ગ્રંથ લખ્યો છે, તેઓ ધણાજ ખુલ્લા શબ્દોમાં કહે છે કે “ધરાની ધર્મને લગતી એક માન્યતા યાહુદીઓની ધાર્મિક જીંદગીનો એક ભાગ થઈ પડ્યો, અને તે વધુ અને વધુ ખીલતાં આખરે તેઓના ધર્મનું એક મુસ્તકીમ મત થઈ પડ્યું; તે ગુજરેલાંઓ પોતાની જગ્યામાંથી પાછાં સજીવન થશે તેને લગતું હતું.” જાણીતો પ્રોફેસર જેકસન પણ એવુંજ મત ઉચારે છે. તે પણ જણાવે છે કે રિસ્તાખીઝનો ખ્યાલ અસલ જરથોસ્તી મત છે. તેના પોતાના શબ્દો આ પ્રમાણે છે:—“It was a tenet undoubtedly inculcated by Zoroaster some centuries before the Christian era.”

રિસ્તાખીઝ એટલે શું?

અનુદેહેશ, દાદસ્તાને દીની, મીનોખેરદ, વીરાફનામું, શાયસ્ત બા શાયસ્ત, અને ખેહમન મસ્તમાં રિસ્તાખીઝનાં ખ્યાલને આપણે ધણોજ આગળ વધેલો જોઈએ છીએ. વીરાફનામું ઉપરથી માલમ પડે છે કે પહેલવી લખનારાઓ એવી માન્યતા ધરાવતા હતા કે રિસ્તાખીઝ કાંઈ સેવરનો યા તો કોઈ એક અમુક વખતનોજ બનાવ નથી, પરંતુ એક ચાલુ બનાવ છે. આ દુન્યામાં શારીરીક ફેરફારો ચાલુ થયાજ કરે છે. સામાન્ય રીતે આપણામાં એવો ખ્યાલ છે કે એક માણસ ગુજર્યું એટલે તે સદાનું નાશ પામ્યું અને હસ્તીમાંથી નીસ્તીમાં ગયું. પણ જો રિસ્તાખીઝની શીલસુશી આપણે સ્વિકાર્યે તો આપણને કમ્બલ કરવાની ફરજ પડશે કે એક ગુજરેલું માણસ સદાને માટે નાશ પામતું નથી પણ તે માત્ર ચોક્કસ ફેરફારોમાંથી પસાર થઈને એક નવાંજ રૂપમાં જીવે છે. જેમ એક ઝાડ ઉપરથી એક બીજ ઝમીન ઉપર પડે છે, અને સુકાઈ જઈ તેનો લુકો થાય છે, અને તેમાંથી એક બીજું ઝાડ ઉગી નીકળે છે, તેજ પ્રમાણે એક માણસ મરણ પામે છે તે સદાનો નાશ પામતો નથી, પણ નવાં રૂપે જીવે છે. કુદરતમાં રિસ્તાખીઝ દરરોજ જોવામાં આવે છે. દિવસ ખતમ થાય છે અને બીજી સહવારે પાછો ઉગે છે; સૂર્ય અસ્ત પામે છે અને બીજી સહવારે પાછો દેખાય છે; સ્થાળો ખેરતાં ઝાડપાનો કરમાઈ જાય છે, પણ ઉનાળો આવતાં તુર્તજ તેઓ પાછાં સજીવન થાય છે. આત્મિક રિસ્તાખીઝ પણ શારીરીક રિસ્તાખીઝની માફક એક ચાલુ બનતો બનાવ છે. રિસ્તાખીઝનાં કરતાં અવસ્તાનો “ફૂંપો કુંરેતી” શબ્દ આપણે ઉપર જણાવ્યું તેમ વધુ સારો છે, કારણ કે તે આપણો ગુંચવાડો દૂર કરે છે. તેનો અર્થ “દુન્યાને તાજી રાખવાનું કામ” એમ થાય છે. રિસ્તાખીઝનું મત જો કમ્બલ રાખવામાં આવે તો દુન્યામાં મરણ જેવું કાંઈ છેજ નહિં, અને કોઈને પણ મરણ ઉપર વિલાપ કરવાની જરૂર પણ નથી, કારણ કે જો માણસને આપણે મરણ પામેલું એટલે કે નાશ પામેલું સમજ્યે છીએ તે ખરેખર તો મરણ પામ્યું નથી, પણ

નવો જન્મ પામ્યું છે, કોઈ ખીજાંજ રૂપમાં સજીવન થયું છે. આ મુજબ જોતાં મરણુ તો ખરેખર જન્મ છે. ફરક માત્ર એટલોજ છે કે મરનાર માણસ ખીજી જીંદગીમાં જનમે છે.

રિસ્તાખીઝના ખ્યાલથી મરણુનો ડંખ નીકળી જાય છે.

રિસ્તાખીઝ એક અક્કલપસંદ ખ્યાલ છે અને તે જો માનવામાં આવે તો મરણુનો ડંખ સદંતર નીકળી જાય. આ દુન્યામાં ગુજર પામેલાંઓ ખીજી દુન્યામાં પાછાં સજીવન થશે એ ખ્યાલ આપણને ધીરજ બક્ષનારો છે. ખ્રીસ્તીઓ માને છે કે તેઓનો મહાન પયગમ્બર ક્રાઇસ્ટ મરણુ પછી ત્રીજેજ દિવસે પાછો સજીવન થયો હતો. આ વાત ગમે એટલી હસ્તી સરખી લાગે, છતાં તેમાં રિસ્તાખીઝ (Resurrection) નો જે ખ્યાલ સમાયલો છે તે હસ્તી જેવો નથી; તે વિચારવા જેવો છે. અને ધણો હિંમત આપનારો છે. એક ગુજર પામેલા માણસની વર્ષાને દિવસે તેની નજદીકનાં સગાંબહાલાંઓ ગમગીન અને છે, પણ ખરેખર તો તેઓએ ખુશી થવું જોઈએ કારણ કે તે દિવસ તો મરનારની ખીજી જોહાંનમાંની વર્ષાગાંઠનો દીવસ છે. ચીનાઓને માટે કહેવામાં આવેછે કે તેઓ પોતાની વર્ષાગાંઠને દિવસે ગમગીન અને છે કારણ કે તે દિવસે તેઓ પોતાને પોતાના મરણુની એક વર્ષા નજદીક આવેલા લેખે છે ખીજા હાથ ઉપર દુન્યાની ખીજી કેટલીએક જાતો મરણુને દિવસે ખુશાલ થાય છે. અને રંગરાગ તથા ગાનાં બળનાં ચલાવે છે કારણ કે તેઓ માને છે કે મરનાર તે દિવસે મીનોષ જોહાંનમાં જન્મ પામ્યો છે, આ ઉપરથી માલુમ પડશે કે આત્મીય રિસ્તાખીઝનો ખ્યાલ ધણો આશાવંત અને હિંમત આપનારો છે. તે આપણને સધારો આપે છે કે આપણાં ગુજર પામેલાં બહાલાંઓ મીનોષ જોહાંનમાં જીંદગી ગુજારે છે. આ ખ્યાલ ગુજરેલાંની જીવદાદનો ડંખ કમી કરી આપણો તેઓ સાથનો સંબંધ જારી રાખે છે. ફરવરદીન યસ્તનો તેરમો કરદો આપણને કહે છે કે “ગુજરેલાંઓની અને આપણી વચ્ચે એક પ્રકારનો સંબંધ ચાલુ છે.”

આ યસ્ત આપણને વધુ જણાવે છે કે આપણુ જીવતાંઓનાં શરીરમાં સમાયલું રવાન આ હાડમંદ શરીરથી છુટાં પડેલાં રવાન સાથે સંબંધ ધરાવી શકે છે. વળી જીવતાંઓનો ગુજર પામેલાંઓ સાથેનો સંબંધ બંદગી મારફતે જાણી શકાય છે.

મોજાં વગેરે દરેક હોઝયરી માલ માટે

“કાત્રક હોઝયરી વર્કસ”માં

જરૂર પધારશો.

પ્રીનસેસ સ્ટીટ, : : : : મુંબઈ.

૩. ૫૫૧) માં સુંદર લગનનું ખાસ વરદીથી
મનપસંદ પૌલીશમાં માંગો એવું ધરખમ પદ તમારી
ખીદમતમાં રજુ કરવામાં અમે પાંચોનીયર છીએ.

અમે પદમાં શુ'શુ' દાગીનાઓ આપ્યે છીએ તે ઉપર એક
ઉડતી નજર કરો.—

૧ બે આરણાંની સુંદર કાચની કબાટ
૧ સુંદર ડીઝાર્નનો દબલ બેડ
૧ ઇઝીચેર
૨ સુંદર ગાદી જડેલી ખુરશીઓ
૧ રાઉંડ મારબલ ટૉપની ટેબલ
૧ કપડાં નાખવાનું પીંજરું
૧ ટૉબેલ હોર્સ

૧ જરથોક્ત સાહેબની ચારસી
૧ સુંદર ક્લેમ્પ
૧ બોર્ડરવાલું ગોદરું
૨ તકીયા
૨ ફ્રીલવાલા ગલેપ
૧ સુંદર ચારસો
૧ મચ્છરદાની.

વખતસર ઓર્ડર મળવેથી બનાવી આપીશું.

દાગીના તૈયાર થવે પૌલીશ થવા પહેલાં તમારા મીસ્ત્રીને લાવી જોઈ તપાસી

ખાત્રો કરી લેવાનો ખાસ આગ્રહ કર્યે' છીએ.

અલબેલી મુંબઈ નગરીની ફરનીયર મારકીટમાં અમે આવેળી
બીનહરીફ છીએ.

મીનોચહેર હોરમસજી મીસ્ત્રી,

૧૦૩, ગનબાવ સ્ટ્રીટ, માણેકજી ગ્રેઠની વાડી પાસે, કોટ, મુંબઈ.

GOLWALLA MATRIC CLASS
means
Passing the Matric Examination.

Apply—PRINCIPAL,
Opp. Fire Brigade, Fort, BOMBAY.

એકજ વખત મુલાકાત લઈ ખાત્રી કરો—

છેલ્લાંમાં છેલ્લી સાયન્સની રૂઢી મુજબ
હસ્તરેખા તથા કુંડલી (ટપકા) જોનાર,

પ્રોફેસર કાપડીઆ,

હાથી ખીલ્ડીંગની સામે, કાલખાદેવી રોડ, મુંબઈ, ૨.

મી. કેપ્પશર ૨. જ. મેનેજર માટે
સર દીનશાહ પીટીટ, ઍરોનેટ, શુ' કહે છે?

તાં ૧૩ મી એપ્રિલ. ૧૯૨૮.

“હમો લખી જણાવવાને ખુશી છીએ કે મી. કેપ્પશર રતનજી જમશેદજીએ હમારા દીકરા ફરામજીનાં લગન પ્રસંગે લગભગ ૭૦૦ માણસોનાં જમણુનું કૉન્ટ્રેક્ટ લીધું હતું તે મનમાનતી રીતે પાર ઉતાર્યું હતું અને હમોને પુરતો સંતોષ આપ્યો હતો.”

(સહી) દીનશાહ માણેકજી પીટીટ.

કેપ્પશર રતનશાહ જમશેદજી મેનેજર,

નં. ૩૩૬, રૂશી મેનશન, પરશીયન બેકરી આગળ,
ચરનીરોડ જ'કશન, મુંબઈ.

આ દુન્યામાં ફાવવા માટે, એક સ્ત્રીનું
ખરેખર જોરેમંદ સાંધન શું છે ?

તેણીના
મરોડદાર
ખાલ.

તો જરૂર
વાપરે—

ફૌરખસનું
મંડીકેટેડ
હૈર ઑઈલ

જે ખાલને ખરતા અટકાવી લાંબા, સુંવાળા, ચળકતા, અને રેશમ જેવા
નરમ અને મજબુત બનાવે છે. માથામાં થતો ખોડો નાબુદ કરી
ખાલને સફેદ થતાં અટકાવે છે. માથાને અને આંખને ઠંડક આપે છે.

બનાવનાર:—ફૌરખસની કુંઠ,

મીસ્ત્રી હાઉસ, ખાલારામ સ્ટીટ, ગ્રાંટરોડ, મુંબઈ.

તથા

દરેક આખરૂદાર વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે.

મહુમ શાયર રસ્તમ ઈરાનીની ઇતીહાસીક નૉવેલ

ગુલ શી રી ના

ઇરાનની ઉટલી શાહબદી.

ઇરાનના ઇતીહાસને આધારે લખાયલી આ એકલી નૉવેલના લેખક મહુમ શાયર રસ્તમ ઈરાની પોતાના વખતના એક યુનંદ શાએર, મહાન કલમકશ વિદ્વાન હતા, અને તેમની રસીલી કલમે અનેક મનરંજક પુસ્તકો બાહેર પડ્યાં હતાં, જેમાં ઈરાની ઇતીહાસીક ખ્શોટ ધરાવતું આ નૉવેલ એકજ હતું.

આરબ હુમલાથી યઝદેઝદ શેહરીયારને જે કમનસીબ ફટકો પડ્યો ત્યાર બાદ પણ ઇરાનને સદંતર પાયમાલ થતું બચાવા અને ઈરાની શહેનશાહત ફરી બરપા કરવા જે કોશિશો થઇ હતી તેનું ઇતીહાસીક દાસ્તાન—ઇતીહાસીક સહાદતો સાથે આ રસીલી નૉવેલમાં આપ્યું છે. ઇરાની વડા દસ્તુર દાદની બાહોશી, તેની પવિત્રાઇ, તેનું રમલ—ઇલમ—જેતીશ—ઇતીહાસ વિગેરેનું અપૂર્વ જ્ઞાન, તેની બહાદુરી અને લડાયક હીમત અને બાહોશી વિગેરેનું રસીલું ખ્યાન વાંચતાં કદીમ ઇરાની દસ્તુરબદઓમાં કેટલી તાકાત, બાહોશી અને શક્તિ હતી તેનો કાંઇક ખ્યાલ આવશે.

ઇરાની જાહોજલાલીની નિશાની જેવાં આ પ્રકારના સાહિત્ય પ્રગટ કરવાના અમારા ખરચાલુ સહાસને ઉત્તેજનના આશરથી નવાજવાની જરથોસ્તી શીરકને અમારી અર્જ છે.—

કિંમત રૂપિયા દોઢ.

જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓ,

પુસ્તકો વેચનાર, પ્રગટ કરનાર, વિગેરે.

૨૨૦—૨૨૨, વોરા બજાર, કોટ, મુંબઈ.

Telegraphic Address:—"Jebekarani" Bombay.

ધી પારસી ડેરી કાર્મ.

ખરં મલખારી સુખડ વેચ્યે છીએ.

તાછો, માચી, પેરીયાં, ગાંઠ, સહી, લોખાન,
વિગેરે મલખારીજ મળશે.

ફ્રેન્સી મિઠાઈનું કારખાનું

જલેબી, સુતરફેની, માવાના પેડાં—ખરશી, જાત જાતના
એસન્સના હલવા વિગેરે માલ સોજો અને
મનપસંદ મળશે.

ગાયનું તથા ભેંસનું ચોખ્ખું દુધ

કાઢિન કૉર્ક બાટલીમાં
ધર બેઠાં પુરૂં પાડ્યે છીએ.

શેરના આના ૬.

લખો યા મળો:—

ધી પારસી ડેરી કાર્મ.

એનજીનીયર બીલડીંગ, પ્રીનસેસ સ્ટ્રીટ, સુખડ.

રૂસી વાણી.

૧૨૦૧ બોધક દોહરાઓનો નાદર સંગ્રહ.

કર્તા—રૂસી જ. ભેસાંન્યા.

સુપ્રસિદ્ધ કવિભુષણ ભાઈશંકરજી વી. પંડીતના સુંદર

મનન કરવા જોગ દીખાયા સાથે—

કી. રૂ. ૨.

મળવાનું ઠેકાણું:—

“ગોળવાલા કલાસો,”

બુખાખાનાં સામે, કોટ, મુંબઈ.

દેવલાલી કૉરોનેશન હોટલ.

રાજ્ય રજવાડાઓ, મોટા મોટા યુરોપિયન અમલદારો, અને પારસી કોમના અગ્રેસરોની ઉંચી સટીશીફ્ટો ધરાવતું દેવલાલીનું સર્વેથી પુરાણું લોકપ્રીય હોટલ—જેનો લાભ હમદીન ખાનુઓ અને ગ્રહસ્થો ઉપરાંત દરેક બાઈબિંધ કોમો તરફથી ચાલુ લેવાય છે.

દેવલાલીનાં હોટલોમાં સર્વેથી સુંદર ઇમારત, ધર જેવી સુખ-સગવડ અને ફી કિફાયત.

એકજ વીઝીટ તમોને અમારાં જીહુકનાં વીઝીટર્સ ખનાવશે.

લખો :—

નોંશીર સી. એમ. દમણ્યા, માલેક,

કૉરોનેશન હોટલ, દેવલાલી.

**WHY NOT TRY
FOR
UP-TO-DATE CATERING
AND
TIDY DECORATIONS
FOR
ALL OCCASIONS**

K. N. RABADI.

19, ROPA LANE, CHANDAN WADI,

BOMBAY, 2.

TEL. No. 20268.

દસ્તુર ઍન્ડ સન્સ.

(કંમીસ્ટસ ઍન્ડ ઑપટીશયન્સ.)

કામા હાઉસ, બુબાખાનાં નજદીક,

રપપ, હોર્નબી રોડ, કોટ, મુંબઈ.

સહેલાઈથી લાગુ પડતા, સુશોભિત અને ઝટ આરામ દેનારા ઉચામાનાં પેબલ્સનાં ચશ્માં માટેનું બરોસેદાર ખાતું.

ગરીબોને તેમજ ધર્મખાતાંઓને ખાસ અરથે ભાવે ચશ્માં પૂરા પાડ્યે છીયે. આખો દિવસ આંખનાં કાબેલ તખીબની હાજરી.

માત્ર એકજ ત્રાયલ બસ છે.

ઉપલું ઠેકાણું નોંધી રાખશોજી.

દાંતનું સૌથી સસ્તું દવાખાતું.

દાંતના ડાક્ટર એસ. એમ. કામા.

લાટીયા બાગ અને ન્યુ હાઇ સ્કૂલની સામે.

હોર્નબી રોડ, કોટ, મુંબઈ.

કદી નહીં ભાંગે તેવાં હુકો લાખટના દાંતનાં ચોકઠાં ધણાંજ સસતાં અને સરસ બનાવવામાં આવે છે. દાંત જરા પણ દરદ વગર પાડવામાં તેમજ પૂરવામાં આવે છે.

મેળાપ:—સહવારે નવ થી સાંજના છ મુધી.

દર રવીવારે સહવારે ૧૦ થી બપોરનાં ૧ મુધી.

THOSE TEETH!

**Why Suffer
Disfigurement & Agony ?
AVOID PYORRHŒA.**

---

*A visit to a reliable Dentist is
the sure road to*

GOOD HEALTH.

Consult—

Dr. B. K. Kharadi.

AMERICAN DENTAL SURGEON,

DUBASH BUILDING, CHARNI RD. JUNC.,
GRANT ROAD, BOMBAY.

Consulting Hours 9 a. m. to 8 p. m.

કોટનું અતિ લોકપ્રિય થઈ પડેલું

ન્યુ જર્સી રસ્ટોરાં.

બુંબાખાનાની પાસે, હોર્નબી રોડ, કોટ, મુંબઈ.

(ટેલીફોન નં. ૨૬૪૪૭.)

તરેહવાર જાતની સ્વાદીષ્ટ વાંનીઓ હર વખતે તૈયાર મળશે, તેમજ ઉંચાંમાંનું સઘળી જાતનું લાઘટ રીફ્રેશમેન્ટ હંમેશાં મળી શકશે. ઉપરાંત વરદી આપવાથી ગમે એટલી નાની મોટી પાર્ટીને માટે સઘળું તૈયાર કરી આપવામાં આવશે.

પ્રતીજ્ઞ, એકજ ફેરો બસ છે. તમે જાતેજ તમારી ખાત્રી કરશો. બાનુંઓ તેમજ ફ્રીલીલીજ માટે ખાસ અલાઉંદા ફોનોની ગોઠવણુ રાખી છે.

માલેક—બહેરામજી જેહાંગીરજી ઈરાંની.

જરમન સીલવર

તેમજ ગામઠી ચોખી ચાંદીનાં વાસણો.

હમારી વરસોની જીની અને જાણીતી દુકાને હંમેશાં તક્યાર મળે છે તથા વરદીથી નમુના મુજબ બનાવી આપવામાં આવે છે.

હમારા માલની ખાસ ગેરંટી આપવામાં આવે છે અને હમારાં જે કદરદાન ધરાકો વાપરે છે તેઓ કદીખી ખીજી કોઈખી દુકાને જવા સાફ ના પાડે છે, કારણ કે—

૧. તેઓની પક્ષી ખાત્રો હોય છે કે હમારો માલ અસલનો અને રૂપાં જેવો સફેદજ રહે છે. “સ્પેસ્યલ કોલીટી” “સુરજ છાપ” અસલ માલ છે. તેજ તપાસી લેવો.

૨. હમારા બાવો હંમેશાં ઘણાજ કીફાયત હોય છે.

૩. બાવ એકજ હોવાથી હગાવાની ખીલકુલ ધારતી રહેતી નથી.

૪. ફાંકડો ઘાટ તથા ટકવામાં મજબુત અને સફાઈદાર હોય છે.

૫. મહેરબાન ધરાકોનો દરેરો એજ હમારા માલની ખાસ ગેરંટી છે.

અહારગામના ઓર્ડરો વી. પી. થી સતોષકારક રીતે તાકીદિ પૂરા પાડ્યે છીએ.

જરમન સીલવર માટે

શરાફ કું. બોલ દરેક ઘરમાં ઘરઘતુ થઈ પડ્યો છે.

નવરોજી શરાફની કું.

૧૨-૧૪, અઝારગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ મુંબઈ.

ટેલેફોન નં. ૨૦૮૭૧.

PYORRHŒA પાયોરીઆ.

મહાન તળીમોનું મત છે કે મોઢાના અનેક રોગો ખાસ કરી પાયોરીઆ (દાંતમાં પક) ને લીધે એક ધનિસાન અનેક દરદથી પીડાય છે. એનો ખાત્રોપુર્વક ઇલાજ કરાવી તમારી તંદરોસ્તી અને કિંમતી દાંત બચાવો.

અનેક સરડીશિકેટસમાંથી નીચલી ત્રણજ બસ છે;—

જાણીતા રાજદ્વારી અને વકતા મી૦ માણેકજી કાવસજી પટેલ લખે છે:—“ડૉ. નરીમાન પાયોરીઆનો ઇલાજ કરી શકે છે તેની મેં ખાત્રી કીધી છે. ઉપરાંત એમના હાથની ખત્રીશી આજે ખાવીશ વરસ થયાં પુર સંતોશ સાથે વાપરું છું.”

મુખમર્ધના એક જાણીતા તળીખ મેજર—લખે છે:—“મને થયેલો પાયોરીઆ સાંજે કરવાને અનેક ડેન્ટીસ્ટસ નીષ્ફળ થવા પછી ડૉ. જહાંગીર નરીમાનના ખાસ ઇલાજથી હું સાંજે થયો છું.”

જાણીતી હાઈ સ્કુલના ઍસીસ્ટન્ટ હેડ માસ્ટર મી૦ એન્જનીયર લખે છે:—“મને થયેલો પાયોરીઆ ડૉ. જાંગીર નરીમાને સાંજે કીધાને ચાર વરસ થયાં છે, અને આજે મારા દાંત તદ્દન નીરોગી છે.”

ડૉ. ...M.B.B.S. લખે છે—“ઉપરોક્ત કેસ ખરો છે. પાયોરીઆ હલો તે સદંતર સાંજે થયો છે.”

પાયોરીઆ અને મોઢાના અનેક રોગના ખાસ—

દાંતના ડૉક્ટર જેહાંગીર દી. નરીમાન.

કે—અરાબર ચનીરોડ ત્રામ જ'કશન આગળ,
મોંટરોડ, મુખમર્ધ.

